

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir

***Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ÇED Alanında
Kapasitesinin Güçlendirilmesi için Teknik Yardım
Projesi***

Sözleşme N° 2007TR16IPO001.3.06/SER/42

NÜKLEER YAKIT TESİSLERİ

ARALIK 2017

Proje Adı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ÇED Alanında Kapasitesinin Güçlendirilmesi için Teknik Yardım Projesi
Sözleşme Numarası	2007TR16IPO001.3.06/SER/42
Proje Değeri	€ 1.099.000,00
Başlangıç Tarihi	Şubat 2017
Hedeflenen Son Tarih	1Aralık 2017
Sözleşme Makamı	T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Avrupa Birliği Yatırımları Dairesi Başkanlığı
Daire Başkanı	İsmail Raci BAYER
Adres	Mustafa Kemal Mahallesi, Dumlupınar Bulvarı No: 278, Çankaya - Ankara / TÜRKİYE
Telefon	+ 90 312 474 03 51
Faks	+ 90 312 474 03 52
e-mail	ab@csb.gov.tr
Faydalanıcı	T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü
Genel Müdür	Mehmet Mustafa SATILMIŞ
Adres	Mustafa Kemal Mahallesi, Dumlupınar Bulvarı No: 278, Çankaya - Ankara / TÜRKİYE
Telefon	+ 90 312 410 10 00
Faks	+ 90 312 419 21 92
e-mail	cedproje@csb.gov.tr
Danışman	NIRAS IC Sp. z o.o.
Proje Direktörü	Bartosz Wojciechowski
Proje Yöneticisi	Kira Kotulska-Kozłowska
Adres	ul. Pulawska 182, 02-670, Warsaw, Poland
Telefon	+48 22 395 71 16
Faks	+48 22 395 71 01
e-mail	eiaturkey@niras.com
Yardımcı Proje Direktörü	Rast Mühendislik Hizmetleri Ltd.'yi temsilen Fazıl Baştürk
Proje Takım Lideri	Radim Misiacek
Adres (Proje Ofisi)	ÇŞB Mustafa Kemal Mahallesi, Dumlupınar Bulvarı No: 278 Çankaya Ankara
Telefon	+90 312 410 18 55
Faks	+90 312 419 0075
e-mail	r.mis@seznam.cz
Raporlama Dönemi	Uygulama Aşaması
Raporlama Tarihi	Aralık 2017

**ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI'NIN
ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ (ÇED) ALANINDA
KAPASİTESİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ İÇİN TEKNİK YARDIM
PROJESİ**

Faaliyet 1.2.3

ÇEVRESEL ETKİLER VE ALINACAK ÖNLEMLER KILAVUZU –

NÜKLEER YAKIT TESİSLERİ

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Alanında
Kapasitesinin Güçlendirilmesi İçin Teknik Yardım Projesi

Proje Adı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ÇED Alanında Kapasitesinin Güçlendirilmesi İçin Teknik Yardım Projesi
Sözleşme Numarası	2007TR16IPO001.3.06/SER/42
Faydalanıcı	T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü
Adres	Mustafa Kemal Mahallesi, Dumlupınar Bulvarı No: 278, Çankaya - Ankara / TÜRKİYE
Telefon	+ 90 312 410 10 00
Faks	+ 90 312 419 21 92
Tarih	Ekim 2017
Hazırlayan	Prof. Dr. Ahmet Erdal OSMANLIOĞLU
Kontrol Eden	Bülent Kadioğlu / Radim Misiacek

*Bu yayın Avrupa Birliği'nin mali desteğiyle hazırlanmıştır.
Bu yayının içeriği Niras IC Sp. z o.o. sorumluluğu altındadır ve hiçbir şekilde AB Yatırımları
Dairesi Başkanlığı ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtır şekilde ele alınamaz.*

İÇİNDEKİLER

I.	ÖNSÖZ	6
II.	KISALTMALAR	7
III.	TEKNİK OLMAYAN ÖZET	7
IV.	GİRİŞ	8
V.	(ALT) SEKTÖRDEKİ PROJELERİN TANIMLANMASI	8
VI.	ÇED YÖNETMELİĞİ KAPSAMINDAKİ YERİ	16
VII.	İLGİLİ MEVZUAT	17
VIII.	ALTERNATİFLER	29
IX.	ETKİLER VE ALINACAK ÖNLEMLER	36
IX.1.	Arazi Hazırlık ve İnşaat Aşaması	37
IX.1.1.	Toprak ve Jeoloji	37
IX.1.2.	Gürültü ve titreşim	38
IX.1.3.	Hava Kirliliği	38
IX.1.4.	Halk sağlığı etkileri de dahil genel sosyoekonomik etkiler	39
IX.1.5.	Yüzey ve Yeraltı Su Kirliliği	39
IX.1.6.	Bitkiler ve hayvanlar, eko sistemler, peyzaj ve korunan alanlar üzerine etkiler	40
IX.1.7.	Atıklar 41	
IX.2.	İşletme Aşaması	41
IX.2.1.	Toprak ve Jeoloji	41
IX.2.2.	Gürültü ve titreşim	42
IX.2.3.	Hava Kirliliği	42
IX.2.4.	Halk sağlığı etkileri de dahil genel sosyoekonomik etkiler	43
IX.2.5.	Yüzey ve Yeraltı Suyuna Etkiler	44
IX.2.6.	Bitkiler ve hayvanlar, eko sistemler, peyzaj ve korunan alanlar üzerine etkiler	45
IX.2.7.	Atıklar 45	
IX.3.	İşletme Faaliyete Kapandıktan Sonra Olabilecek Etkiler ve Alınacak Önlemler	48
IX.3.1.	Toprak ve Jeoloji	48
IX.3.2.	Gürültü ve titreşim	49
IX.3.3.	Hava Kirliliği	50
IX.3.4.	Halk sağlığı etkileri de dahil genel sosyoekonomik etkiler	51
IX.3.5.	Yüzey ve Yeraltı Suyuna Etkiler	52
IX.3.6.	Bitkiler ve hayvanlar, eko sistemler, peyzaj ve korunan alanlar üzerine etkiler	53
IX.3.7.	Atıklar	54
IX.4.	İlgili Etki Hesaplama Yöntemleri	55
IX.4.4.1.	Radyoaktif Zehirlilik	62
IX.4.4.2.	Genel Sosyoekonomik Etkiler	62
IX.5.	Hammadde ve Kaynak Kullanımı	63
X.	İYİ ÖRNEKLERİ İÇEREN ULUSLARARASI TECRÜBELER VE YENİLİKÇİ TEKNOLOJİLER	64
XI.	İZLEME 66	
XII.	İLETİŞİM BİLGİLERİ	69
XIII.	Uygulamada dikkat edilmesi gereken hususlar	70

I. ÖNSÖZ

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 25 Kasım 2014 tarih ve 29186 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'ni uygulamak için yetkili makam olup Yönetmelik Ek II kapsamında listelenen projeler için görevlerinin bir kısmını Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüklerine devretmiştir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, projelerin çevresel etkilerini ve bu etkilere azaltmak için gerekli önlemleri belirlemek üzere geçmişte belirli sektörler için kılavuzlar hazırlamış olup, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ÇED Alanında Kapasitesinin Güçlendirilmesi için Teknik Yardım Projesi kapsamında ÇED Yönetmeliği'nde yer alan tüm sektörler için kılavuzlar yerli ve yabancı teknik uzmanlar tarafından güncellenmiştir.

Yukarıda bahsi geçen proje kapsamında, aşağıdaki ana sektörler için toplam 42 adet kılavuz hazırlanmıştır;

- Atık ve Kimya
- Tarım ve Gıda
- Sanayi
- Petrol ve Metalik Madenler
- Agregata ve Doğaltaş
- Turizm ve Konut
- Ulaşım ve Kıyı
- Enerji

Bu kılavuzların genel amacı, çevresel etki değerlendirme çalışmalarının incelenmesine veya ÇED Raporlarının ve/veya Proje Tanıtım Dosyalarının hazırlanmasına dahil olan ilgili taraflara arazi hazırlık, inşaat, işletme ve kapatma aşamaları boyunca nükleer yakıt tesisi projelerinden kaynaklı çevresel etkileri ve alınması gereken önlemler hakkında bilgi vermektir.

Bu kılavuz yasal olarak bağlayıcı bir belge olmayıp ve sadece tavsiye niteliğindedir.

Bu kılavuzda Nükleer Yakıt Tesisleri kapsamında aşağıdaki tesis ve faaliyetlerle ilgili olan projeler esas alınmıştır:

- a) Nükleer yakıtların yeniden işlenmesi için tasarlanan tesisler,
- b) Nükleer yakıtın üretimi veya zenginleştirilmesi için tasarlanan tesisler,
- c) Kullanılmış nükleer yakıt veya yüksek düzeyli radyoaktif atık işlenmesi için tasarlanmış tesisler,
- ç) Kullanılmış nükleer yakıtın bertarafı için tasarlanan tesisler,
- d) Radyoaktif atıkların son bertarafı için tasarlanan tesisler,

- e) Kullanılmış nükleer yakıtların depolanması (10 yıldan uzun süre planlanmış) veya üretim yerinden farklı bir yerde radyoaktif atıkların depolanması için tasarlanan tesisler,
f) İşinlanmamış nükleer yakıt bertarafı için tasarlanan tesisler

Bu kılavuz yasal olarak bağlayıcı bir belge değildir ve sadece tavsiye niteliğindedir.

II. KISALTMALAR

ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇNAEM	: Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi
DDA	: Düşük Düzeyli Atık
EÜAŞ	: Elektrik Üretim Anonim Şirketi
IAEA	: Uluslararası Atom Enerji Ajansı
ICRP	: Uluslararası Radyasyon Korunması Komitesi
MOX	: Karışık Oksit Yakıt
MYRRHA	: Yüksek Teknoloji İçin Çok Amaçlı Hibrit Araştırma Reaktörü
NYT	: Nükleer Yakıt Tesisleri
ODA	: Orta Düzeyli Atık
P&T	: Bölümleme ve Transmutasyon
PUREX	: Uranyum, plutonium ve fisyon ürünlerini tributil fosfat ile ayırma yöntemi.
SCK-CEN	: Belçika Nükleer Araştırma Merkezi
TAEK	: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
TENORM	: Kontamine Hurda Atık Malzemeler
YDA	: Yüksek Düzeyli Atık

III. TEKNİK OLMAYAN ÖZET

Nükleer yakıt; nükleer reaktörde kullanıldığında reaksiyon sırasında yüksek ısı çıkışı sağlayacak düzeyde içerisinde fisil (bölünebilir) uranyum bulunan ve kendiliğinden bir fisyon zincir reaksiyonunu sürdürerek enerji üretebilen, belirli oranlarda zenginleştirilmiş malzemelerden hazırlanmış reaktör tipine göre değişkenlik gösteren yakıt peletlerinin bir araya getirilmesi ile hazırlanmış olan yakıt elemanıdır.

Ülkemizde nükleer yakıtlarla ilgili çalışmalar;

Ülkemizdeki ilk ve tek Nükleer Yakıt Tesisi araştırma amaçlı olup TAEK, ÇNAEM Nükleer Teknolojiler Bölümünde pilot ölçekte bulunmaktadır. Bu tesiste zenginleştirilmiş doğal uranyumdan reaktörler için yakıt peleti üretimine yönelik işlemler araştırma ölçeğinde gerçekleştirilmektedir.

Ülkemizdeki ilk ve tek radyoaktif atık işleme tesisi ise büyük çoğunluğu tıp ve endüstriden gelen düşük düzeyli radyoaktif atıkların işlenerek geçici depolandığı TAEK, ÇNAEM Radyoaktif Atık Yönetimi Bölümünde bulunan Atık İşleme ve Depolama tesisidir.

Ülkemizde;

- a) Nükleer yakıt yeniden işleme tesisi,

- b) Nükleer yakıt üretim ve zenginleştirme tesisi,
- c) Kullanılmış nükleer yakıt veya yüksek düzeyli radyoaktif atık işleme tesisi,
- ç) Kullanılmış nükleer yakıt bertaraf tesisi,
- d) Radyoaktif atık bertaraf tesisi,
- e) Kullanılmış nükleer yakıtların depolanması veya üretim yerinden farklı bir yerde radyoaktif atıkların depolanması için tasarlanan tesisler,
- f) Işınlanmamış nükleer yakıt bertaraf tesisi bulunmamaktadır.

IV. GİRİŞ

Bu kılavuz, nükleer yakıt tesislerinin kurulması, işletilmesi ve kapatılması faaliyetleri sırasında oluşabilecek olan çevresel etkileri esas alarak etkilerin en aza indirilmesi veya önlenmesi için yapılması gereken işlemleri belirler. Kılavuz, nükleer yakıt tesislerinin çevresel etkilerini üç aşamada değerlendirmektedir; yapımı, işletmesi ve sökümü

Bu kılavuz, ÇED çalışmalarını geliştirerek standart hale getirmek için ÇED sürecindeki tüm ilgili tarafların kullanımına açıktır. Bununla birlikte kılavuzun ana hedef grubu; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı personeli, ÇED sürecindeki Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü temsilcileri, İnceleme ve Değerlendirme Komisyonu üyeleri, proje sahipleri ve ilgili dokümanların hazırlanması sürecine katkı sağlayan danışmanlardır.

Bu kılavuz aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır;

- Alt sektördeki projelerin tanımlanması
- ÇED Yönetmeliği kapsamındaki yeri
- İlgili Ulusal ve AB Mevzuatı
- Proje Alternatifleri
- Çevresel Etkiler ve Alınacak Önlemler

V. (ALT) SEKTÖRDEKİ PROJELERİN TANIMLANMASI

NYT projeleri, yüklenici firmaların yanı sıra Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın kuruluşları olan EÜAŞ, TAEK vb. kuruluşların yetki ve sorumlulukları kapsamındaki enerji yatırım projeleridir.

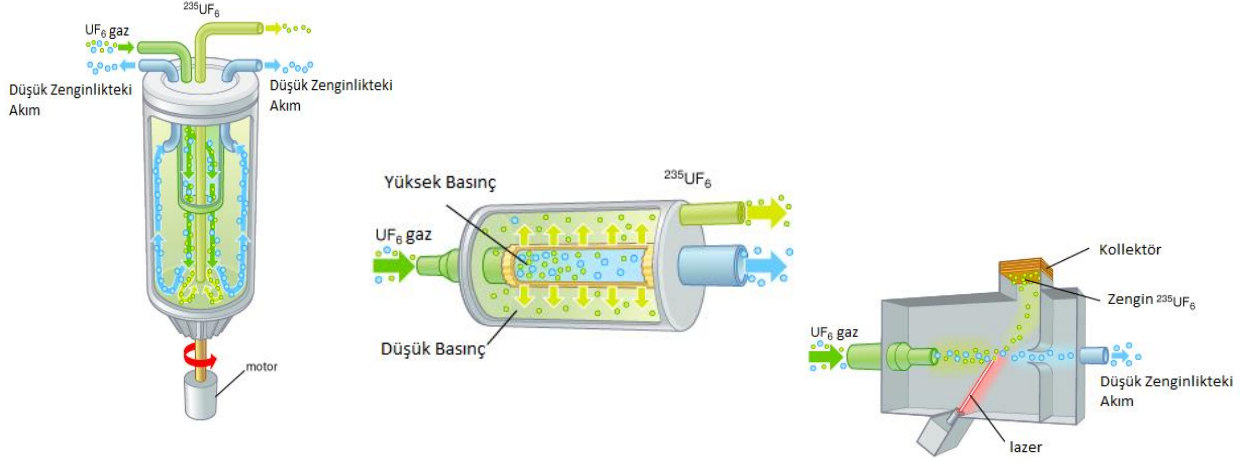
NYT alt sektör projeleri olarak değerlendirildiğinde aşağıdaki tesisleri kapsar;

- Uranyum Zenginleştirme Tesisi
- Kullanılmış Nükleer yakıt yeniden işleme tesisi,
- Yüksek Düzeyli Atık İşleme Tesisi
- Radyoaktif Atık Bertaraf Tesisi
- Nükleer Yakıt ve Radyoaktif Atık Depolama Tesisi
- Işınlanmamış Yakıt Bertaraf Tesisi
- Yardımcı Tesisler

- Binalar

Uranyum Zenginleştirme Tesisi: Uranyum madeninden gelen cevher içerisindeki doğal uranyum izotoplarından U-235 izotopunun konsantrasyonunu nükleer yakıt için gerekli orana yükseltmek için tasarlanan tesislerdir.

Şekil 1. Uranyum zenginleştirme yöntemleri (Santrifüj, difüzyon ve lazer)

Şekil 2. Uranyum Zenginleştirme Tesisi (Santrifüj Yöntemi)

Nükleer Yakıt Üretim Tesisi: Nükleer reaktörde kullanılacak düzeyde zenginleştirilmiş haldeki U-235 içeren toz bileşimin önce pelet olarak üretilmesi ve sonrasında metal çubuklar içerisinde reaktör tipine göre farklı yakıt demetleri hazırlanması için tasarlanan tesislerdir.

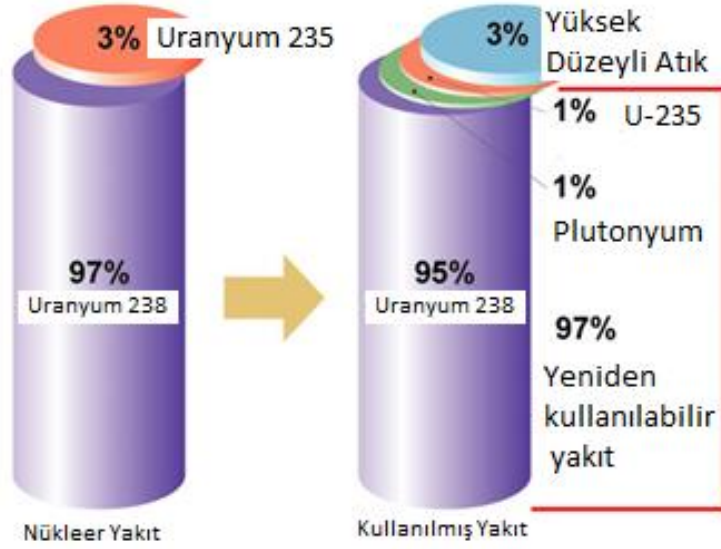
Şekil 3. Nükleer Yakıt Üretim Aşamaları

Şekil 4. Nükleer Yakıt Üretim Tesisi

Kullanılmış Nükleer Yakıt İşleme Tesisi:

Bir yakıt elemanının nükleer reaktördeki faydalı ömrü genellikle 3-7 yıldır. Reaktörden çıkarılan kullanılmış yakıt radyoaktiftir ve yüksek düzeyde ısı ve radyasyon yayar. Kullanılmış yakıtlar bu nedenle öncelikle havuzlarda soğumaları için (en az 9-12 ay) bekletilir. Kullanılmış yakıtların bu sürede zamana bağlı olarak radyoaktivitelerinde azalma olur ve soğutma gereksinimleri de azalır. Kullanılmış nükleer yakıtların içerisinde hala önemli miktarda kullanılabilir yakıt malzemesi bulunur. Bu nedenle kullanılmış yakıt, yakıt elemanlarının ve yakıt çubuklarının parçalara ayrıldığı yeniden işleme tesisine gönderilir; parçalar kimyasal olarak çözündürülür ve elde edilen solüsyon dört bölüme ayrılır: uranyum, plütonyum, yüksek düzeyli atık ve çeşitli diğer süreç atıkları. İşleme sırasında uranyum ve plütonyum diğer aktinitlerden ve fisyon ürünlerinden ayrılırlar. İşlemin sonucunda yeniden yakıt olarak kullanılabilir (%97) ve yüksek düzeyli atık (%3) olarak ayrılırlar.

Şekil 5. Kullanılmış Nükleer Yakıtın İçeriği

Yüksek Düzeyli Atık İşleme Tesisi:

Nükleer reaktörden çıkan kullanılmış yakıtlar yeniden işleme tesislerinde içerisinde tekrar kullanılabilir olan yakıt malzemesi alındıktan sonra geriye sıvı fazda yüksek düzeyli atık kalır. Yüksek düzeyli atıkların içerisinde uzun yarılanma süreli fisyon ürünleri bulunduğu uzun dönemde kararlı bir yapıda bertaraf edilmeleri gereklidir. Bu nedenle yüksek düzeyli atıklar (camlaştırma, seramikleştirme vb.) işlemler uygulanarak katı ve dayanıklı bir yapıya dönüştürülür.

Şekil 6. Kullanılmış Nükleer Yakıt İşleme Tesisi (Sellafield, İngiltere)

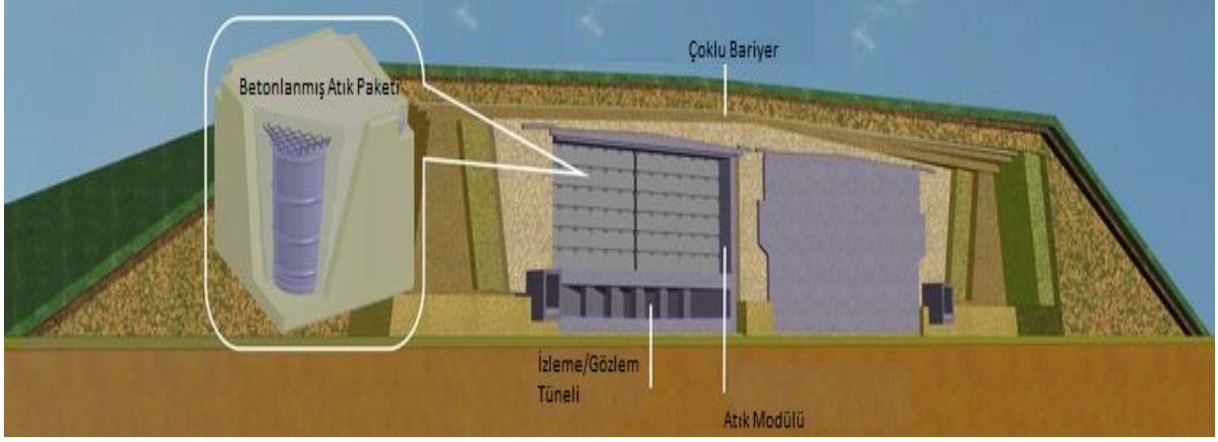
Radyoaktif Atık Bertaraf Tesisi:

Kullanılmış yakıtların yeniden işlenmesi sonucunda genel olarak iki atık türü ortaya çıkar:

- Katı faza alınmış ve ısı çıkışı olan yüksek düzeyli atık;
- Isı çıkışı olmayan düşük ve orta düzeyli atık

Yarılanma süresi 30 yıldan az olan düşük ve orta düzeyli atıklar yüzeysel bertaraf tesislerinde kalıcı olarak bertaraf edilirler.

Şekil 7. Yüzeysel Radyoaktif Atık Bertaraf Tesisi

Birçok Avrupa ülkesinde yüzeysel radyoaktif atık bertaraf tesisleri yıllardır güvenli olarak işletilmektedir. Radyoaktif atıklar, bertaraf tesislerinde tehlike oluşturmayana kadar (yaklaşık 300 yıl) muhafaza edilmektedir.

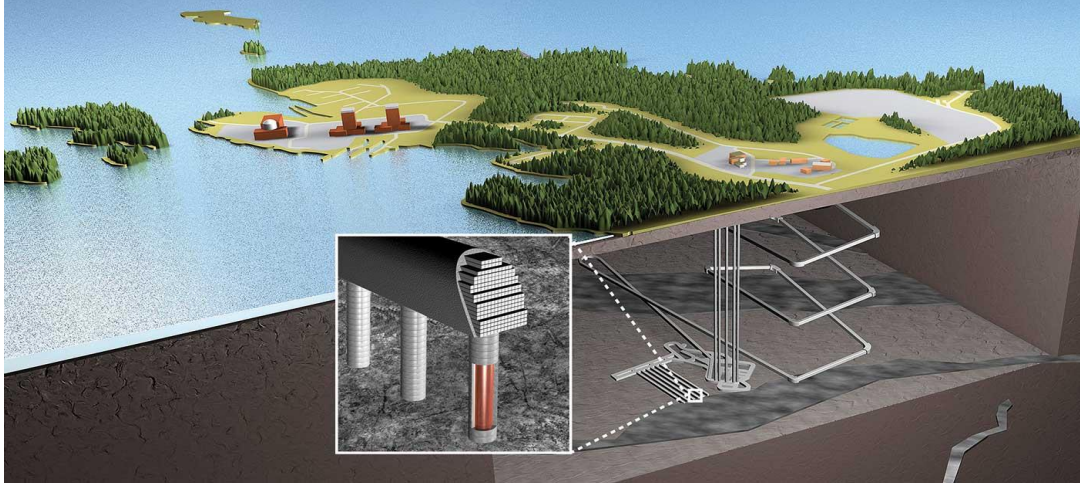

Şekil 8. El-Cabril Bertaraf Tesisi (İspanya)

Yüksek seviyeli atıklar, yüksek düzeyde ve uzun süre radyoaktif olduklarından ve ısı yaydıklarından daha fazla muhafaza ve izolasyon gerektirirler. Bu nedenle bu tür atıklar yerkürenin derinliklerinde belirlenen jeolojik monolitik formasyonlar içerisinde hazırlanan atık galerilerine yerleştirilirler. Monolitik formasyonun kendisi radyoaktif elementlerin göçüne karşı en büyük engel oluşturmaktadır. Bu tür bertaraf tesislerine YDA konulduğunda atık tesisi kapatıldıktan sonra tekrar atık paketinin geri çıkarılması düşünülmemektedir.

Bertaraf işlemlerinin kolaylaştırılması için YDA, derin bertaraf tesislerine gönderilmeden önce uzun bir süre yüzey depolama tesislerinde tutulmalıdır. Bunun nedeni mümkün olduğunca fazla radyoizotopun

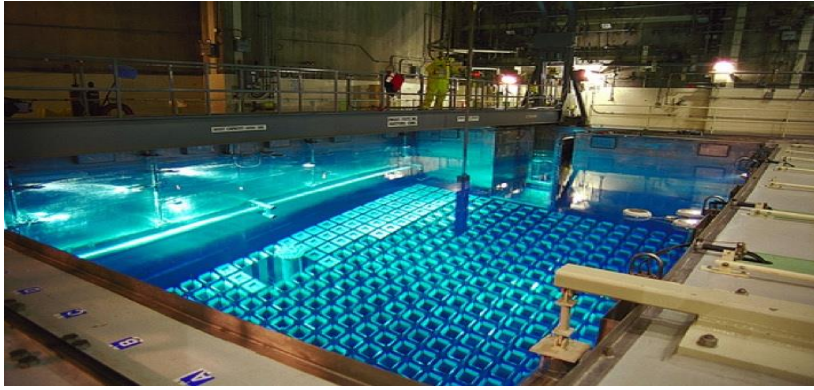
bozunuma uğramasını sağlamak ve böylece bertaraf tesisindeki ısı çıkışına büyük ölçüde engel olmaktadır.

Şekil 9. Finlandiya Yüksek Düzeyli Atık Bertaraf Tesisi (Nagra)

Nükleer Yakıt ve Radyoaktif Atık Depolama Tesisi:

Kullanılmış nükleer yakıtlardaki radyoaktivite ve ısı çıkışı nedeniyle soğutma ve zırhlama gerektiren iki tür depolama iki tür depolama uygulanır. Bunlar; havuz tipi sulu depolama tesisi (Şekil 10) ve hava ile soğutma sağlayan kuru tip depolama (Şekil 11) olarak ayrılırlar.

Şekil 10. Nükleer Yakıtların Depolanması (Havuz)

Şekil 11. Nükleer Yakıtların Depolanması (Kuru)

Radyoaktif atık depolama tesislerinde düşük ve orta düzeyli radyoaktif atık paketleri bulunur. Bu tür atık paketlerinin dış yüzeyindeki radyasyon düzeyi 200 mR/saat altında olacak şekilde hazırlandığından dış radyasyon etkileri kontrol altına alınmıştır. Radyoaktif atıkları depolama tesislerinde geçici olarak depolanırlar ve sonrasında radyoaktif atık bertaraf tesisine gönderilirler.

Şekil 12. Radyoaktif Atık Depolama Tesis

Işınlanmamış Yakıt Bertaraf Tesisi:

Işınlanmamış yakıtlarda reaksiyonun başlamasını engellemek için koşulların her zaman kritik olmayan bir düzeyde tutulması gereklidir. Bu nedenle tüm normal ve anormal koşullara göre risk analizleri yapılarak yakıtların bulunduğu tesisin tasarlanması gerekir. Yakıtların depolandığı havuz veya kuru tip depolama tesislerinde kontaminasyon ve kritiklik izlenmesi gereken en önemli parametrelerdir.

Yardımcı Sistemler:

Nükleer Yakıt Depolama Havuz Suyu Temizleme Sistemleri: Nükleer yakıtların bekletme havuzlarında depolanması sırasında radyoaktif sıvı ve gazların tutulmasını sağlayan iyon değiştirici kolonları ve filtreleri içerir. Ayrıca çevrim halindeki suya korozyon önleyici kimyasalların eklenmesi bu sistemle yapılır.

Yakıt Depolama Havuzu Soğutma Sistemleri: Nükleer yakıtların bekletme havuzlarında depolanması sırasında soğutma işleminin sürekliliğini sağlamak üzere düzenleyici suyu sisteme besler. Bu sistem, kullanılmış yakıtın bozunum ısısının alınması için gereklidir. Basınç pompaları, depolama tankları, biriktirici karterler gibi bileşenleri bulunur.

Yakıt Depolama Binası Havalandırma ve Basınç Kontrol Sistemleri: Nükleer yakıtların depolandığı binalarda havalandırma sistemi veya basınç sisteminin kontrol edilmesi ve gerektiğinde düzenlenmesinde kullanılan sistemlerdir. Püskürtücü, enjeksiyon, soğutucu fanlar, bor içerikli buz yoğuşturucu, vakumlayıcı ve havalandırma amaçlı cihaz ve sistemlerini içerir.

Radyoaktif Atık Yönetim Sistemleri: Uranyum Zenginleştirme Tesisi, Nükleer Yakıt Üretim Tesisi, Kullanılmış Nükleer Yakıt İşleme Tesisi, Yüksek Düzeyli Atık İşleme Tesisi, Radyoaktif Atık Bertaraf Tesisi, Nükleer Yakıt ve Radyoaktif Atık Depolama Tesisi ve Işınlanmamış Yakıt Bertaraf Tesislerinde su demineralizasyonu, reçinelerin rejenerasyonu vb. işlemlerden ortaya çıkan sıvı, gaz veya katı radyoaktif atıkların reaktördeki sistemlerden alınarak radyoaktif atık yönetim tesislerine gönderilmesini sağlayan sistemleri içerir.

Diğer Yardımcı Sistemler: Su depoları, klorlama tankları, ısınma sistemi, havalandırma sistemi, basınçlı gaz sistemleri, elektrik panoları, dizel jeneratörler ve yangın söndürücü gibi cihaz ve sistemleri içerir.

Binalar:

Uranyum Zenginleştirme Tesisi, Nükleer Yakıt Üretim Tesisi, Kullanılmış Nükleer Yakıt İşleme Tesisi, Yüksek Düzeyli Atık İşleme Tesisi, Radyoaktif Atık Bertaraf Tesisi, Nükleer Yakıt ve Radyoaktif Atık Depolama Tesisi ve Işınlanmamış Yakıt Bertaraf Tesisi tasarıma bağlı olarak birbirinden ayrı veya birkaçının bir arada yer aldığı nükleer tesisler aynı saha içerisinde bulunabilir.

Başlıca binalar;

Nükleer Yakıt Binası: Kullanılmış yakıtların depolandığı (kuru veya havuz tipi) depolar ve taze yakıtların reaktöre yüklenmeden önce kasklar içerisinde bekletildiği binalardır.

Atık Yönetim Binası: Radyoaktif sıvı ve gazların temizlendiği, katı atıkların işlenerek depolandığı binadır.

Türbin ve Elektrik Jeneratörü Binası: Buhar türbinlerinin, elektrik jeneratörlerinin, yoğuşturucu ve su besleme sistemlerinin bulunduğu binadır.

Su kontrol ve Su Çevrimi Pompaları Binası: Reaktörün ihtiyaç duyduğu suyu kontrollü olarak nehir, göl veya denizden alan ve benzer şekilde reaktör sisteminden gelen suyun içerdiği kalıntıların yoğuşturucu öncesi temizlendiği sistemleri içeren binadır.

Dizel Jeneratör Binası: Santralin ihtiyaç duyabileceği yedek enerjiyi sağlayacak olan dizel jeneratörleri ve destek sistemlerini (hava, su, radyatör fanları, dizel yakıtı, yağlama ve havalandırma vb. sistemleri) bulunduran binadır.

Kontrol Binası: Nükleer tesislerdeki tüm sistemlerin radyolojik, termal ve elektriksel olarak izlendiği ve kontrol edildiği ana kontrol binasıdır.

Yönetim Binası; Nükleer tesislerin genel idare binası olup tesisin yönetimini ve denetimini kapsayan işlerin yürütüldüğü binadır.(işletme ve bakım, mühendislik yöntem geliştirme, radyasyon korunması, kimyasal kontroller, güvenlik, kalite güvence ve kontrol, nükleer performans izleme, sistemleri mekanik, elektriksel kontroller, tasarım, test ve modifikasyon, satın alma, evrak kayıt, lisansla ilgili işlemler ve çevre düzenleme vb.)

Güvenlik Binası: Kimlik kontrolü, nizamiye, giriş/çıkış kontrolü, patlayıcı ve metal detektörler, elektronik saldırı hareket sensör ve alarmları, bilgisayar kontrollü kapılar, dikenli çit ve/veya jiletli teller, güvenlik kuleleri, nöbet çizelgeleri, silah deposu, devriyeler, beton bariyerler, kameralar ve araç muayene ve bariyerleri gibi iş ve işlemlerin yürütüldüğü binadır.

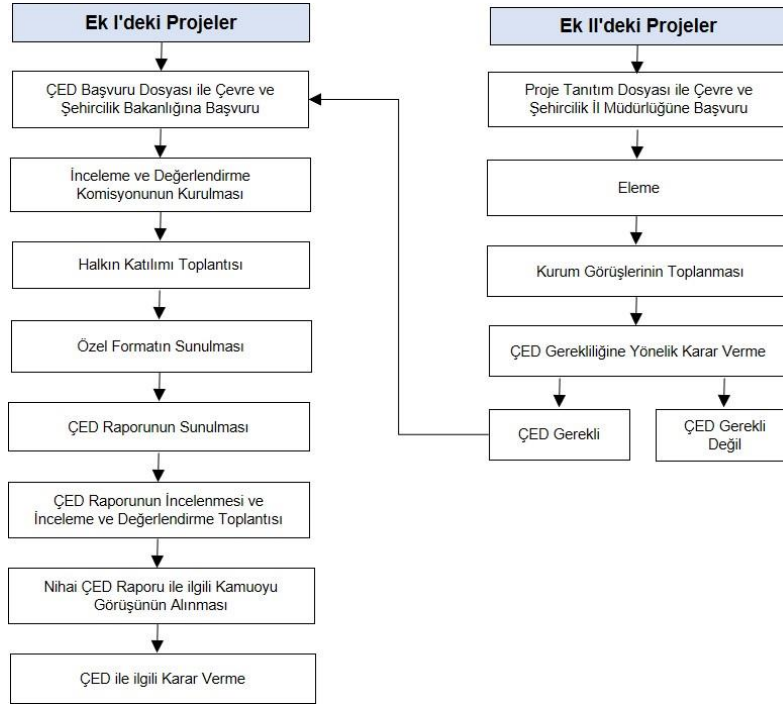
Şekil 13. Kullanılmış Nükleer Yakıt Tesisleri (THORP, İngiltere)

VI. ÇED YÖNETMELİĞİ KAPSAMINDAKİ YERİ

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ÇED süreçlerinde yetkili kamu kuruluşu olarak Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği ile yasal bir düzenleme getirmiştir. ÇED Yönetmeliği kapsamında ve ÇED Raporu hazırlanması zorunlu olan projeler, ÇED Direktifi ile uyumlaştırılmış olarak Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği ekinde bulunan Ek-1 listesi altında verilmiştir.

Yönetmelik ekinde bulunan “Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Projeler Listesi (Ek-1)”ne göre; “3-Nükleer Yakıt Tesisleri” başlığı altında yer alan ve; “a) Nükleer yakıtların yeniden işlenmesi, b) Nükleer yakıtların üretimi veya zenginleştirilmesi, c) Radyasyondan arınmış nükleer yakıtların veya sınır değerini üzerinde radyasyon içeren atıkların işlenmesi, ç) Radyasyonlu nükleer yakıtların nihai bertarafı işlemi, d) Sadece radyoaktif atıkların nihai bertarafı işlemi, e) Sadece radyasyonlu nükleer yakıtların (10 yıldan uzun süre için planlanmış) veya radyoaktif atıkların üretim alanından farklı bir alanda depolanması, f) Radyasyondan arınmış nükleer yakıtların nihai bertarafı” olarak belirtilen projeler ÇED Raporu hazırlanması zorunlu olan projelerdendir. Ek-1 listesinde bulunan *Nükleer Yakıt Tesisleri* projeleri için ÇED sürecini yürütme yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü'ndedir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Alanında Kapasitesinin Güçlendirilmesi İçin Teknik Yardım Projesi

Şekil 14. Ek-1 ve Ek-2 listelerindeki projeler için ÇED süreci

VII. İLGİLİ MEVZUAT

Ulusal Mevzuat

ÇED süreci boyunca, sadece Çevre Kanunu (ikincil mevzuatı ile birlikte) değil aynı zamanda doğayı koruma, kültürel mirasın korunması, vb. gibi diğer mevzuatlar da dikkate alınacaktır. Buna ek olarak, ÇED Sürecinde, tasarım çalışmaları üzerinde etkisi olan diğer karayoluna özgü mevzuat da dikkate alınacaktır.

Ulusal mevzuatın listesi dinamik bir belgedir, dolayısıyla ÇED çalışmaları sırasında, bu mevzuatın güncellenmiş / revize edilmiş versiyonları dikkate alınacaktır.

Kanunlar

- Çevre Kanunu
- Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu
- Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun
- Milli Parklar Kanunu
- Orman Kanunu
- Mera Kanunu
- İş Kanunu
- Su Ürünleri Kanunu
- Yeraltı Suları Hakkında Kanun

- Kamu Sağlığı Yasası
- Milli Parklar Kanunu
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
- Kıyı Kanunu
- İmar Kanunu
- Yaban Hayatının İyileştirilmesi ve Vahşi Yaşamın Korunması Kanunu
- Belediye Kanunu
- Büyükşehir Belediyesi Kanunu
- Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu

Tüzük ve Yönetmelikler

- Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik
- Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği
- Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği
- Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği
- Atık Yönetimi Yönetmeliği
- Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
- Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik
- Bitkisel Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği
- Çevre Sağlığı Denetimi ve Denetçileri Hakkında Yönetmelik
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği
- Çevresel Etki değerlendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği
- Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliği
- Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik
- Geçici veya Belirli Süreli İşlerde İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkında Yönetmelik
- Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği
- Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği
- İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkında Yönetmelik”
- İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü
- İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik
- İşyeri Açma Ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Karayolları Kenarında Yapılacak ve Açılacak Tesisler Hakkında Yönetmelik
- Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği
- Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik
- Kontrollü Alanlarda Çalışan Harici Görevlilerin İyonlaştırıcı Radyasyondan Kaynaklanabilecek Risklere Karşı Korunmasına Dair Yönetmelik

- Nesli Tükenmekte Olan Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretin Uygulanması Konusundaki Yönetmelikler
- Nükleer Güç Santrali Sahalarına İlişkin Yönetmelik
- Nükleer Güç Santrallerinin Güvenliği için Özel İlkeler Yönetmeliği
- Nükleer Güç Santrallerinin Güvenliği için Tasarım İlkeleri Yönetmeliği
- Nükleer Güvenlik Denetimleri ve Yaptırımları Yönetmeliği
- Nükleer Maddelerin Sayım ve Kontrolü Yönetmeliği
- Nükleer ve Radyolojik Tehlike Durumu Ulusal Uygulama Yönetmeliği
- Nükleer Santrallerin Yapı Denetimi Yönetmeliği
- Nükleer Tanımlar Yönetmeliği
- Nükleer Tesislerin Güvenliği için Kalite Yönetimi Temel Gereklere Yönetmeliği
- Nükleer Tesislere Lisans Verilmesine İlişkin Tüzük
- Orman Kanunu'nun 16. Maddesinin Uygulama Yönetmeliği, Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği
- Orman Yangınlarının Önlenmesi ve Söndürülmesinde Görevlilerin Göreceklere İşler Hakkında Yönetmelik
- Otoyol Trafiği Yönetmeliği
- Parlayıcı, Patlayıcı ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İşyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük
- Radyasyon Güvenliği Tüzüğü
- Radyasyon Güvenliği Yönetmeliği
- Radyoaktif Atık Yönetimi Yönetmeliği
- Radyoaktif Maddenin Güvenli Taşınması Yönetmeliği
- Radyoaktif Madde Kullanımından Oluşan Atıklara İlişkin Yönetmelik
- Radyoaktif Maddenin Güvenli Taşınması Yönetmeliği
- Sanayi Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği
- Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik
- Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği
- Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliği
- Su Ürünleri Yönetmeliği
- Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği
- Sulak Alanların Korunması Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik
- Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği
- Tehlikeli Kimyasallar Yönetmeliği
- Tehlikeli Maddelerin Su ve Çevresinde Neden Olduğu Kirliliğin Kontrolü Yönetmeliği
- Tekel Dışı Bırakılan Patlayıcı Maddelerle Av Malzemesi ve Benzerlerinin Üretimi, İthalatı, Taşınması, Saklanması, Depolanması, Satışı, Kullanılması, Yok Edilmesi, Denetlenmesi Usul ve Esaslarına İlişkin Tüzük
- Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği
- Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği
- Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik
- Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği

- Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmelik
- Yapı İşlerinde Sağlık ve Güvenlik Yönetmeliği
- Yeraltı Sularının Kirlenmeye ve Bozulmaya Karşı Korunması Hakkında Yönetmelik
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü

Uluslararası Sözleşmeler (Türkiye'nin taraf olduğu)

- 20/2/1984 tarihli ve 18318 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi" (BERN Sözleşmesi) uyarınca koruma altına alınmış alanlardan "Önemli Deniz Kaplumbağası Üreme Alanlarında belirtilen I. ve II. Koruma Bölgeleri, "Akdeniz Foku Yaşama ve Üreme Alanları",
- 12/6/1981 tarih ve 17368 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi" (Barcelona Sözleşmesi) uyarınca korumaya alınan alanlar,
- 23/10/1988 tarihli ve 19968 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan "Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarının Korunmasına Ait Protokol" gereği ülkemizde "Özel Koruma Alanı" olarak belirlenmiş alanlar,
- 13/9/1985 tarihli Cenova Bildirgesi gereği seçilmiş Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından yayımlanmış olan "Akdeniz'de Ortak Öne Sahip 100 Kıyusal Tarihi Sit" listesinde yer alan alanlar,
- Cenova Deklarasyonu'nun 17. maddesinde yer alan "Akdeniz'e Has Nesli Tehlikede Olan Deniz Türlerinin" yaşama ve beslenme ortamı olan kıyusal alanlar,
- 14/2/1983 tarihli ve 17959 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin 1. ve 2. maddeleri gereğince Kültür Bakanlığı tarafından koruma altına alınan "Kültürel Miras" ve "Doğal Miras" statüsü verilen kültürel, tarihi ve doğal alanlar,
- 17/5/1994 tarihli ve 21937 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öne Sahip Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi" (RAMSAR Sözleşmesi) uyarınca koruma altına alınmış alanlar.
- 27/7/2003 tarihli ve 25181 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren Avrupa Peyzaj Sözleşmesi.
- 28.11.1979 tarihli ve / 16823 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma (NPT)
- 20.10.1981 tarihli ve -17490 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Türkiye ile UAEA Arasında NPT Antlaşmasına İlişkin Olarak Güvenlik Denetimi Uygulanmasına Dair Antlaşma
- 23.05.1986 tarihli ve -19115 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukuki Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesi'ni Yenileyen 1982 Ek Protokolü

- 07.08.1986 tarihli ve -19188 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme
- 03.09.1990 tarihli ve -20624 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Nükleer Kaza Halinde Erken Bildirim Sözleşmesi
- 03.09.1990 tarihli ve -20624 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Nükleer Kaza veya Radyolojik Acil Hallerde Yardımlaşma Sözleşmesi
- 19.11.2006 tarihli ve -26351 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Paris ve Viyana Sözleşmelerinin Uygulanmasına Dair Ortak Protokol
- 14.01.1995 tarihli ve -22171 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Nükleer Güvenlik Sözleşmesi
- 26.12.1999 tarihli ve -23918 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması
- 12.07.2001 tarihli ve -24460 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Türkiye ile UAEA Arasında NPT Antlaşmasına İlişkin Olarak Güvenlik Denetimi Uygulanmasına Dair Anlaşmaya Ek Protokol
- 24.04.2015 tarihli ve -29336 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Sözleşmesinde Değişiklik

Avrupa Nükleer Enerji Topluluğu (EURATOM) ile AB'ne Üye Olmayan Ülkeler Arasında Söz Konusu Ülkelerin Yürürlükteki İlgili Topluluk Mevzuatı Çerçevesinde Avrupa Topluluğu Acil Radyolojik Bilgilerin Değişimi Anlaşması'na Katılımına Dair Anlaşma. (Agreement between the European Atomic Energy Community (EURATOM) and Non-member States of the European Union on the Participation of the Letter in the Community Arrangements for the Early Exchange of Information in the Event of Radiological Emergency (ECURIE)). 26.07.2005 tarihinde imzalanmış olup henüz Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmemiştir.

Kullanılmış Yakıt İdaresinin ve Radyoaktif Atık İdaresinin Güvenliği Üzerine Birleşik Sözleşme (Joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management) ise gündemde olup henüz imzalanmamıştır.

Avrupa Birliği Direktifleri

AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) (2007-2023) Türkiye'nin, AB'ye katılımı için bir ön koşul olan, AB çevre müktesebatına uyumun sağlanması ve mevzuatın etkin bir şekilde uygulanması amacıyla ihtiyaç duyulacak teknik ve kurumsal altyapı, gerçekleştirilmesi zorunlu çevresel iyileştirmeler ve düzenlemelerin neler olacağına ilişkin detaylı bilgileri içermektedir. UÇES'in güncellenmesi çalışmaları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu kapsamdaki Avrupa Birliği Direktifleri aşağıda sunulmaktadır;

13 Aralık 2011 tarihli ve 2011/92/EU sayılı ÇED Direktifi; Özel ve kamunun belirli projelerinin çevre üzerindeki etkilerine ilişkin Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin Direktifi, çevre ile bağlantılı resmi veya özel projelerin insan, bitki, hayvan, toprak, hava, iklim, maddi varlıklar, kültürel miras üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin belirlenmesini ve değerlendirmesini gerektirmektedir.

27 Haziran 2001 tarihli ve 2001/42/EC sayılı Stratejik Çevresel Değerlendirme Direktifi; plan ve programların çevre üzerindeki olası önemli etkilerinin değerlendirilmesi ve mümkün olan en az düzeye indirilmesi veya ortadan kaldırılması konularının ele alındığı bir süreci belirlemektedir.

28 Ocak 2003 tarihli 2003/4/EC sayılı Çevresel Bilgiye Erişim Direktifi; çevresel bilgiye erişim hakkı ile ilgili şartları ortaya koyarken, çevresel bilginin erişilebilir olması ve halka duyurulması ile ilgili konuları düzenlemektedir.

21 Mayıs 2008 tarihli ve 2008/50/EC sayılı Hava Kalitesi Çerçeve Direktifi; ozon tabakasını incelten maddelerin azaltılması, uçucu organik bileşiklere (VOC) ilişkin emisyonlar ve yakıt kalitesi ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Hava Kalitesi Çerçeve Direktifi, tüm kirleticiler için ortak metotlar vasıtası ile hava kalitesinin değerlendirilmesine, izleme gereklilikleri ve metotlarına, temiz hava plan ve programlarına ilişkin kurallar getirmektedir.

23 Ekim 2000 tarihli ve 2000/60/EC sayılı Su Çerçeve Direktifi; bütünleşmiş havza yönetimi ve halkın karar alma süreçlerine katılımı esasına dayalı olarak, Avrupa Birliğindeki tüm su kütlelerinin kalite ve miktar açısından korunmasını ve iyileştirilmesini öngören temel yasal düzenlemedir.

19 Kasım 2008 tarihli ve 2008/98/EC sayılı Atık Çerçeve Direktifi; atık yönetimi hiyerarşisi tanımlayarak, atık yönetimi stratejileri öncelikle atıkların oluşumunun kaynağında önlenmesine odaklanmıştır. Bunun mümkün olmadığı hallerde, atık malzemeler yeniden kullanılmalı, yeniden kullanılamıyorsa geri dönüştürülmelidir. Geri dönüştürülmesi mümkün olmayan atık malzemeler ise geri kazanım (örneğin enerji geri kazanımı) amacıyla kullanılmalıdır. Atıkların yakma tesislerinde veya düzenli depolama sahalarında güvenli şekilde bertaraf edilmesi atık yönetimi hiyerarşisinde en son seçeneği oluşturmaktadır. Atık başlığı altında Çerçeve Direktifin yanı sıra, atıkların düzenli depolanması, atıkların taşınımı ve özel atıklar (pil ve akümülatörler, ömrünü tamamlamış araçlar, atık elektrikli ve elektronik eşyalar, ambalaj ve ambalaj atıkları gibi) konularına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır.

30 Kasım 2009 tarihli ve 2009/147/EC sayılı Kuş Direktifi ile 21 Mayıs 1992 tarihli ve 92/43/EEC sayılı Habitat Direktifi, korunan alanların (özellikle Natura 2000 alanlarının) belirlenmesine yönelik hükümleri ve tüm sektörlerdeki uygulamalarda göz önüne alınması gereken öncelikli koruma tedbirlerini içermektedir. Buna göre ekonomik ve rekreasyonel gereklilikleri dikkate alarak ekolojik, bilimsel ve kültürel gereklilikler ışığında kuş türlerinin nüfusunun korunmasına yönelik gerekli tedbirleri alınacaktır. Bu sektör altındaki diğer önemli konulardan biri ise, 29 Mayıs 1999 tarihli ve 99/22/EC sayılı Yabani Hayvanların Hayvanat Bahçelerinde Barındırılması Direktifidir.

24 Kasım 2010 tarihli ve 2010/75/EC sayılı Endüstriyel Emisyonlar Direktifi ile 9 Aralık 1996 tarihli ve 96/82/EC sayılı Tehlikeli Maddeler İçeren Büyük Kaza Risklerinin Kontrolüne İlişkin Direktif (SEVESO II); bütünleşmiş izin sistemi ile kirliliğin üretim sürecinde önlenmesi, üretim sonucu oluşan kirliliğin kontrolü, mevcut en iyi teknikler ve halkın katılımı hususlarını düzenleyen 2008/1/EC sayılı Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrol Direktifinin (IPPC) diğer 6 sektörel direktif ile yeniden şekillendirilerek tek direktif haline getirilmesini hedeflemiştir. Yapılan düzenlemeler sonucunda; 2010/75/EC sayılı Endüstriyel Emisyonlar Direktifi ve 2001/80/EC sayılı Büyük Yakma Tesisleri Direktifi yürürlükte olan

direktiflerdir. Bunların dışındaki diğer direktifler (Büyük Yakma Tesisleri Direktifi (2001/80/EC), Atık Yakma Direktifi (2000/76/EC), Solvent Emisyonları Direktifi (1999/13/EC), Titanyum Dioksit Sanayisinden Kaynaklanan Atıklara İlişkin üç Direktif (78/176/EEC, 82/883/EEC, 92/112/EEC) ise yürürlükten kaldırılmıştır.

20 Ocak 2009 tarihli ve 1272/2008/EC sayılı Kimyasallar alandaki düzenleme; Madde ve Karışımların Sınıflandırılması, Etiketlendirilmesi ve Ambalajlanmasını içermektedir. Bu alandaki diğer bir düzenleme ise; 18 Aralık 2006 tarihli ve 1907/2006/EC sayılı REACH (Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, izni ve Kısıtlanması) düzenlemesidir. Kimyasallar maddelerin ve karışımların ithalatı ve ihracatının yanı sıra, kalıcı organik kirleticilerin sınırlandırılması, deney hayvanları ile biyosidal ürünlere ilişkin düzenlemelerdir.

25 Haziran 2002 tarihli ve 2002/49/EC sayılı Çevresel Gürültü Direktifi; çevresel gürültünün değerlendirilmesi ve yönetimine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Direktif kapsamında, yerleşik nüfusu 250.000'den fazla olan yerleşim alanları, yılda 6 milyondan fazla aracın geçtiği ana kara yolları, yılda 60.000 den fazla trenin geçtiği ana demir yolları, yılda 50.000 den fazla hareketin gerçekleştiği hava alanları için stratejik gürültü haritalarının hazırlanması ve gürültü eylem planlarının oluşturulması gerekmektedir.

23 Nisan 2009 tarihli ve 406/2009/EC sayılı İklim değişikliğine yol açan sera gazlarına karşı çaba paylaşımı direktifi; sera gazlarının emisyonunun izlenmesi, emisyon ticareti sistemi ile emisyon ticareti sisteminin dışında kalan sektörlerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının azaltılması, karbon yakalama ve depolaması, F-gazlarının kontrolü ve ozon tabakasının korunması ile ilgili AB düzenlemeleri bulunmaktadır. Bu kapsamda AB, 2020 yılına kadar sera gazı emisyonlarını referans yıl olarak kabul ettiği 1990 yılındaki seviyeye göre %20 oranında ve 2030 yılında da 1990 yılına kıyasla %40 oranında azaltmayı hedeflemektedir.

Terimler Listesi

Alfa Parçacıkları: Bir radyoaktif çekirdeğin bozunumu sırasında yayınlanan pozitif 2 yüklü helyum atomu çekirdekleridir.

Atmosferik Ulaşım Yolu: Radyonüklitlerin hava ile yayılarak çevreye ulaşma yoludur.

Becquerel (Bq) : Aktivitenin özel birimi olup saniyedeki parçalanma sayısıdır. 1 Becquerel = $2.7E-11$ Curie dir.

Bertaraf: Radyoaktif artıkların bir daha çıkarılmamak üzere inşa edilmiş bir depoya kalıcı olarak yerleştirilmesidir.

Beta Parçacıkları: Bir radyoaktif atomun bozunumu sırasında atom çekirdeğinden yayınlanan pozitif veya negatif yüklü elektronlardır.

Bölünebilir Madde: Kendiliğinden veya nötronlarla reaksiyona girerek çekirdek bölünmesi oluşturan maddedir.

Çekirdek Bölünmesi: Ağır atom çekirdeklerinin, kendiliğinden veya nötronlarla reaksiyona girerek, toplam kütleleri reaksiyondan önceki kütlede daha az olan atom ve parçacıklara bölünmesi ve kaybolan kütlelerin enerjiye dönüşmesidir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED): Gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ya da olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye

zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaların tümü.

ÇED Gereklidir Kararı: ÇED Yönetmeliğinin Ek-II listesindeki projelerin çevresel etkilerinin önemli olduğu ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanması gerektiğini belirten Bakanlık kararı.

ÇED Gerekli Değildir Kararı: ÇED Yönetmeliğinin Ek-II listesindeki projelerin önemli çevresel etkilerinin olmadığı ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanmasına gerek bulunmadığını belirten Bakanlık kararı.

ÇED Olumlu Kararı: Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hakkında Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonunca yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin, alınacak önlemler sonucu ilgili mevzuat ve bilimsel esaslara göre kabul edilebilir düzeylerde olduğunun saptanması üzerine gerçekleşmesinde sakınca görülmediğini belirten Bakanlık kararı.

ÇED Olumsuz Kararı: Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hakkında Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonunca yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle uygulanmasında sakınca görüldüğünü belirten Bakanlık kararı. ÇED Raporu: EK-I listesinde yer alan veya Bakanlıkça "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" kararı verilen bir proje için belirlenen özel formata göre hazırlanacak rapor.

ÇED Raporu Özel Formatı: Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunun hazırlanmasında esas alınmak üzere; Kapsam belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonu tarafından projenin önemli çevresel boyutları göz önüne alınmak suretiyle EK-III deki proje tanıtım genel formatında belirtilen ana başlıklar altında ele alınması gereken konuları tanımlayan format.

ÇED Süreci: Gerçekleştirilmesi planlanan projenin çevresel etki değerlendirmesinin yapılması için 8 ve 16 ncı maddelerde belirtilen başvuru ile başlayan ve işletme sonrası çalışmaların uygun hale geldiğinin belirlenmesi ile sona eren süreç.

Çevresel etki değerlendirme başvuru dosyası (ÇED Başvuru Dosyası): ÇED Yönetmeliği ekinde yer alan ve genel formatı esas alınarak hazırlanan dosyayı,

Çoklu Engel: Radyoaktif maddenin veya artığın insan ve çevresinden izole edilmesi için kullanılan birden fazla ve birbirinden bağımsız engeller dizisidir.

Denetimli Alan: İyonlaştırıcı radyasyonlara karşı korunma bakımından giriş, çıkış ve çalışmanın denetim altında bulundurulduğu ve özel kuralların uygulandığı alanlardır.

Dış Bölge: Nüfus dağılımı ve yoğunluğu, arazi ve suyun kullanımı konularında alınması gerekli tehlike durumu önlemlerinin uygulanmasına ilişkin göz önüne alınan alandır.

Doğal Radyasyon Işınlanması: Kozmik ışınlar ile yeryüzünde ve insan vücudunda bulunan doğal radyoaktif maddelerin yayınladıkları ışınlar nedeniyle maruz kalınan ışınlanmalardır.

Doğal Uranyum: Doğada normal olarak bulunduğu şekliyle içinde % 0.715 oranında U-235 izotopu, % 99.28 oranında U-238 izotopu ve % 0.0057 oranında U-234 izotopu bulunan elementtir.

Doz Hızı: Birim zamanda alınan radyasyon dozu miktarıdır. (örn: rem/saat, mSv/saat, vb)

Doz Sınırları: Radyasyon görevlilerinin, yakın çevrede yaşayanların ve halkın alabileceği, izin verilen maksimum eşdeğer dozlardır.

Birincil Doz Sınırları: Radyasyon görevlileri ve toplumun, radyasyonun eşikli ve eşiksiz etkileri için ayrı ayrı önerilen ve eşiksiz etkiler için ışınlanan tüm doku ve organların toplam riskine dayanan eşdeğer doz sınırlarıdır.

İkincil Doz Sınırları: Birincil sınırların doğrudan uygulanamadığı durumlarda kullanılmak üzere birincil değerlerden türetilen doz sınırlarıdır.

Dozimetre: İyonize radyasyon sonucu meydana gelen toplam birikmiş ışınlanmayı ölçen ve kaydeden taşınabilir ölçüm aletidir.

Düşük Zenginlikte Uranyum: % 20 den daha az oranda U-235 izotopu içeren uranyumdur.

EI Ayak Radyoaktif Kirlenme Ölçüm Cihazı: Eller ve ayaklardaki radyoaktif kirlenmeyi algılayan ve ölçen aygıtlardır.

Eşdeğer Doz: Radyasyonun biyolojik etkileri göz önünde bulundurularak hesaplanan, vücutta birim kütlede soğurulan enerji miktarıyla orantılı bir değer olup birimi Sievert'tir (Sv).

Eşdeğer Doz Şiddeti: Birim zaman içinde maruz kalınan eşdeğer doz miktarıdır.

Etki: Bir projenin hazırlık, inşaat ve işletme sırasında ya da işletme sonrasında, çevre unsurlarında doğrudan ya da dolaylı olarak, kısa veya uzun dönemde, geçici ya da kalıcı, olumlu ya da olumsuz yönde ortaya çıkması olası değişiklikler.

Etki Alanı: Gerçekleştirilmesi planlanan bir projenin işletme öncesi, işletme sırası ve işletme sonrasında çevre unsurları olarak olumlu veya olumsuz yönde etkilediği alan.

Etkin Eşdeğer Doz: Vücudun bütün olarak ışınlanması durumunda çeşitli organ veya dokuların maruz kaldıkları eşdeğer dozların ağırlıklı toplamı olup birimi Sievert'tir.

Etkin Eşdeğer Doz Yükü: Zaman içerisinde devam eden ışınlanmalar halinde, belli bir toplum için kişi başına verilen etkin eşdeğer doz hızının sonsuz zaman üzerinden integralidir.

Gama Işını: Nükleer reaksiyonlar veya radyoaktif bozunmalar sonucu atom çekirdeklerinden yayınlanan elektromanyetik ışınlardır.

Geçici Depolama: Radyoaktif arıkların kontrollü bir şekilde çevreden yalıtılarak, daha sonraki işlemler için geçici bir süre bekletilmesidir.

Gözetim: Nükleer maddenin yetkisiz kişilerce yerinden alınmasının saptanması için insan veya cihazlar tarafından sürekli izlenmesidir.

Gözetimli Alan: Radyasyondan korunma amacı ile giriş ve çıkışların özel denetim altında tutulduğu ve içerisindeki çalışmaların özel kurallara bağlı olduğu alanlardır.

Gray: Soğurulan radyasyon doz birimi olup, 1 kilogram maddede 1 joule'luk enerji soğurulmasına karşılık olan radyasyon dozu 1 Gray'dir. 1 Gray = 1 J kg⁻¹ = 100 rad dır.

Güvenlik Analizi: Bir nükleer tesis tasarım ve işletmesinin, kişi ve çevrenin radyolojik bir kazadan korunmasına ilişkin tüm özelliklerinin, yeterliliğinin ve güvenlik ilke ve kriterlerine uygunluğunun saptanması amacıyla yapılan analizlerdir.

Güvenlikle İlgili Yapılar, Sistemler ve Bileşenler: Arızaları veya hatalı çalışmaları sonucunda bir olağanüstü radyolojik kazaya neden olabilecek; normal olmayan işletme olaylarının kaza koşullarına yönelmesini önleyecek; yapılar, sistemler veya bileşenlerin hatalı çalışmaları veya arızalanmaları sonucunda oluşabilecek olayların sonuçlarını hafifletecek özelliklere sahip olan güvenlikle ilgili yapılar, sistemler ve bileşenlerdir.

Havadaki Radyoaktif Kirlilik: Radyoaktivite taşıyan toz, duman, buhar, sıvı zerreleri gibi maddelerin havada asılı kalmasıyla oluşan ve hava ile yayılabilen kirlenmedir.

Hepa Filtresi: Bir radyoaktif gaz bulutunda, mikrometre büyüklüğündeki tanecikleri tutmak için kullanılan filtredir.

Işınlama Şiddeti: Birim zamanda meydana getirilen ışınlama olup $\text{Joule} \cdot \text{kg}/\text{saat}$ veya $\text{Röntgen}/\text{saat}$ gibi birimlerle ölçülür.

Işınlanma: Kişilerin iyonlaştırıcı radyasyona maruz kalmasıdır.

İkincil Radyasyon: Bir radyasyonun soğurucu malzeme içinde soğurulması ve meydana gelen etkileşim sonucu oluşan radyasyondur. İkincil radyasyon hem parçacık tipi hem dalga tipi radyasyonun etkileşimi neticesinde oluşabilir.

İnsan-Sv: Kolektif doz birimi olup, toplum içindeki kişi sayısı ile Sievert cinsinden ortalama kişisel eşdeğer dozun çarpımına eşittir.

İyonlaştırıcı Radyasyon: Maddesel bir ortamdan geçerken onunla etkileşerek doğrudan veya dolaylı olarak iyon çiftleri oluşturabilen X veya gamma ışını gibi elektromanyetik ışınlarla, kinetik enerjileri olan yüklü parçacıklar, ağır iyonlar ve serbest nötronlar gibi tanecik karakterli parçacıklardır. Ses dalgalarıyla, elektromanyetik spektrumun mor ötesi ve daha büyük dalga boylu ışınlar bu tanımın kapsamı dışındadır.

İzin Verilebilecek Maksimum Radyasyon Dozu: Nükleer saldırı veya büyük nükleer santral kazası durumlarında, acil durum müdahalesinde görev alan personelin birim zamanda alabileceği biriken radyasyon dozunun yetkili otoritelerce karar verilecek olan değeridir.

İzleme ve Kontrol: “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararı alındıktan sonra uygulama aşamasına geçen projenin, bu kararın verilmesine esas ilkeler doğrultusunda ve çevre değerlerini olumsuz etkilemeyecek biçimde yürütülmesi için yapılan çalışmaların bütünü.

İzotopik Zenginleştirme: Bir elementin izotoplarının, göreceli bolluklarının değiştirilmesi ve dolayısıyla elementin özellikle bir izotopu cinsinden zenginleştirilmiş diğerleri cinsinden fakirleştirilmiş yeni bir formunun oluşturulması işlemidir.

Kapsam ve Özel Format Belirleme Toplantısı: Çevresel Etki Değerlendirmesi Sürecine tabi projeler için Halkın Katılımı Toplantısından sonra yapılacak toplantı.

Kişisel Radyasyon Ölçüm Cihazı: Maruz kalınan kişisel radyasyon dozlarını ölçmekte kullanılan iyon odaları, film, cep, termolüminesans dozimetreler ve tüm vücut sayıcıları gibi cihazlardır.

Kolektif Eşdeğer Doz: Belirli bir kaynaktan radyasyona maruz kalan bir toplum grubunun aldığı toplam doz olup gruptaki insanların ortalama eşdeğer dozu ile gruptaki insan sayısının çarpımına eşittir. Birimi insan-sievert'tir.

Komisyon: Proje için verilecek özel formatın kapsamını, kriterlerini belirlemek ve bu ilkeler doğrultusunda hazırlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunu inceleyip değerlendirmek üzere Bakanlık tarafından kurulan Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonu.

Koruyucu Engel: Radyasyona maruz kalma tehlikesini azaltmak amacı ile radyasyon şiddetini soğurucu malzemelerden yapılmış engeldir.

Koruyucu Giysi: İnsan vücudunu ve giysilerini radyoaktif maddeler ile kirlenmesini önlemek amacı ile kumaş, lastik veya çeşitli plastik maddelerden yapılmış, laboratuvar gömleği, tulum, eldiven, çizme vb. giysilerdir.

Kritik Grup: Belirli bir radyasyon kaynağı veya kaynaklarından ışınlanan ve en yüksek dozu alması ihtimali olan toplum üyesi kişilerden oluşan bir gruptur.

Kritiklik: Bir nükleer reaktörün, zincirleme çekirdek bölünme reaksiyonunu kararlı olarak devam ettirdiği durumdur.

Kurşun Eşdeğeri: Aynı şartlar altında, radyasyon şiddetinde belirli bir malzeme kalınlığı ile aynı azalmayı sağlayan kurşun kalınlığıdır.

Nükleer Madde: Herhangi nükleer kaynak madde veya özel bölünebilir maddedir.

Nükleer Tesisler: Nükleer reaktör tesisleri ile nükleer yakıt çevrimi ve radyoaktif artık yönetimi tesisleridir.

Nükleer Yakıt: Reaktörde enerji üretmek için kullanılan, bölünebilir çekirdekler içeren maddedir.

Plütonyum: U-238 in nötron ile ışınlanması sonucu yapay olarak oluşan, 94 atom no.lu normal şartlarda metalik özelliğe sahip bir elementtir.

Proje: Gerçekleştirilmesi planlanan yatırıma ait inşaat çalışmaları, diğer tesisat ya da planların uygulanması veya yeraltı kaynaklarının değerlendirilmesi işlemi.

Proje Sahibi: ÇED Yönetmeliğine tabi bir projenin her aşamada yürütülmesini üstlenen gerçek ya da tüzel kişi.

Proje Tanıtım Dosyası: ÇED Yönetmeliğinin Ek-II listesinde yer alan projelere Çevresel Etki Değerlendirmesi uygulanmasının gerekli olup olmadığının belirlenmesi amacıyla hazırlanan dosya.

Rad: Soğurulan dozun özel birimidir. Bir rad, 100 erg/g veya 0.01 J/kg (0.01 Gy) eşittir.

Radyasyon: Alfa parçacıkları, beta parçacıkları, gama ışınları, x-ışınları, nötronlar, yüksek enerjili elektronlar, yüksek enerjili protonlar ve diğer iyonlaştırıcı etkisi olan parçacıklardır. Radyasyon terimi, KBRN olaylarına ilişkin dokümanlarda yalnızca iyonlaştırıcı radyasyonu kapsayan bir terim olarak kullanılmaktadır, iyonlaştırıcı olmayan radyasyon bu terim içerisine dâhil edilmemiştir.

Radyasyon Alanı: İnsan ve çevre sağlığı açısından iyonlayıcı radyasyonların etkili olduğu alanlardır.

Radyasyon Dozu: Belirli bir ortam tarafından soğurulan radyasyon miktarı veya buna tekabül eden enerji eşdeğeridir.

Radyasyonun İzlenmesi: Radyasyon seviyelerinin, konsantrasyonlarının, yüzey konsantrasyonlarının veya radyoaktif madde miktarlarının ölçülmesi ve ölçüm sonuçlarının potansiyel ışınlanma ve dozların hesaplanmasında kullanılmasıdır.

Radyasyon Monitörü: Bir alandaki radyasyon şiddetini ve radyoaktif bulaşmayı periyodik veya sürekli olarak belirlemek ve ölçmek için kullanılan cihazlardır.

Radyoaktif Atık: Sıvılar için aktivite seviyeleri 37 mBq/ml (10^{-6} uCi/ml), gazlar için aktivite seviyeleri $3,7 \text{ Bq/m}^3$ (10^{-10} Ci/m³), katılar için ise yüzeylerindeki doz şiddeti 0,2 R/saat değerine, eşit veya daha yüksek olan, tekrar kullanılması düşünülmeyen ve özel tekniklerle işlenerek zararsız hale getirilmeleri gereken radyoaktif maddelerdir.

Radyoaktif Bozunum: Kararsız radyonüklitlerin kararlı hale geçmek üzere fazla enerjilerini dışarıya atmak için radyasyon yaymalarıdır.

Radyoaktif Bulut: Radyoaktif bir kaynaktan atmosfere dağılan ve havada uçuşabilen parçacıklar, gazlar, buharlar ve aerosollerin bütünüdür.

Radyoaktif Kirliliğin Arındırılması: Bir yapı, alan, nesne veya kişiden radyoaktif madde kirlenmesinin azaltılması ya da tamamen ortadan kaldırılması işlemidir.

Radyoaktif Kirlilik: Herhangi bir yer ve maddenin yüzeyinde veya içinde arzu edilmeyen veya zararlı olabilen radyoaktif madde birikimidir.

Radyoaktif Madde: Çözelti veya bileşik olarak, alfa, beta parçacıkları veya gama ışınlarından bir veya birkaçını yayınlarak kendiliğinden bozunuma uğrayan çekirdeklerden, meydana gelen maddelerdir.

Radyoaktif Yarılanma Süresi: Bir radyoaktif maddenin başlangıçtaki aktivitesinin yarıya inmesi için geçen süredir.

Radyoaktivite: Kararsız atom çekirdeklerinin parçacıklı ve/veya elektromanyetik radyasyonlar yayınlamak sureti ile başka atom çekirdeklerine dönüşmesi Radyoaktif maddenin bozunum hızıdır olup birimi Bequerel (Bq)'dir.

Radyonüklit Yayılması: Radyoaktif artığın bekletildiği ya da depolandığı yerden, radyonüklitlerin yeraltı suları ile taşınarak nehir göl veya diğer yüzey sularına ulaşması veya radyoaktif bir atık gazın atmosfere sızması gibi herhangi bir taşınım yolu ile radyonüklitlerin çevreye yayılmasıdır.

Radyoaktif Kirlenme: Radyoaktif malzemenin, insanlara veya cihazlara zarar verebileceği herhangi bir yerde depolanmasıdır.

Rem: Eş değer dozu ifade edilen özel ölçüm birimidir. Rem cinsinden eş değer doz, soğurulan dozun (rad) kalite faktörü ile çarpılması ile elde edilir. (1 rem= 0.01 Sv)

Röntgen: Işınlamanın özel birimi olup, 1 kg. kuru havada $2.58E^{-4}$ Coulomb'luk pozitif veya negatif yük oluşturabilen X veya gama ışını miktarıdır.

Seçme, Eleme Kriterleri: Proje Tanıtım Dosyasının hazırlanmasında esas alınacak ÇED Yönetmelik ekindeki kriterler.

Sievert: İnsan vücudu, organ ve dokuları için kullanılan bir biyolojik doz birimi olup, bir doku veya organın 1 kilogramında 1 joule' lük enerji soğurulmasına tekabül eden radyasyon dozudur. 1 Sv = 100 rem'dir.

Soğurulan Doz: İyonlayıcı bir radyasyon tarafından birim kütlede maddeye aktarılan enerji miktarı olup birimi Gray(Gy)'dir. 1 Gy = 1 J/kg dir.

Türetilmiş Hava Konsantrasyonu: Solunum yolu ile alınan yıllık sınırı (ALI) uygun olacak şekilde türetilmiş solunan havadaki Bq/m³ cinsinden radyoizotop konsantrasyonudur.

Türetilmiş Sınırlar: Birincil ve ikincil doz sınırlarından türetilen sınırlar olup, genellikle bir radyonüklitin besin maddesi, hava, su, toprak, bitki gibi çevre ortamındaki konsantrasyonudur.

Ulaşılabilecek En Düşük Seviye Prensibi (ALARA): Radyasyon ışınlanmasını belirlenmiş doz limitlerinden olabildiğince az seviyede tutmak için alınabilecek tüm uygun önlemleri almaktır.

Uranyum Zenginleştirme Tesisi: Gaz difüzyonu, gaz santrifüj, gaz püskürtme, kimyasal difüzyon gibi izotop ayırma işlemleri yoluyla doğal uranyum içindeki uranyum-235 oranının artırıldığı tesistir.

Vücuda Yıllık Alınım Sınırı (ALI): Görevi gereği radyasyonlarla çalışanların vücutlarına alınmasına izin verilen yıllık maksimum radyonüklit miktarlarıdır.

Yasal Sınırlar: Ulusal veya yerel gereksinimlere göre saptanan, yetkili makamlarca kabul edilen ve işletme tarafından uygulamaya konulan sınırlardır.

Yerleşim Planı: Bir nükleer tesisteki yapıların, sistemlerin ve bileşenlerin yerleşimlerini ayrıntılı olarak gösteren çizimlerdir.

Yüksek Radyasyon Alanı: Bireylerin giriş çıkışına açık olan ancak içeri giren kişinin radyasyon kaynağından 30 cm uzaklıkta 1 saatte 0,1 rem (1 mSv) üzerinde eşdeğer doz alabileceği alandır.

Yüzey Aktivite Konsantrasyonu: Birim alan başına saniyedeki parçalanma sayısı olup birimi Bq/m²'dir.

Zenginleştirilmiş Uranyum: Doğal uranyuma kıyasla daha fazla oranda U-235 izotopu içeren uranyumdur.

Zırhlama: Radyasyon kaynağı ile kişiler, çalışma alanı veya radyasyona hassas cihazlar arasına soğurucu malzemeden yapılmış bir kalkan konulmasıyla radyasyon şiddetinin azaltılmasıdır.

VIII. ALTERNATİFLER

Giriş

Yatırımcı tarafından araştırılan çeşitli alternatiflerin incelenmesi ve sunulması, ÇED sürecinin önemli bir şartıdır. ÇED Yönetmeliği Ek-3 altında verilen Çevresel Etki Değerlendirmesi Genel Formatı Bölüm 1.b (Yönetmelik Ek III), ÇED Raporunda, proje alanı ve teknolojisi ile ilgili alternatifler hakkında bilgi verilmesini istemektedir. Alternatiflerin ÇED raporunda değerlendirilmesi, daha az olumsuz çevresel etkinin oluşmasına yol açacağı gibi aynı zamanda ÇED Olumlu kararının alınmasını da kolaylaştıracaktır. Yatırımcı tarafından incelenen alternatiflerin çevresel etkileri yapılan seçimin desteklenebilmesi için ÇED Raporuna eklenmelidir.

NYT projeleri için alternatifler üç şekilde açıklanabilir:

- Proje sahası alternatifleri
- Proje teknolojisinin alternatifleri
- Proje (İnşaat/İşletme/Söküm) süreçlerinin alternatifleri

Proje sahası alternatifleri

Proje alanı hakkında bilgi verilmesi ve santralin kurulacağı yerin seçimi sırasında alternatiflerinin çevresel etkiler açısından değerlendirilmiş olması önemlidir. NYT için yer seçiminin, santralin yapımı, işletmesi ve sökümü süreçlerinin güvenli olarak yürütülmesinde etkili olduğu kadar doğrudan çevresel etkilere de yol açacağından öncelikli olarak değerlendirilmelidir.

Alternatif Nükleer Yakıt Tesisleri proje yer değerlendirilmesi genel olarak aşağıdaki üç temel amaç için yürütülür;

- Nükleer Yakıt Tesisleri'nin güvenli olarak yapımına, işletilmesine ve sökümüne uygun yer olması
- Normal çalışma koşullarında çevrenin ve halkın en az etkileneceği yerin seçilmesi
- Acil durumda çevresel etkilerinin en düşük düzeyde olması

Değerlendirme dört ana fazda yürütülür.

VIII.2.1. Doğa Olaylarının Potansiyel Etkileri; NYT için yer seçimi yapılırken olası doğa olayları doğrudan çevresel etkilere de yol açacağından öncelikli olarak değerlendirilmelidir. Bunlar;

- NYT yakınında bulunan fay ve süreksizliklerin oluşturabileceği yüzeysel deplasmanlar;
- Deprem kaynaklı titreşimli yer hareketi;
- Volkanik tehlikeler;
- Sahilde oluşabilecek sel veya düşük su alımına yol açabilecek deniz çekilmeleri, dalga hareketleri ve tsunami
- Kıyı ve nehir taşkınları, sel koruma setlerinin yetersiz kalması;

- Su alım kanallarının bloke olması (örneğin, deniz organizmaları, petrol sızıntısı, enkaz, gemi çarpması vs.)
- Rüzgârlar (fırtına, kasırga)
- Kum fırtınaları ve toz fırtınaları gibi yerel olaylar;
- Meteorolojik olaylar; kuraklık, yıldırım, aşırı yağmur, kar ve dolu yağışı, soğutma suyu sıcaklığındaki değişimler
- Şev stabilite bozuklukları, zemin sıvılaşması, heyelan, kaya düşmesi, çığ, erozyon süreçleri, obruklar, zeminde oluşabilecek çökme ve yükselmeler,
- Orman yangınları;
- Doğa olaylarının birlikte oluşumu (bağımsız iki olayın bir arada olması ile daha etkin halde ortaya çıkabilecek tehlikeler)

VIII.2.2. Diğer Yapı ve Faaliyetlerin Olası Etkileri: Nükleer Yakıt Tesisleri için yer seçimi yapılırken yakın çevresinde bulunan ve çevresel etkilere yol açabilecek diğer yapı ve faaliyetler de değerlendirilmelidir. Bunlar iki kategoride incelenirler;

Sabit Yapı ve Faaliyetler:

- NYT yakınında bulunan diğer tesisler (petrol ve gaz tesisleri, kimya tesisleri, tehlikeli maddelerin işlenmesi, mühimmat depoları, madencilik veya taş ocakçılığı ve hidrolik mühendislik yapıları vs.)
- Askeri tesisler (cephanelik ve tatbikat vs.)
- Hareketli Yapı ve Faaliyetler:
- Yerüstü taşımacılığı (demiryolları, otoyollar, petrol ve gaz boru hatları vs.);
- Havaalanı bölgeleri ve liman bölgeleri (askeri ve sivil);
- Hava trafik koridorları ve uçuş yolu bölgesi (askeri ve sivil).
- Yüksek düzeyde elektromanyetik parazit oluşturabilecek yayın faaliyetleri

VIII.2.3. NYT Sahasının Çevresel Özellikleri: NYT'nin yapılacağı yerin çevresel özellikleri, radyoaktif maddenin çevreye yayılmasında etkilidir.

- Radyoaktif maddenin atmosferik dağılımı;
- Yüzey suyundaki radyoaktif maddenin dağılımı;
- Radyoaktif maddenin yer altı sularında dağılımı;
- Nüfus yoğunluğu ve nüfus dağılımı. Santralin nüfus yoğunluğu fazla olan merkezlere olan uzaklığı (tesis yapımı, işletmesi ve sökümü sürecinin tamamı dikkate alınarak projeksiyonlar yapılmalıdır)

VIII.2.4. Acil Durum Koşulları: NYT'nin oluşturabileceği çevresel etkilerinin her koşulda kontrol altına alınabilmesi için acil durum planının uygulanabilir olması gerekir. Bu nedenle aşağıdaki konuların uygunluğu değerlendirilmelidir;

- Sahada uygulama yapılmasını engelleyebilecek coğrafi yapılar (coğrafi özellikler)
- Acil durum planının uygulanması için gerekli altyapılar (özellikle yerel ulaşım ve iletişim altyapısı);

- Nükleer veya radyolojik acil durumlarda koruyucu önlemler için gereken alanlar ve temiz su kaynağı;
- Düzenleyici kurum gereklilikleri (Acil durum planlama bölgeleri ve mesafeleri)
- Potansiyel olarak zararlı faaliyetleri içerebilecek endüstriyel tesisler;
- Eş zamanlı gerçekleşebilecek dış tehlikelerin altyapıya olan potansiyel etkileri.

Yukarıda genel olarak belirtilen dört ana faz altında proje sahası alternatiflerinin değerlendirilmesi gereklidir. Değerlendirme yapılırken alternatif sahalarla karşılaştırma yapabilmek için tablo veya matris oluşturarak aşağıdaki bilgilerin her bir potansiyel saha için temini gereklidir. Eğer sadece seçilmiş bir saha için değerlendirme yapılıyor ise bu defa Bölüm VIII.2.5.'de yer alan bilgilerin uygunluğunun gösterilmesi gerekir.

VIII.2.5. Proje Sahası Bilgileri

VIII.2.5.1. Genel Bilgiler

Proje sahasının uygun ölçekteki haritaları bulunmalıdır ve haritada aşağıdaki bilgiler yer almalıdır.

- Proje sınırı ve acil durum planlama bölge sınırları: Tipik olarak bunlar, NYT'nden 5 km, 16 km, 25 km ve 80 km'lik dairesel alanları kapsamaktadır.
- Nüfus dağılımı ile mevcut sanayi, rekreasyonel, tarihi, kültürel, dinlenme, konut alanları ile NYT proje süresi boyunca bu alanlardaki gelişmeleri gösteren kestirim haritaları.

VIII.2.5.2. Jeolojik Yapı

- Stratigrafik yapı, yeraltı formasyonlarının derinliği ve türleri;
- Yeraltı tabakaların özellikleri;
- Yeraltı suları.

VIII.2.5.3. Doğa Olayları

- Sismik ve jeolojik süreksizlikler: Faylar ve deprem kaynaklı titreşim ve yer hareketleri.
- Volkanik Etkiler
- Meteorolojik Etkiler: Rüzgâr, tropik siklonlar, kasırga, yağış, fırtına, kar, şimşek, toz ve kum fırtınaları, dolu, don ve sıcaklıklar.
- Sahil kaynaklı sel: fırtına dalgalanmaları, tsunamiler, gelgitler, dalga hareketleri, deniz suyu seviyesindeki değişimler
- İç su (nehir) kaynaklı sel: Engellerin aşırı yüklenmesi, su kontrol yapılarının başarısızlığı, drenaj kanalının tıkanması, selin ilgili meteorolojik olaylarla kombinasyonu.
- Jeolojik ve jeoteknik tehlikeler: şev duraysızlığı, zemin sıvılaşması, kaya düşmesi, erozyon, subsidans obruk ve karstik yapıların varlığı.

VIII.2.5.4. Zamana Bağlı Değişimler

- İklimsel değişim: bölgesel iklim değişikliği ve küresel iklim değişikliği;
- Bir drenaj havzasının fiziki coğrafyasındaki değişiklikler; kıyı profili, su toplama alanları vb.
- Arazi kullanımındaki değişiklikler

- İnsan kaynaklı yapı etkileri: Petrol, gaz, kimyasal ve tehlikeli madde depoları ve tesisleri; elektromanyetik dalga yayan yayın ve iletişim ağları, madencilik ve taş ocakçılığı faaliyetleri, askeri tesisler, kullanılmış yakıtın yeniden işlenmesi, taze yakıtın depolanması ve kullanılmış yakıt depoları, demiryolu trenleri, karayolu taşıtları, gemiler, boru hatları, hava trafik koridorları ve uçuş bölgeleri (hem sivil hem de askeri), taze yakıt ve kullanılmış yakıt ile diğer nükleer maddelerin taşınması ve diğer radyoaktif maddelerle ilgili faaliyetler.

VIII.2.5.5. Radyolojik Etkiler

- Meteorolojiye bağlı etkiler: Rüzgâr hızı ve yönü, yağışlar, atmosferik sıcaklık, nem, atmosferik kararlılık, kum ve toz fırtınaları.
- Toprak ve su kullanımına bağlı etkiler;
- Nüfus yoğunluğuna bağlı etkiler;
- Radyoaktif maddenin dağılması: Atmosferde, yeraltı ve yerüstü sularında.
- Radyoaktif Atık Yönetimi: Radyoaktif katı, sıvı ve gaz atıkların özellikleri, miktarı ve atık yönetim stratejisi.
- Kaza durumunda radyoaktif salınımların yönetimi;
- Ortam radyasyonu
- Radyasyon izleme sistemi

VIII.2.5.6. Acil Durum Yönetimi

- Acil duruma engel olabilecek fiziksel özellikler ve saha özelliklerini gösteren planlar
- Acil durum prosedürleri
- Acil durumun uygulanmasına ilişkin altyapı özelliklerini gösteren planlar
- Tahliye yolları ve erişim güzergâhları, sığınaklar
- Acil durum planlama bölgelerinde nüfus ve çevre koruma ile ilgili hususlar,

VIII.2.5.7. Diğer Etkiler

- NYT sahasının topografik özellikleri; 30 km'ye kadar olan bölge için kontur haritaları.
- Ulaşım Olanakları: en yakın demiryolu, karayolu ve limanlar.
- Altyapı ve inşaat olanakları: İnşaat malzemeleri, güç kaynakları, kullanım suyu ve altyapısı.
- Soğutma suyunun bulunması ve erişilebilirlik koşulları: Kondenser, soğutma ve içme suyu
- Nüfus merkezleri: Konutlar, mesafeler beklenen nüfus yoğunlukları.

VIII.2.5.8. Radyolojik olmayan Ekolojik, Çevresel ve Sosyal Etkiler

- Alıcı ortamlara ısı geçişi; su yapılarına ve atmosfere
- Sahaya bitişik biyo-duyarlı alanların bulunması;
- Doğal rezerv alanları, kültürel ve tarihi yapılar, turistik yerler
- Termal kirlilik: Soğutma suyu giriş ve çıkış noktaları arasındaki sıcaklık farkı

- Kondenser soğutma suyunun sudaki organizmalar üzerindeki etkileri
- Kimyasal kirletici deşarjları
- Tesisin halk tarafından kabul edilme seviyesi.

VIII.2.5.9. Alternatiflerin Tanımlanması

Nükleer Yakıt Tesisleri için dikkate alınacak alternatifler, yer seçimi alternatifi ve teknoloji alternatiftir. Aşağıdaki kısımda yer seçimi kriterleri belirtilmiştir. Teknoloji alternatifleri tesis tipi, soğutma sistemi, nükleer atıklar ve tesisin devre dışı bırakılması konularından oluşmaktadır. Ayrıca, tesisin yapılması ile beklenen gelişme (olası etkileri ile birlikte) ile tesis olmadan gelişimin karşılaştırılabilmesi için eylemsizlik alternatifi de açıklanmalıdır.

Nükleer Yakıt Tesisleri ile ilgili mevcut alternatiflerin en önemlisi yer seçimi alternatiftir. Yer seçimi, değerlendirme sürecinin bazı yer alternatiflerinin elenmesinden önce başlatılması halinde ÇED'in etkili olabileceği alanlardan birisidir. Bir başka ifade ile ÇED, yer seçimi kararının verilmesinden önce başlatılmalıdır, böylece gerçek alternatifler göz önünde bulundurulabilir. NYT projeleri için yer seçiminin temel amacı, halkı ve çevreyi kazalar sonucunda oluşabilecek radyoaktif salınımların radyolojik sonuçlarından korumaktır. Ayrıca tesisin normal çalışmasından kaynaklanabilecek salınımlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Her yer alternatifi için olası etkilerin belirlenmesi ve bu temel alınarak alternatiflerin kıyaslanması, çevre ile ilgili durumların erkenden ortaya çıkmasını ve bu etkileri önlemek için olası tüm çözümlerin göz önünde bulundurulmasını sağlar. Engellenemeyen ve projeye dahil edilmiş bu etkiler için, etkilerin azaltılmasında kullanılan değerlerin etkin olması ve bu değerlerin maliyetinin beklenenden düşük olması durumunda alternatif bir yer seçme şansı ortaya çıkabilir. Zamanlaması uygun olan ÇED, son tasarım aşamasında ortaya çıkan çevre ve halk ile ilgili sorunlar sonucunda sahanın değiştirilmesi gereken hallerde, düzensizliğe, gecikmeye ve ekstra masrafların ortaya çıkmasına engel olabilir. NYT projeleri için yer seçiminde (ya da uygunluk değerlendirmesinde) aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulmalıdır;

NYT projeleri gibi çok sayıdaki kriterlerin bulunduğu bir değerlendirme süreci genellikle bir matris formatında sunulmaktadır. Bu format, her bir alternatifi her bir seçim kriteri karşısında nasıl performans sergilediğini göstermektedir. Her bir proje sahası alternatifi için bu bilgiler temin edildikten sonra, çevresel etkiler açısından kısıtlamaların belirlenmesi ve bunların kabul veya red kriterleri olarak açık bir şekilde tanımlanması gerekir. Buna göre proje sahasının uygunluğu değerlendirilebilir. Örneğin; nüfus yoğunluğuna bağlı bir ölçüt için proje sahasından itibaren 10 km çapındaki alan esas alınarak ülke nüfus ortalamasının 2/3 oranından daha az olması bir ölçüt olarak alınabilir. Benzer şekilde, kritik topluluk nüfusunun 20000 den az olması, nüfusu 10 bin üzerindeki şehir merkezlerine olan uzaklığın en az 10 km olması, nüfusu 100 binden fazla olan şehirlere olan uzaklığın 30 km den fazla olması, tehlikeli madde depolama alanları ve madencilik faaliyetlerinden en az 5 km uzaklıkta olması vb. kabul kriterleri belirlenebilir.

Proje sahasının alternatifleri değerlendirilirken red kriterleri olarak da bazı kriterlerin belirlenmesi gereklidir. Örneğin, uluslararası sınıflandırmalara göre sismizitesi kategori IV değerinden fazla olan sahalarda red edilebilir. Benzer şekilde, fay kırıklarına 5 km den daha yakın sahalarda, havaalanlarına 8 km den daha yakın sahalarda, askeri havaalanlarına 15 km den daha yakın sahalarda, silah deposu bulunan

askeri birliklere 10 km den daha yakın sahalar, kültürel ve tarih eserlerine 5 km den daha yakın sahalar kriterlere uygun olmadığından red edilebilir. Bu şekilde yapılan bir değerlendirme yöntemi takibi kolay ve açık kriterlere dayandığından özellikle kamuoyu görüşünün alınması konusunda fayda sağlamaktadır. Ancak, teknik olarak en iyisini seçmek için tanımlanan farklı seçenekleri/alternatifleri karşılaştırmak için kullanılan analiz yöntemine dair bilgiler ÇED Raporu içinde yer almalıdır. Ayrıca, ÇED Raporuna eklenen veya ilgili paydaşların kullanımına sunulan ayrı bir belge olan detaylı yöntem analizine de atıfta bulunulmalıdır. Seçilen yönteme dair özet bilgiler, ÇED Raporunu inceleyen kişilere alternatifler arasından seçimin nasıl yapıldığını gösteren aşağıdaki temel bilgileri içermelidir.

- Alternatifler ve tanımları
- Alternatifin seçimindeki temel kriterlerin tanımı (teknik, ekonomik, çevresel ve sosyal)
- Kriterleri oluşturan parametrelerin tanımlanması
- Parametreler için göstergeler ve değerlendirme metodolojisi
- Kriter ve parametre değerlendirme yöntemi ve ağırlıkları
- Duyarlılık analizi ve seçilen alternatif ile ilgili açıklamalar.

VIII. 3. Proje teknolojisi alternatifleri

Çok sayıdaki nükleer yakıt tesis tipleri arasında çevresel etkiler açısından karşılaştırma yapabilmek için çevresel faktörlere dair bilgilerin her bir alternatif tesis tasarımına dahil edilmesi gereklidir.

Nükleer Yakıt Tesisleri;

- a) Nükleer yakıt yeniden işleme tesisi,
- b) Nükleer yakıt üretim ve zenginleştirme tesisi,
- c) Kullanılmış nükleer yakıt veya yüksek düzeyli radyoaktif atık işleme tesisi,
- ç) Kullanılmış nükleer yakıt bertaraf tesisi,
- d) Radyoaktif atık bertaraf tesisi,
- e) Kullanılmış nükleer yakıtların depolanması veya üretim yerinden farklı bir yerde radyoaktif atıkların depolanması için tasarlanan tesisler,
- f) İşinlanmamış nükleer yakıt bertaraf tesisi

- a) Nükleer Yakıt Üretim Tesisleri; Doğrudan reactor tipine bağlı olmakla birlikte genel olarak içerisinde %3-4 oranında zenginleştirilmiş U-235 izotopu bulunan toz halindeki malzemenin peletler halinde preslenmesiyle yakıt peletleri hazırlanır. Bu sırada özellikle toz halindeki radyoaktif madde havaya karışarak çevresel kirliliğe neden olmamalıdır. Nükleer yakıt üretim tesislerinde yöntem seçiminde alternatiflerin hava ve su kirliliğine neden olan etkileri açısından değerlendirilmesi gerekir.
- b) Nükleer Yakıt Zenginleştirme Tesisleri; Günümüzde kullanılan uranyum zenginleştirme yöntemleri arasından seçim yapılırken hava ve su kirliliğine yol açan etkileri açısından en az etkileyen yöntemin seçilmesi gerekir.
- c) Kullanılmış nükleer yakıt veya yüksek düzeyli radyoaktif atık işleme tesisleri çok sayıda teknolojik yöntemin uygulandığı tesislerdir. Bu tesislerde uygulanacak olan yöntemlerin seçiminde radyasyon etkileri, hava ve su kirliliğine olan etkiler yöntem seçiminde en önemli parametrelerdir. Kullanılmış nükleer yakıt veya yüksek düzeyli radyoaktif atık işleme tesisi; Bu tesislerde kullanılan yakıtlar nitric asit içerisinde sıvı faza alınarak içerisinde tekrar nükleer

yakıt olarak kullanılabilir olan U-235 ve Pu-239 gibi izotoplar alınmakta ve geriye sıvı fazda yüksek düzeyli nükleer atık kalmaktadır. Kullanılmış yakıtların işlenmesi sonrasında elde edilen uranyum ve plutonium yeniden yakıt üretim tesisine gönderilirken geriye kalan yüksek düzeyli atık daha güvenli olan katı forma alınarak stabil hale getirilmektedir. Katı forma alınırken camlaştırma veya seramik matrisler kullanılmaktadır. Kullanılmış nükleer yakıt veya yüksek düzeyli radyoaktif atık işleme tesislerinde çok sayıda yöntem ile yeni teknolojiler kullanılmaktadır. Burada yüksek düzeyde radyasyon etkilerinin yanısıra hava ve su yoluyla radyoaktivitenin çevreye yayılma olasılığı oldukça yüksektir.

Nükleer Yakıt Tesisleri arasında bertaraf amacıyla projelendirilen tesisler için;

ç) Kullanılmış nükleer yakıt bertaraf tesisi,

d) Radyoaktif atık bertaraf tesisi ve

f) Işınlanmamış nükleer yakıt bertaraf tesislerinde proje teknolojilerinin alternatiflerinin değerlendirilmesinde tesis yeri seçimi kritik parametredir. Uzun dönem güvenli olarak çevreyi etkilemeden kontrol altında tutulması gereken bu tesislerin yapımında çoklu bariyer sistemleri kullanılarak çevreden izole edilmesi gerekir. Bu izolasyonu sağlayabilecek en güvenilir teknolojilerin kullanılması olası çevresel etkileri düşüreceğinden mevcut teknolojilerin bu açıdan değerlendirilmesi gerekir.

e) Kullanılmış nükleer yakıtların depolanması veya üretim yerinden farklı bir yerde radyoaktif atıkların depolanması için tasarlanan tesisler için ise başlıca iki teknolojik alternatif vardır. Bunlar; kullanılmış yakıt havuzları ve kuru depolama tesisleri olmak üzere iki temel geçici depolama tesisleridir. Kullanılmış yakıt havuzları, su ile doldurulmuş korozyona dayanıklı çelik havuzlardan meydana gelmektedir. Su kullanılmasının amacı yakıtın soğutulması ve radyasyona karşı bir bariyer oluşturulmasıdır. Kuru depolama tesisleri ise doğal veya suni havalandırma sistemlerinin bulunduğu çelik ve kurşundan (kurşun zırh görevi yapmaktadır) yapılmış özel konteynerlerden oluşmaktadır.

Proje süreçlerinin alternatifleri

NYT projeleri, projenin amacına bağlı olarak birbirinden farklı ve çok sayıda süreç içermektedir. Her bir sürecin alternatiflerinin çevresel etkiler açısından değerlendirilmesi etkilerin azaltılması ve önlenmesi açısından önemlidir. Süreçler kendi içerisinde kullanılan kaynaklara, inşaat ve montaj yöntemlerine bağlı olarak farklı düzeyde çevresel etkiler içerebilir. Alternatif süreçlerdeki çevresel faktörler değerlendirilerek NYT projelendirme aşamasına dahil edilmelidir. Süreçlerin tasarım aşamasında etkili olan çevresel faktörlerin değerlendirilmesi en önemli ve etkili etki azaltma stratejisidir.

Eylemsizlik alternatifi adından da anlaşılacağı gibi projenin gerçekleştirilmemesi alternatiftir. Bu alternatif, özellikle diğer alternatifler için bir referans çerçevesi teşkil etmesi açısından önemlidir. Ayrıca, projenin gerçekleştirilmemesi ve dolayısıyla beklenen talebin karşılanmamasından kaynaklanabilecek sonuçlar da incelenmelidir. Nükleer yakıt tesislerinin gerekli olup olmadığının değerlendirilmesi için nükleer enerji yatırım projeksiyonları göz önüne alınarak ihtiyaçlar belirlenmelidir. Bu bağlamda projenin maliyeti, olası ekonomik faydaları ve özellikle olası kazalardan (özellikle ciddi boyutlardaki kazalardan) dolayı ortaya çıkacak maliyetler değerlendirilmelidir.

IX. ETKİLER VE ALINACAK ÖNLEMLER

Çevresel Etki Değerlendirmesi, başlıca yatırım kararlarından önce etkilerin tanımlandığı, öngörüldüğü, değerlendirildiği ve giderildiği bir süreci tanımlamaktadır. Buna göre NYT projelerinde çevreyle ilgili konular açıkça ele alınmalı ve karar alma sürecine dahil edilmelidir. NYT projelerinin yapımı, işletmesi ve kapanması sırasında ekolojik süreçler korunmalıdır.

NYT Çevresel Etki Değerlendirmesi; projenin aşağıda sayılanlar üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini, proje bilgileri ışığında uygun bir şekilde belirlemekte ve değerlendirmektedir.

- İnsanlar, hayvanlar ve bitkiler,
- Toprak, su, hava, iklim ve peyzaj,
- Maddi varlıklar ve kültürel miras,
- ve bunlar arasındaki etkileşimler

NYT projesinin yapımı, işletmesi ve kapatılması sırasındaki çevresel etki düzeyinin izlenebilmesi proje alanının mevcut çevre özelliklerinin belirlenmesine bağlıdır. NYT'nin kurulması planlanan saha ve çevresine ilişkin coğrafi bilgiler, nüfus bilgileri, ulaşım (kara, hava ve su yolu ile) bilgileri, arazi kullanımına ilişkin bilgiler, meteorolojik, jeolojik, sismik, hidrojeolojik, hidrolojik bilgiler ile radyolojik duruma dair bilgiler temin edilmelidir. Proje kaynaklı etkilerin belirlenen mevcut çevre özelliklerine göre değerlendirilebilmesi için mevcut çevre özelliklerinin ÇED aşaması öncesinde belirlenmesi gereklidir. Bu kapsamda yeraltı ve yüzey suları, kuyu ve akarsulara ait bilgilerin yanı sıra proje çevresine ait jeolojik, hidrojeolojik ve hidrolojik özellikler, toprak özellikleri, biyolojik ve meteorolojik özellikleri kapsayan, ayrıntılı fiziksel ve biyolojik durum belirlenmelidir. Sosyo-ekonomik ve çevreyle ilgili özellikler proje ölçeği ve kapladığı alandaki mevcut arazi kullanımı ve doğal kaynakların sosyo-ekonomik değerine paralel olarak yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde incelenmelidir. Arazi çalışmalarının programlanması, metodolojilerin ve çalışma alanının sınırlarının belirlenmesi yerel halk, paydaşlar ve uzmanlara danışılarak belirlenmelidir. Mevcut durum özellikleri, çevresel ve sosyo-ekonomik hassasiyet ve risk durumunun belirlenmesi amacıyla mevcut veriler Coğrafi Bilgi Sistemlerine (CBS) aktarılarak hassas özelliklerin (hassas ekosistemler, benzersiz ve yüksek peyzaj değeri taşıyan alanlar, yüksek erozyon etkileri, su kaynakları, hassas jeolojik yapılar, arkeolojik ve kültürel varlıklar, vb.) konumsal analizleri yapılmalıdır. Proje ile ilgili planlamalar ve çevresel yönetim CBS analizleriyle paralel olarak gerçekleştirilmelidir.

Bu kılavuzda; Faaliyet 1.2.3 (Annex I_3a,b,c,ç,d,e,f) yer alan yedi adet NYT için çevresel etkiler üç aşamada değerlendirilmiştir. Bu kılavuz; arazi hazırlık ve inşaat aşamasında, işletme aşamasında ve işletme faaliyete kapandıktan sonra olabilecek etkileri ve alınacak önlemleri kapsamaktadır. Bu bölüm, çevresel etkileri açısından yedi adet NYT projelerinin arazi hazırlık ve inşaat aşamasında, işletme aşamasında ve işletme faaliyete kapandıktan sonra olabilecek etkileri ve bu etkilere karşılık alınması gereken etki azaltıcı önlemleri içermektedir.

IX.1. Arazi Hazırlık ve İnşaat Aşaması

IX.1.1. Toprak ve Jeoloji

Oluşması Muhtemel Etkiler

- NYT güvenlik zonu içerisinde kalan sahada özellikle bertaraf tesisleri için arazi hazırlık ve kazı çalışmalarında bitkisel toprak tabakasının sıyrılması nedeniyle toprak profilinin bozulması, toprak erozyonu, toprak kayması veya zemin sıkıştırması nedeniyle kullanım dışı kalması,
- NYT içerisinde yer alan bertaraf tesisleri için NYT sahasına getirilen kil, kum ve izolasyon malzemelerinden kaynaklanan toprak kirliliği ve toprak yapısında değişiklikler,
- NYT bağlantı yollarının inşaatı sırasında bitkisel toprak tabakasının sıyrılması veya zemin sıkıştırması nedeniyle toprak profilinin bozulması ve kullanım dışı kalması,
- Geçici arazi kullanımının toprak profilinde yol açtığı değişiklikler (bertaraf tesisi kazı alanları, bağlantı ve ulaşım yolları, sondaj ve gözlem çukurları, hafriyatlar vb.),
- Kazı sonrası stratigrafik yapının bozulması, şev duraysızlığı, heyelan, erozyon ve toprak kayması,
- NYT inşaat sahasında kullanılan hidrokarbonların (yağlar, yağlayıcılar, yakıtlar, boyalar, solventler) toprağa yayılması ve toprağa sızması,
- Toprak hafriyatı, ulaşım trafiği, asfalt ve beton hazırlama tesisi, ham maddelerinin yüklenmesi ve boşaltılması, vb. kaynaklı diğer hava kirleticileriyle kontamine olmuş tozun toprakta birikmesi,
- Kirletici maddelerin (SO₂, NO_x ve ağır metaller) yağ çökme (kar ve yağmur nedeniyle) toprakta birikmesi,
- Şantiye sahasında kanalizasyon şebekesinde infiltrasyon, çimento vb. malzeme dolu suyun toprağa yayılması,
- Atıkların ve inşaat malzemelerinin kontrolsüz depolanmasından kaynaklanan sızıntı suyunun toprağa nüfuz etmesi,

Alınması Gereken Önlemler

- Geçici ve kalıcı olarak işgal edilen arazilerin sınırlandırılması,
- Kimyasal ve tehlikeli madde kullanan iş, işlem ve ekipmanların sınırlandırılması,
- Kirletici maddelerin toprağa karışmasını engelleyecek önlemler (kontrollü kullanım, atıkların toplanarak depolanması, çevreden izole sistemler vb.) alınması,
- NYT güvenlik zonu içerisinde toz ölçüm ve izleme sistemlerin bulunması,
- NYT sahasında, toprağı kirletebilecek gaz emisyon ve sıvı deşarjlarının sınırlandırılması ve izlenmesi,
- NYT sahasına özellikle bertaraf tesisleri için arazi hazırlık ve kazı çalışmalarında dışarıdan getirilen kil, kum ve izolasyon malzeme atıklarının kontrol altına alınarak bertaraf edilmesi,
- NYT sahasındaki toprak kirliliğinin düzenli olarak izlenmesi.

IX.1.2. Gürültü ve titreşim

Oluşması Muhtemel Etkiler

- NYT arasında bulunan Nükleer Yakıt Üretim ve Zenginleştirme Tesisindeki santüfjülerin gürültü ve titreşim çıkarması,
- NYT arasında bulunan Kullanılmış Nükleer Yakıt veya Yüksek Düzeyli Radyoaktif Atık İşleme Tesislerinden çıkan gürültü ve titreşimler,
- NYT altyapısının (depo alanları, bertaraf tesisleri, yol bağlantıları vb.) yapımı sırasında patlatma, kazı ve inşaat ekipmanlarından çıkan gürültü,
- NYT inşaat faaliyetleriyle ilgili trafiğin (kazılmış toprak taşınması, bariyer malzemelerinin getirilerek NYT sahasına serilmesi vb.) neden olduğu gürültü,
- NYT ünitelerine giden ve gelen yolların yapımı sırasında (örn. kompaksiyon, zemin iyileştirme, kazık çakma vb.) ortaya çıkan titreşim,
- Büyük tesis parçalarının nakliyesi ve NYT altyapısının inşası için kullanılan makinelerden kaynaklanan titreşim (örneğin metal ve beton bileşenlerinin kesilmesi, kaynağı veya montajı)
- Gürültü ve titreşim nedeniyle çalışanlar ve civardaki yerleşim yerlerinde yaşayan nüfus üzerinde rahatsızlık, huzursuzluk ve sosyal yaşam konforunda ve iş yapma becerilerinde düşüş,
- Canlılarda rahatsızlık ve normal davranış yapılarında değişiklik,
- Yapılarda yüzeysel veya yapısal hasarların oluşması,
- Hassas makine ve ekipmanların titreşimlerden etkilenerek bozulması

Alınması Gereken Önlemler

- NYT iç ve dış bağlantı yollarının tasarımında ve yapımında gürültü ve titreşim azaltıcı yüzey kaplama türleri ile gürültü yalıtımı sağlayan ses bariyerleri kullanılması,
- Nükleer yakıtın zenginleştirilmesi sırasında gürültü ve titreşim çıkaran santüfjüler yerine diğer teknolojik yöntemlerin kullanılması,
- Nükleer yakıtın zenginleştirilme tesisinde santüfjülerden kaynaklanan titreşimi azaltan ve ses izolasyonu sağlayan yapı elemanları kullanılması,
- Kullanılmış Nükleer Yakıt veya Yüksek Düzeyli Radyoaktif Atık İşleme Tesislerinde titreşimi azaltan ve ses izolasyonu sağlayan yapı elemanları kullanılması,
- Trafiği kontrol altına alacak süre, hız ve tonaj sınırlarının uygulanması,
- Çevresel yapıları göz önüne alarak ses yalıtım duvarları monte edilmesi,
- Gerekğinde etkilenen bina ve yapıların ses ve titreşim koruyucu ile kaplanması,
- Gürültü ve titreşim kirliliğini tespit ederek gerektiğinde kısa sürede düzeltici önlemleri alabilmek için düzenli ölçüm yapılması

NYT Projelerinde kullanılacak olan ses ve titreşim koruma bariyerleri ile ilgili bilgiler (konumu, türü ve özellikleri) her faaliyet dönemi için ÇED Raporunda ayrıntılı olarak sunulmalıdır.

IX.1.3. Hava Kirliliği

Oluşması Muhtemel Etkiler

Arazi Hazırlık ve İnşaat Aşamasında hava kirliliğine yol açacak herhangi bir radyoaktif kirlenici çıkışı beklenmemektedir.

- NYT (düzenli depolama, bertaraf tesisleri, nakliye yolları, kazı ve dolgu alanları vb.) inşaatı sırasındaki ana kayanın patlatılması ve kazı çalışmalarından çıkan toz ve partikül kaynaklı hava kirliliği,
- İnşaat makinelerinden gelen kirleticilerden (NOx, benzen vb.) kaynaklanan hava kirliliği,

Alınması Gereken Önlemler

- Kirletici yayan iş, işlem ve ekipmanların kontrollü kullanımı ve sınırlandırılması,
- Düzenli emisyon kontrolü ve hava kalite ölçümleri yapılması,
- Kişisel koruyucu ekipman kullanılması,
- Toz çıkışını önleyecek yapısal önlemler (zemin kaplama, zemin ıslatma vb.) alınması

IX.1.4. Halk sağlığı etkileri de dahil genel sosyoekonomik etkiler

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Gürültü, titreşim ve hava kirliliğinden kaynaklı rahatsızlık ve hava yoluyla oluşan hastalıklar (astım, alerji vb.)
- Arazi kullanımındaki değişikliklerden kaynaklı ekonomik etkiler,
- Patlayıcı madde kullanılması, ağır iş makinelerin kullanılması vb. etkenlerden kaynaklı parça saçılması ve tozlanma nedeniyle oluşan sağlık ve güvenlik etkileri,
- Şantiye alanı ve yol güzergâhına yakın yerleşim yerlerinde gece çalışması yapılması durumunda gürültü vb. olumsuz etkiler.

Alınması Gereken Önlemler

- Hava kalitesinin düzenli olarak izlenmesi ve gerektiğinde toz maskesi vb. kişisel koruyucu ekipman kullanılması,
- NYT inşaatı sırasında kullanılan araç ve ekipman emisyonlarının kontrol altına alınması,
- NYT inşaatı sırasında sağlık etkilerine yol açan gürültü, titreşim ve toz ölçümlerinin düzenli olarak yapılması,
- İzleme sonuçlarına göre gürültü ve tozlanma azaltıcı önlemlerin gözden geçirilmesi ve gerektiğinde ek önlemler alınması,
- Kontrollü patlatma için patlatma öncesi patlayıcı miktarı ve parça dağılım mesafesi güvenlik ölçümlerinin yapılması,

IX.1.5. Yüzey ve Yeraltı Su Kirliliği

Oluşması Muhtemel Etkiler

Arazi Hazırlık ve İnşaat Aşamasında sularda radyoaktif kirlilik oluşması beklenmemektedir.

- Patlayıcı kullanımı ve kaya enjeksiyonu kaynaklı yeraltı suyu kalitesinde bozulmalar,
- Sondaj ve su alımları nedeniyle yeraltı suyu tablasında seviye ve basınç kayıpları,
- Büyük yapılar nedeniyle yüzey su akış profiline değişmesi,
- İnşaat faaliyetleri ve dışarıdan getirilen yapı malzemeleri (bentonit, kum, kireç vb.) nedeniyle yüzey ve yeraltı sularının fiziksel, kimyasal ve biyolojik kalitelerindeki değişimler,
- Toprak erozyonu, sedimentasyon ve şantiyedeki kirleticilerin yüzey suyu ile taşınması,

- Şantiyeden kaynaklı kanalizasyon suyu.

Alınması Gereken Önlemler

- Sıvı atıkların standartlara uygun olarak biriktirilmesi, depolanması ve bertarafı,
- Her tür sıvı deşarjının yasal sınırlarda kontrollü ve kayıt altına alınarak yapılması,
- Yüzey ve yeraltı su kalitesindeki değişimlerin düzenli olarak izlenmesi,
- Yüzey ve yeraltı sularının akış profilleri, fiziksel, kimyasal ve biyolojik kalitelerindeki değişimlere yol açan iş, işlem ve cihazların sınırlandırılması,
- Kişisel koruyucu ekipman kullanılması.

IX.1.6. Bitkiler ve hayvanlar, eko sistemler, peyzaj ve korunan alanlar üzerine etkiler

Oluşması Muhtemel Etkiler

Arazi Hazırlık ve İnşaat Aşamasında radyoaktivite kaynaklı bir etki beklenmemektedir.

- İnşaat faaliyetlerinin bitki örtüsü, flora ve fauna üzerindeki etkileri (toprak kalitesi ve verimliliği, yükselti ve eğimler, bozulma derecesi ve türü vb.),
- Ekolojik sistem üzerindeki etkiler (su ve hava kalitesinin bozulması, tortu taşınması, biyoakümüülasyon vb.),
- Korunan alanlar üzerindeki etkiler (vahşi yaşam, tarihi ve arkeolojik alanlar vb.),
- Peyzaj üzerinde etkiler (arazi kullanım uyumluluğu, tarım, rekreasyon alanları, mülk değerleri, estetik etkiler vb.),
- Ormanlık yaşam alanlarının ve peyzaj sahalarının parçalanması,
- Nadir bulunan veya nesli tükenmekte olan türlerin yuvalama yerlerinin ve/veya yüksek biyoçeşitliliğin bulunduğu yaşam alanlarının kaybedilmesi,
- Suyollarının bozulması,
- Yaban hayatı hareketliliğinin engellenmesi,
- Makine, inşaat işçileri ve bunlarla ilgili ekipmanların mevcudiyeti nedeniyle görsel ve işitsel rahatsızlık,
- İnşaat faaliyetleri nedeniyle yağmur suyu akışının yol açtığı çökelti, erozyon ve yüzey sularında bulanıklık.

Alınması Gereken Önlemler

- Sıvı atıkların standartlara uygun olarak biriktirilmesi, depolanması ve bertarafı,
- Yüzey ve yeraltı sularında düzenli su kalite ölçümleri yapılması,
- Kirletici gaz ve tozlar için filtrasyon sistemlerinin kullanılması,
- Kirletici gaz ve toz izleme sisteminin bulunması ve düzenli emisyon kontrolü yapılması,
- Tesislerin, kritik kara ve su yaşam alanlarına (örn; doğal yaşlı ormanlar, sulak alanlar ve balık yumurtlama habitatları) etkilerini önleyecek şekilde planlanması,
- Karasal türlerin ve yaban hayatının korunması için yeraltı geçitleri, üst geçit, köprü, viyadük, menfez ve çit yapılması,
- Sucul türlerin korunması için köprü, dere geçitleri ve menfezlerin yapılması,

- Üreme ve diğer hassas mevsimlerde etkileyici faaliyetlerin sınırlandırılması,
- Kıyı şeridinde bozulmalara ve erozyona karşı önlemler alınması.

IX.1.7. Atıklar

Oluşması Muhtemel Etkiler

Arazi Hazırlık ve İnşaat Aşamasında radyoaktif atıklardan kaynaklanan bir etki beklenmemektedir.

- NYT sahasının doldurulması, yükseltilmesi ve tesviye edilmesi vb. toprak işleri sonucunda açığa çıkan fazla toprak ve kaya atıkları,
- Ulaşım, montaj ve inşaat faaliyetlerinden kaynaklanan tehlikeli olmayan atıklar,
- Ulaşım, montaj ve inşaat faaliyetlerinden kaynaklanan (atık yağlar, filtreler vb.) tehlikeli atıklar.

Alınması Gereken Önlemler

- Atıkların ulusal düzenlemelere uygun olarak ayrıştırılıp sınıflandırılarak biriktirilmesi, depolanması ve bertarafının sağlanması,
- Atık Paketlerinin sonraki aşamada belirlenen kabul kriterlerine uygun olarak hazırlanması,
- Atık Yönetimi kalite kontrol sisteminin oluşturularak uygulanması.

IX.2. İşletme Aşaması

IX.2.1. Toprak ve Jeoloji

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Nükleer yakıt üretim ve zenginleştirme tesisindeki U-235 ve U-238 nedeniyle toprakta oluşan radyoaktif kirlilik,
- Nükleer yakıt yeniden işleme tesisindeki fisyon ürünleri nedeniyle toprakta oluşan radyoaktif kirlilik,
- Kullanılmış nükleer yakıt veya yüksek düzeyli radyoaktif atık işleme tesisindeki işlemler sırasında radyoizotopların toprağa karışması,
- Kullanılmış nükleer yakıt bertaraf tesisi ve radyoaktif atık bertaraf tesisinden kaynaklanan radyoizotop kaçakları nedeniyle toprak ve jeolojik oluşumlarda kirlilik,
- Kullanılmış nükleer yakıt depolarından radyoaktif madde kaçakları nedeniyle toprakta oluşan radyoaktif kirlilik,
- Radyoaktif maddelerle kirlenmiş toprak ve tozdan kaynaklanan iç, dış ve temas yoluyla oluşan radyasyon etkileri,
- Radyoaktif olmayan hidrokarbon vb. kimyasal maddelerin maddelerin kullanımından kaynaklanan toprak kirliliği.

Alınması Gereken Önlemler

- Nükleer yakıt üretim ve zenginleştirme tesisine insan ve malzeme giriş-çıkışlarının kontrol altına alınması, alan monitörleriyle radyasyon ve kontaminasyon ölçümlerinin yapılması ve bina içi basıncının atmosfer basıncından düşük tutulması,
- Nükleer yakıt üretim ve zenginleştirme tesisine malzeme ve insan giriş-çıkışlarının kontrol altına alınması, alan monitörleriyle radyasyon ve kontaminasyon ölçümlerinin yapılması ve bina içi basıncının atmosfer basıncından düşük tutulması,

- Kullanılmış nükleer yakıt veya yüksek düzeyli radyoaktif atık işleme tesislerine malzeme ve insan giriş-çıkışlarının kontrol altına alınması, alan monitörleriyle radyasyon ve kontaminasyon ölçümlerinin yapılması ve bina içi basıncının atmosfer basıncından düşük tutulması,
- Kullanılmış nükleer yakıt bertaraf tesisi ve radyoaktif atık bertaraf tesislerinde gözlem galerileri veya gözlem kuyuları bulunması ve düzenli ölçüm yapılması,
- Kullanılmış nükleer yakıt depolarından radyoaktif madde kaçaklarını önleyecek ek bariyerler kullanılması ve düzenli olarak radyasyon ve kontaminasyon ölçümlerinin yapılması,
- Radyasyon korunumuna yönelik kişisel koruyucu giysi ve ekipman kullanımı,
- Radyoaktif olmayan kirlenici maddelerin ulusal düzenlemelere uygun olarak ayrıştırılıp sınıflandırılarak biriktirilmesi, depolanması ve bertarafının sağlanması,

IX.2.2. Gürültü ve titreşim

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Nükleer Yakıt Zenginleştirme Tesisi dışındaki NYT normal çalışmaları sırasında yerleşim bölgelerine taşınan sesin ve titreşimin önemli bir etki oluşturması beklenmemektedir (30db'dan az),
- Nükleer Yakıt Zenginleştirme Tesisinde işletme sırasında kullanılan çok sayıdaki santüfjün oluşturacağı gürültü ve titreşim çalışanlar ve yakın çevre üzerinde olumsuz etkiler oluşturur.

Alınması Gereken Önlemler

- Gürültü ve titreşim kirliliğini tespit edebilmek ve gerektiğinde kısa sürede düzeltici önlemleri alabilmek için düzenli ses ve titreşim ölçümlerinin yapılması,
- Nükleer Yakıt Zenginleştirilme Tesisi çevresindeki yapıları göz önüne alarak ses yalıtım duvarları monte edilmesi,
- Ses ve titreşimden etkilenen bina ve yapıların ses ve titreşim koruyucu ile kaplanması.

IX.2.3. Hava Kirliliği

NYT işletilmesi sırasında hava kirliliğine yol açan aşağıdaki gazlar ortaya çıkar;

- Fisyon ve aktivasyon gazları; Krypton (Kr-85, Kr-85m, Kr-87, Kr-88),
- Xenon (Xe-131, Xe-131m, Xe-133, Xe-133m, Xe-135, Xe-135m, Xe-138), Argon (Ag-41),
- İyot ve halojenler; İyot (I-131, I-132, I-133, I-134, I-135), Brom (Br-82),
- Partiküller; Kobalt (Co-58, Co-60), Sezyum (Cs-134, Cs-137), Krom (Cr-51),
- Mangan (Mn-54), Niyobyum (Nb-95),
- Tritiyum (H-3),
- Beklenmedik olayların sonucu olarak atmosfere karışan fisyon ürünleri,
- Hidrokarbon vb. kimyasal ve tehlikeli madde kullanımından kaynaklanan radyoaktif olmayan hava kirliliği.

NYT'inden çıkan radyoaktif gazlar atık gaz toplama tankında toplanarak bekletilirler. Emisyon limitlerinin altına düştüğünde bir havalandırma sistemi ile atmosfere bırakılır. Eğer yasal düzenlemeler her koşulda serbest bırakılmasına izin vermiyorsa, depolanan bu gazlar partikül filtreleri ve Hepa filtreleri yardımıyla temizlenirler. Bu sistemlerin radyoaktif gaz ve partikülleri tutma kapasiteleri ÇED Raporunda ayrıntılı olarak sunulmalıdır.

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Radyoaktif maddelerle kirlenmiş havadan kaynaklanan dahili ve harici radyasyon etkileri,
- Radyoaktif maddelerle kirlenmiş havadan kaynaklanan radyotoksik etkiler,
- Radyoaktif olmayan kimyasal ve tehlikeli maddelerden kaynaklanan etkiler (astım, alerji vb.).

Alınması Gereken Önlemler

- Radyoaktif gaz ve toz çıkaran iş ve işlemlerin kontrollü kullanımı ve sınırlandırılması,
- Radyoaktif gaz ve toz çıkaran işlemlerin kapalı devre sistemlerde yürütülmesi,
- Radyoaktif gaz, toz izleme sisteminin bulunması ve düzenli emisyon kontrolü yapılması,
- Radyoaktif gazların HEPA veya aktif kömür filtreleri ile tutulması,
- Radyoaktif gaz ve toz çıkaran işlemlerin bulunduğu binaların iç basıncının atmosfer basıncından düşük tutularak kaçakların önlenmesi,
- Bina havalandırma sisteminin dış atmosfere radyoaktif gaz ve toz kaçaklarını önleyecek şekilde filtre sistemleriyle yapılandırılması,
- Kişisel koruyucu ekipman kullanılması.

IX.2.4. Halk sağlığı etkileri de dahil genel sosyoekonomik etkiler

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Hava, toprak ve sudaki radyoaktif kirlilikten kaynaklanan iç ve dış radyasyon etkileri sonucu canlılarda oluşan biyolojik hasarlar,
- Yeraltı veya yerüstü sularının radyoaktif kirlenmesi sonucu beslenme zinciri yoluyla canlılar üzerinde radyotoksizite etkileri,
- Topraktaki radyoaktif kirlilik nedeniyle bitkilerden kaynaklanan ve beslenme zinciri yoluyla oluşan radyotoksizite etkileri,
- Radyoaktif maddelerle doğrudan temas yoluyla radyasyona maruz kalınması,
- Hava, su ve toprakta oluşabilecek radyoaktif kirlilik nedeniyle toplu göçler gibi sosyal etkiler,
- Hava, su ve toprakta oluşabilecek radyoaktif kirlilikten kaynaklanan ekonomik etkilerin bölgedeki tarım, hayvancılık, turizm vb. faaliyetleri durdurması,
- Hava, su ve toprakta oluşabilecek radyoaktif kirlilik nedeniyle arazi ve mülklerde ekonomik değer kayıpları,

Alınması Gereken Önlemler

- Radyoaktif gaz ve sıvıların bulunduğu sistemlerin kapalı devre olarak çalıştırılması,
- Hava, su ve toprakta radyasyon düzeyinin düzenli olarak izlenmesi ve toplumun bilgilendirilmesi,
- NYT sistemlerinden çevreye verilen her tür gaz, sıvı ve katı atıklarda radyasyon kontrolü yapılması,
- Radyasyondan kaynaklı sağlık risklerinin mesafe, zırhlama ve zaman parametrelerinin etkin kullanılarak azaltılması,
- Bölgede yetişen ürünlerde düzenli olarak radyoaktivite ölçümü yapılması,
- İzleme ve kontrol sonuçlarına göre önlemlerin gözden geçirilmesi ve gerekli hallerde yeni önlemlerin alınması.

IX.2.5. Yüzey ve Yeraltı Suyuna Etkiler

NYT işletilmesi sırasında ortaya çıkan sıvı atıklar suda çözünen ve çözünmeyen radyoaktif bileşenler (filyon ve korozyon ürünleri) ile radyoaktif olmayan maddeleri içermektedir. Başlıca sıvı atık çıkış yerleri; yakıt üretim tesisi, zenginleştirme tesisi, kullanılmış nükleer yakıt veya yüksek düzeyli radyoaktif atık işleme tesisi ve kullanılmış nükleer yakıt depolarıdır. Sıvı çıkışı olan başlıca faaliyetler ise kullanılmış yakıt havuzlarının temizlenmesi, bakım-onarım işlemleri ve su kaçaklarıdır.

Bertaraf tesislerinden (Kullanılmış nükleer yakıt bertaraf tesisi, radyoaktif atık bertaraf tesisi ve ışınlanmamış nükleer yakıt bertaraf tesisi) işletme aşamasında gözlem galeri veya kuyularında düzenli ölçüm yapılması gerektiğinden herhangi bir sıvı radyoaktif atık çıkışı beklenmez.

NYT türüne bağlı olarak, gerek miktar olarak gerekse radyoaktivite düzeyleri açısından ortaya çıkan sıvı atıklar değişiklik gösterirler. Örneğin, havuz tipi kullanılmış yakıt depolama tesisleri kuru depolama tesislerinden çok daha fazla sıvı atık üretirler. Kullanılmış yakıt ve radyoaktif atık işleme tesislerinden sıvı atık çıkışı olurken bertaraf tesislerinin normal işletme koşullarında yüzey ve yeraltı sularına deşarj sınırlarının üzerinde bir radyoaktif kirletici vermeleri beklenmez.

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Tritiyum (H-3), Stronsiyum (Sr-90), Sezyum (Cs-137) ve diğer bazı gama ve beta yayan radyoizotopları içeren sıvı deşarjlarının kontrolsüz olarak çevreye verilmesi sonucunda oluşan radyoaktif kirlilik,
- Kullanılmış reçineler, çöktürme veya buharlaştırma çamurları ve filtrasyon malzemeleri gibi çok çeşitli sıvı/katı oranları değişen radyoaktif sıvı atıkların kontrolsüz olarak çevreye verilmesi sonucunda oluşan radyoaktif kirlilik,
- Beklenmedik olayların bir sonucu olarak filyon ürünleri ile yüzey ve yeraltı sularının kirlenmesi,
- Radyoaktif sıvıların vücuda alınmasıyla gelişen radyasyona maruz kalınması ve radyoaktif zehirlenme,
- Radyoaktif sıvıların bulunduğu ortamlarda kaynaklanan dış ışınlanma,
- Temizleme işlemlerinden çıkan çeşitli korozyon ve organik bileşikler (oksalik asit, sitrik asit vb.),
- Havuz tipi kullanılmış yakıt depolarından kaynaklı su deşarjları nedeniyle, sulak alanlarda ve denizel ortamlarda oluşan sıcaklık artışı ve su kalitesinde bozulmalar,
- Kimyasal ve tehlikeli kirleticilerin (SO₂, NO_x ve ağır metaller) yağışlarla yüzey ve yeraltı suyunu kirletmeleri.

Alınması Gereken Önlemler

- Radyoaktif madde içeren gaz, sıvı ve katı maddelerin NYT sistemleri dışına çıkmaması için önlemler alınması,
- Radyoaktif madde çıkaran iş ve işlemlerin kontrollü kullanımı ve sınırlandırılması,
- Radyoaktif madde çıkaran işlemlerin kapalı devre sistemlerde yürütülmesi,
- Gözlem kuyularından sürekli ölçüm alınarak yeraltı sularındaki radyasyon düzeyinin izlenmesi,
- Havadaki radyasyon düzeyinin sürekli olarak izlenmesi,
- Kullanılmış Nükleer Yakıt Depolarından çıkan soğutma suyu deşarjlarında sıcaklık ve su

kalite iyileştirmesi yapılması,

- Kişisel koruyucu ekipman kullanılması.

IX.2.6. Bitkiler ve hayvanlar, eko sistemler, peyzaj ve korunan alanlar üzerine etkiler

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Bitki ve hayvanların dış radyasyona maruz kalması,
- Radyoaktif sıvıların yüzey ve yeraltı sularıyla taşınması sonucunda bitkilerde, hayvanlarda ve korunan alanlarda radyoaktif kirlilik,
- Hava ve toz yoluyla atmosfere salınan radyoaktif maddelerin taşınmasıyla bitki, hayvan ve korunan alanlarda radyoaktif kirlilik,
- Kullanılmış yakıtların depolanması sırasındaki soğutma suyu deşarjları nedeniyle deniz, yerüstü ve yeraltı suyunda sıcaklık artışı,
- Soğutma suyu deşarjları nedeniyle deniz, yerüstü ve yeraltı suyunda sıcaklık artışının eko-sistem üzerindeki olumsuz etkileri,
- Radyoaktif, kimyasal ve tehlikeli atıkların kontrolsüz olarak çevreye verilmesi nedeniyle bitki örtüsünde ve peyzajda oluşan parçalanmalar,
- Yüzey ve yeraltı su kalitesinde radyoaktif veya kimyasal kirlilikten kaynaklanan değişimler.

Alınması Gereken Önlemler

- Sıvı radyoaktif atıkların ulusal düzenlemelere uygun olarak NYT atık yönetim tesisinde biriktirilmesi, depolanması ve işlenmesi,
- Yüzey ve yeraltı sularında düzenli radyoaktivite ve su kalite ölçümleri yapılması,
- Radyoaktif gaz ve toz filtrasyon sistemlerinin kullanılması,
- Radyoaktif gaz ve toz izleme sisteminin bulunması ve düzenli emisyon kontrolü yapılması,
- Soğutma suyu sıcaklık düzeyinin çevreye uyumlu hale getirilmesi ve kalitesinin iyileştirilmesi,
- Dış radyasyona neden olabilecek malzemelerin kontrollü alanlarda tutulması,
- Radyasyon tehlikesi bulunan NYT sistemlerinin kritik kara ve su yaşam alanlarına (örn; doğal yaşlı ormanlar, sulak alanlar ve balık yumurtlama habitatları) etkilerini önleyecek şekilde planlanması,
- Karasal türlerin korunması için yaban hayatı yeraltı geçitleri, üst geçit, köprü, viyadük, menfez ve çit yapılması,
- Sucul türlerin korunması için köprü, dere geçitleri ve menfezlerin yapılması,
- Üreme ve diğer hassas mevsimlerde etkileyici faaliyetlerin sınırlandırılması,
- Kıyı şeridinde bozulmalara ve erozyona karşı önlemler alınması

IX.2.7. Atıklar

Nükleer atıkların yönetimi, uluslararası düzenlemelere ve ulusal güvenlik yönetmeliklerinin gerekliliklerine uygun olmalıdır. Atık işleme yöntemleri atıkların özelliklerine ve miktarlarına bağlı olarak farklı teknolojilerin uygulanmasına olanak verir. Yöntemler farklı olsa da amaç tek olup radyoaktif atıkların hacimlerinin küçültülerek daha kararlı bir yapıya dönüştürülmesidir. Atık işleme

süreci, atıkların özelliklerine ve miktarına bağlı olarak filtreleme, temizleme, sıkıştırma, yakma, koşullandırma, depolama ve seyreltme vb. atık yönetim adımlarını içerebilir.

Nükleer Yakıt Tesisleri içerisinde yer alan tesislerden;
Nükleer Yakıt Yeniden İşleme Tesisi, Nükleer Yakıt Üretim ve Zenginleştirme Tesisi ve Kullanılmış Nükleer Yakıt veya Yüksek Düzeyli Radyoaktif Atık İşleme Tesislerinden çıkan atıklar ulusal düzenlemelerle belirlenmiş lisanslı bir Radyoaktif Atık İşleme Tesisinde işlenir, koşullandırılır ve paketlenerek çevre ile etkileşime kapalı hale getirilir.

Nükleer Yakıt Tesisleri içerisinde yer alan depo ve bertaraf tesislerinden;
Kullanılmış Nükleer Yakıt Bertaraf Tesisi, Radyoaktif Atık Bertaraf Tesisi, Kullanılmış Nükleer Yakıt Depoları veya Radyoaktif Atık Depolar ile Işınlanmamış Nükleer Yakıt Bertaraf Tesislerinden işletme aşamasında herhangi bir atık çıkışı beklenmemektedir.

NYT işletmesi sırasında kimyasal ve tehlikeli atıkların yanı sıra radyoaktif atıklar çıkar. Radyoaktif atıklar gaz, sıvı veya katı olmak üzere her üç fazda olabilirler.

IX.2.7.1. Gaz ve Sıvı Radyoaktif Atıklar

Bu tür atıklar radyoaktiviteleri düşürüldükten sonra ulusal düzenlemelerde belirtilen sınırları aşmamak kaydıyla çevreye verilebilir. Gazlar temizlendikten sonra baca yoluyla atmosfere verilir. Sıvı atıklar, atık işleme tesisinde temizlenir. Atık işleme tesisinden çıkan temizlenmiş sıvılar, kontrollü iyileştirme sonrası karıştırılarak seyreltildikten sonra ulusal düzenlemelerde belirtilen sınırları aşmamak kaydıyla deşarj edilebilir. Her iki tür radyoaktif atığın temizlenme işlemi sonrası geriye kalan ve konsantrasyonunda olan radyoaktif atıklar ise katı forma alınarak katı radyoaktif atık işlemlerine dahil edilirler. Nükleer atıklar, ulusal düzenleyici tarafından sıkı bir şekilde izlenmeli, kontrol edilmeli ve kayıt altına alınmalıdır. Gerçekleştirilen salıverme değerleri, mutlaka izin verilen sınır değerlerinin altında olmalıdır.

IX.2.7.2. Katı Radyoaktif Atıklar

Katı radyoaktif atıklar, radyoaktivitelerine bağlı olarak üç kategoriye ayrılırlar; Düşük, Orta ve Yüksek Düzeyli Atıklar.

IX.2.7.2.1. Düşük Düzeyli Atık (DDA)

Radyoaktif kirlenmeye maruz kalmış olan kâğıt, eldiven, plastik, çalışma giysileri, tulum gibi malzemeler NYT işletmesi sırasında sürekli olarak açığa çıkan atıklardır. Atık işleme teknolojilerine bağlı olarak DDA, sıkıştırılabilir ve sıkıştırılamaz atıklar veya yakılabilen ve yakılamayan atıklar gibi farklı işlem gruplarına ayrılırlar. Sıkıştırılabilen atıklar, hacimlerinin küçültülmesi amacıyla paslanmaz çelik varillerin içerisinde sıkıştırılır ve sızdırmaz olarak kapatılır. Benzer şekilde yakılabilen atıklar da yakma tesisi sonrasında kül haline geldiklerinden paslanmaz çelik varillerin içerisinde bir matris (beton, bitüm, polimer, seramik vb.) yardımıyla katılaştırılarak sabitlenir ve sızdırmaz olarak kapatılır. Bu tür atık paketleri geçici olarak tesis sahasında depolanır ve nihayetinde bertaraf tesisine gönderilir. Sıkıştırılamayan ve yakılamayan atıklar ise uygun paketler içerisinde tesis sahası içerisinde geçici depolama alanında kontrol altında tutulur. Bu tür atıklar için özel atık işleme yöntemleri uygulanır ve geri dönüşümlü parçaların ayıklanması vb. işlemler sonrasında paketlenerek benzer şekilde bertaraf tesisine gönderilir.

IX.2.7.2.2. . Orta Düzeyli Atık (ODA)

Radyoaktif reçine ve kimyasal çamur, atık su arıtma tesisi ve bakım çalışmalarında oluşan çeşitli radyoaktif atıklardan oluşur. ODA, genellikle sulu olduğundan daha kararlı hale getirmek için bir matris (beton, bitüm, polimer vb.) içerisinde sabitlenerek paslanmaz çelik varillerin içerisinde katı hale getirilir. ODA paketleri, NYT sahasında geçici olarak depolandıktan sonra bertaraf tesisine gönderilir.

IX.2.7.2.3. Yüksek Düzeyli Atık (YDA)

Yüksek Düzeyli Atıklar, kullanım süresi dolmuş olduğundan reaktörden çıkarılan kullanılmış yakıtlar ve bu kullanılmış yakıtların yeniden işlenmesi sonrasında geriye kalan atıklardır. Kullanılmış yakıtlar uzun yarılanma sürelerine sahip radyoaktif fisyon ürünlerini de içerdiğinden uzun süre ısı ve radyasyon yayarlar. Bu nedenle, kullanılmış yakıt içerisindeki özellikle kısa yarılanma süreli radyoaktif fisyon ürünlerinin bozunmasına ve kalan ısının büyük oranda uzaklaştırılmasına izin vermek için kullanılmış yakıtlar bekletme tesislerinde (sulu havuz tipi veya kuru soğutma ünitelerinde) yaklaşık 10 yıl saklanır ve soğutulur. Kullanılmış yakıtlar daha sonra, içerisindeki kullanılabilir olan fisil malzemelerden yakıt üretilmesi için yeniden işleme tesisine gönderilir.

İşlem görenek bertaraf tesisine gönderilecek olan radyoaktif atıkların paket yüzeylerinde radyoaktif kirlilik bulunmamalı ve paket yüzey radyasyon doz şiddetinin de 200 mR/saat değerinin altında olması gereklidir.

Oluşması Muhtemel Etkiler

NYT işletme süresi boyunca atıklardan kaynaklanabilecek etkiler;

- Radyoaktif atıkların atık işleme tesisine gönderilmeden çevreye bırakılması sonucu oluşan çevresel radyoaktivite,
- Radyoaktif atıkların diğer atık sınıfları ile karıştırılması nedeniyle radyoaktif atık miktarına bağlı atık işleme maliyetinin artması,
- Radyoaktif katı atık paketlerinin hasar görmesi (korozyon, düşme, delinme vb) nedeniyle radyoaktif maddenin çevreye yayılması,
- Beklenmedik olayların bir sonucu olarak radyoaktif atık paketlerinden fisyon ürünlerinin hava veya suya karışması,
- Radyoaktif atık paketleri içeriğinin toz halinde vücuda alınmasıyla gelişen radyasyona maruz kalınması ve radyoaktif zehirlenme,
- Radyoaktif atık paket yüzeyinde 200 mR/saat den fazla doz şiddeti olması nedeniyle dış ışınlanmaya maruz kalınması,
- YDA soğutma ve zırlama sisteminin yetersiz olması ile yakıtın kritik hale gelmesi,
- Temizleme işlemlerinden çıkan çeşitli korozif ve organik bileşikler (oksalik asit, sitrik asit vb.),
- Radyoaktif sıvıların vücuda alınmasıyla gelişen radyasyona maruz kalınması ve radyoaktif zehirlenme,
- Kimyasal ve tehlikeli atıklar (SO₂, NO_x ve ağır metaller) nedeniyle yüzey ve yeraltı suyunun kirlenmesi.

Alınması Gereken Önlemler

- Kullanılmış yakıtların bekletilmesinde ve depolanmasında kritiklik ölçümlerinin düzenli olarak yapılması,
- Radyoaktif Atık Yönetiminin ulusal düzenlemelere uygun olarak yürütülmesi,
- Radyoaktif Atık Yönetimi kalite kontrol sisteminin oluşturularak uygulanması,
- Radyoaktif Atık Yönetim Prensiplerinin uygulanması,
- Radyoaktif atık paketlerinin Bertaraf Tesisleri kabul kriterlerine uygun olarak hazırlanması,
- Kirletici yayan iş, işlem ve ekipmanların kontrollü kullanımı ve sınırlandırılması,
- Radyoaktif toz çıkışını önleyecek yapısal önlemler (zemin kaplama vb.) alınması,
- Düzenli radyasyon ölçümleri yapılması,
- Kişisel koruyucu ekipman kullanılması.

IX.3. İşletme Faaliyete Kapandıktan Sonra Olabilecek Etkiler ve Alınacak Önlemler

Bu bölüm, NYT projelerinin işletmeden çıkarılarak sökülmesi aşamasında meydana gelen çevresel etkileri ve bu etki azaltıcı önlemleri içermektedir.

IX.3.1. Toprak ve Jeoloji

Nükleer Yakıt Tesisleri içerisinde yer alan Bertaraf Tesislerinden; Kullanılmış Nükleer Yakıt Bertaraf Tesisi, Radyoaktif Atık Bertaraf Tesisi ve İşinlanmamış Nükleer Yakıt Bertaraf Tesisleri kapandıktan sonra sökülmesi veya kaldırılması beklenmediğinden bu tesislerden kaynaklanan muhtemel etkiler sınırlıdır. Bertaraf tesislerinden çevreye olan etkiler tesiste bulunan koruyucu bariyerlerin zaman içerisinde görevlerini yapamamaları nedeniyle yeraltı suyuna radyoaktif madde kaçağı olması durumunda gerçekleşir.

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Bertaraf tesisine yeraltı sularının girmesi sonucu radyoizotopların yeraltı suları ile taşınması,
- Yüzey sularının bertaraf tesisine sızması sonucunda radyoaktif atık paketlerindeki radyoizotopların suya karışması,
- Radyoizotopların su vasıtasıyla yayılarak geniş alanları kirletmeleri,
- Suyu karışan radyoaktif maddenin beslenme zinciri vasıtasıyla canlılara ulaşarak biyolojik hasarlar oluşturması,
- Kullanılmış nükleer yakıt bertaraf tesisi ve radyoaktif atık bertaraf tesisinden kaynaklanan radyoizotop kaçakları nedeniyle toprak ve jeolojik oluşumlarda kirlilik.

Alınması Gereken Önlemler

- Bertaraf tesislerindeki gözlem galerileri ve kuyularından düzenli olarak radyasyon ölçümleri alınması,
- Gerektiğinde ek bariyerler ile radyoizotopun yeraltı suyuna ulaşmasının engellenmesi,
- Kaçak olması durumunda enjeksiyon, sıyırma vb. teknik uygulamalarla radyoizotop yayılımının engellenmesi.

Nükleer Yakıt Tesisleri içerisinde yer alan tesislerden;
Nükleer Yakıt Yeniden İşleme Tesisi, Nükleer Yakıt Üretim ve Zenginleştirme Tesisi ve Kullanılmış Nükleer Yakıt veya Yüksek Düzeyli Radyoaktif Atık İşleme Tesisleri faaliyete kapandıktan sonra söküm işlemlerinin yapılarak NYT sahasının yeniden kullanıma açık hale getirilmesi gereklidir.

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Radyoaktif malzeme ve hurdaların kontrol dışı bırakılması nedeniyle toprakta oluşabilecek radyoaktif kirlilik,
- Nükleer yakıt üretim ve zenginleştirme tesisinin sökümü sırasında toprakta oluşan uranyum kirliliği,
- Nükleer yakıt yeniden işleme tesisinin sökümü sırasında fisyon ürünlerinin toprağa karışması,
- Kullanılmış nükleer yakıt veya yüksek düzeyli radyoaktif atık işleme tesisinin sökümü sırasında radyoizotopların toprağa karışması,
- Kullanılmış nükleer yakıt depolarından radyoaktif madde kaçakları nedeniyle toprakta oluşan radyoaktif kirlilik,
- Radyoaktif maddelerle kirlenmiş toprak ve tozdan kaynaklanan iç, dış ve temas yoluyla oluşan radyasyon etkileri, ,
- Tesislerin sökümü sırasında radyoaktif olmayan hidrokarbon vb. kimyasal maddelerin maddelerden kaynaklanan toprak kirliliği.

Alınması Gereken Önlemler

- NYT sahası içerisinde sökümü yapılan tesisin üzerinin tamamen kapatılarak atmosfer etkilerinden (yağmur, dolu, kar, fırtına vb.) izole edilmesi,
- Sökümü yapılan tesisin bulunduğu alanda düzenli olarak radyasyon ölçümü yapılması,
- Nükleer yakıt üretim ve zenginleştirme tesisi sökümü sırasında insan ve malzeme giriş-çıkışlarının kontrol altına alınması, söküm alanında kontaminasyon ölçümlerinin yapılması ve sökümü yapılan radyoaktif malzemelerin radyoaktif atık işleme tesisine gönderilmesi,
- Kullanılmış nükleer yakıt veya yüksek düzeyli radyoaktif atık işleme tesislerinin sökümü sırasında insan ve malzeme giriş-çıkışlarının kontrol altına alınması, söküm alanında kontaminasyon ölçümlerinin yapılması ve sökümü yapılan radyoaktif malzemelerin işletmede olan başka bir radyoaktif atık işleme tesisine gönderilmesi,
- Kullanılmış nükleer yakıt depolarının sökümü sırasında radyoaktif madde kaçaklarını önleyecek şekilde atmosferden izole edilmesi ve düzenli olarak radyasyon ve kontaminasyon ölçümlerinin yapılması,
- Radyasyon korunumuna yönelik kişisel koruyucu giysi ve ekipman kullanımı,
- NYT sökümünden çıkan ve radyoaktif olmayan kirlenici maddelerin ulusal düzenlemelere uygun olarak ayrıştırılıp sınıflandırılarak biriktirilmesi, depolanması ve bertarafının sağlanması.

IX.3.2. Gürültü ve titreşim

Oluşması Muhtemel Etkiler

- NYT sökümü sırasında kırma, kesme vb. amaçla kullanılan ekipmanlardan çıkan gürültü ve titreşim,

- NYT sökümü sırasında moloz ve malzeme taşınması nedeniyle çıkan gürültü,
- Söküm sırasında büyük bina parçalarının nakliyesi için kullanılan makinelerden kaynaklanan titreşim,
- Gürültü ve titreşim nedeniyle çalışanlar ve civardaki yerleşim yerlerinde yaşayan nüfus üzerinde rahatsızlık, huzursuzluk ve sosyal yaşam konforunda ve iş yapma becerilerinde düşüş,
- Canlılarda rahatsızlık ve normal davranış yapılarında değişiklik,
- Yapılarda yüzeysel veya yapısal hasarların oluşması,
- Hassas makine ve ekipmanların titreşimlerden etkilenerek bozulması,
- NYT altyapılarının sökümü sırasında yıkım ve kazı işlemlerinde kullanılan makinelerden gelen gürültü,
- NYT altyapılarının sökümü sırasında araç trafiğinden kaynaklı gürültü,
- NYT altyapılarının sökümü sırasında kullanılan makinelerden gelen titreşim.

Alınması Gereken Önlemler

- NYT iç ve dış bağlantı yollarında gürültü ve titreşim azaltıcı yüzey kaplama türleri ile gürültü yalıtımı sağlayan ses bariyerleri kullanılması,
- Söküm işlemlerinde titreşimi azaltan ve ses izolasyonu sağlayan ekipmanın kullanılması,
- Trafiği kontrol altına alacak süre, hız ve tonaj sınırlarının uygulanması,
- Çevresel yapıları göz önüne alarak ses yalıtım duvarları monte edilmesi,
- Gerektiğinde etkilenen bina ve yapıların ses ve titreşim koruyucu ile kaplanması,
- Gürültü ve titreşim kirliliğini tespit ederek gerektiğinde kısa sürede düzeltici önlemleri alabilmek için düzenli ölçüm yapılması.

NYT projeleri faaliyete kapandıktan sonra yıkım ve söküm sırasında kullanılacak olan ses ve titreşim koruma bariyerleri ile ilgili bilgiler (konumu, türü ve özellikleri) her faaliyet dönemi için ÇED Raporunda ayrıntılı olarak sunulmalıdır.

IX.3.3. Hava Kirliliği

- Yakıt zenginleştirme, kullanılmış yakıtların işlenmesi, depolanması ve bertaraf vb. tesislerin radyoaktif veya kirlenmiş durumdaki yapı, sistem ve cihazların sökümü sırasında açığa çıkan radyoaktif gazlar,
- Yakıt zenginleştirme, kullanılmış yakıtların işlenmesi, depolanması ve bertaraf vb. tesislerin radyoaktif olan veya kirlenmiş durumdaki yapı, sistem ve cihazların sökümü sırasında havadaki radyasyon,
- Yakıt zenginleştirme, kullanılmış yakıtların işlenmesi, depolanması ve bertaraf vb. tesislerin yapı, sistem ve cihazların sökümü sırasında kullanılan makinelerin neden olduğu kirlenici emisyonları (NO_x, asılı partiküller, PM₁₀ ve benzer),
- Radyoaktif olmayan yapı, sistem ve cihazların sökümü sırasında kaçak toz emisyonu.

NYT projeleri faaliyete kapandıktan sonra yıkım ve söküm sırasında hava kirliliğine yol açan gaz, toz ve partiküller işletme sırasında çıkanlarla benzerdir.

- Fisyon ve aktivasyon gazları; Krypton (Kr-85, Kr-85m, Kr-87, Kr-88),
- Xenon (Xe-131, Xe-131m, Xe-133, Xe-133m, Xe-135, Xe-135m, Xe-138), Argon (Ag-41),
- İyot ve halojenler; İyot (I-131, I-132, I-133, I-134, I-135), Brom (Br-82),
- Partiküller; Kobalt (Co-58, Co-60), Sezyum (Cs-134, Cs-137), Krom (Cr-51),
- Mangan (Mn-54), Niyobyum (Nb-95),
- Tritiyum (H-3),
- Beklenmedik olayların sonucu olarak atmosfere karışan diğer fisyon ürünleri,

Sökümü yapılan tesisin üzeri tamamen kapatılarak kirlilik oluşturacak gaz ve tozlar atık gaz toplama tankında toplanarak bekletilirler. Emisyon limitlerinin altına düştüğünde bir havalandırma sistemi ile atmosfere bırakılır. Eğer yasal düzenlemeler her koşulda serbest bırakılmasına izin vermiyorsa, depolanan bu gazlar partikül filtreleri ve Hepa filtreleri yardımıyla temizlenirler. Bu sistemlerin radyoaktif gaz ve partikülleri tutma kapasiteleri ÇED Raporunda ayrıntılı olarak sunulmalıdır.

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Radyoaktif maddelerle kirlenmiş havadan kaynaklanan dahili ve harici radyasyon etkileri,
- Radyoaktif maddelerle kirlenmiş havadan kaynaklanan radyotoksik etkiler,
- Hidrokarbon vb. kimyasal ve tehlikeli madde kullanımından kaynaklanan radyoaktif olmayan hava kirliliği,
- Radyoaktif olmayan kimyasal ve tehlikeli maddelerden kaynaklanan etkiler (astım, alerji vb.).

Alınması Gereken Önlemler

- Söküm sırasında radyoaktif gaz ve toz çıkaran iş ve işlemlerin kontrollü kullanımı ve sınırlandırılması,
- Söküm sırasında radyoaktif gaz ve toz çıkaran işlemlerin kapalı devre sistemlerde yürütülmesi,
- Radyoaktif gaz, toz izleme sisteminin bulunması ve düzenli emisyon kontrolü yapılması,
- Radyoaktif gazların HEPA veya aktif kömür filtreleri ile tutulması,
- Radyoaktif gaz ve toz çıkaran işlemlerin yapılacağı alanın dış etkilere kapalı tutularak kaçakların önlenmesi,
- Kişisel koruyucu ekipman kullanılması.

IX.3.4. Halk sağlığı etkileri de dahil genel sosyoekonomik etkiler

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Hava, toprak ve sudaki radyoaktif kirlilikten kaynaklanan iç ve dış radyasyon etkileri sonucu canlılarda oluşan biyolojik hasarlar,
- Yeraltı veya yerüstü sularının radyoaktif kirlenmesi sonucu beslenme zinciri yoluyla canlılar üzerinde radyotoksizite etkileri,
- Topraktaki radyoaktif kirlilik nedeniyle bitkilerden kaynaklanan ve beslenme zinciri yoluyla oluşan radyotoksizite etkileri,
- Radyoaktif maddelerle doğrudan temas yoluyla radyasyona maruz kalınması,

- Hava, su ve toprakta oluşabilecek radyoaktif kirlilik nedeniyle toplu göçler gibi sosyal etkiler,
- Hava, su ve toprakta oluşabilecek radyoaktif kirlilikten kaynaklanan ekonomik etkilerin bölgedeki tarım, hayvancılık, turizm vb. faaliyetleri durdurması,
- Hava, su ve toprakta oluşabilecek radyoaktif kirlilik nedeniyle arazi ve mülklerde ekonomik değer kayıpları.

Alınması Gereken Önlemler

- Söküm sırasında radyoaktif gaz, toz ve sıvıların bulunduğu sistemlerin kapalı ortamlarda sökülmesi,
- Hava, su ve toprakta radyasyon düzeyinin düzenli olarak izlenmesi ve toplumun bilgilendirilmesi,
- NYT yıkım ve sökümü sırasında çevreye verilen her tür maddenin radyasyon kontrolünün yapılması,
- NYT yıkım ve sökümü sırasında radyasyondan kaynaklı sağlık risklerinin mesafe, zırlama ve zaman parametrelerinin etkin kullanılarak azaltılması,
- Bölgede yetişen ürünlerde düzenli olarak radyoaktivite ölçümü yapılması,
- NYT yıkım ve sökümü sırasında izleme ve kontrol sonuçlarına göre önlemlerin gözden geçirilmesi ve gerekli hallerde yeni önlemlerin alınması.

IX.3.5. Yüzey ve Yeraltı Suyuna Etkiler

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Yakıt zenginleştirme, kullanılmış yakıtların işlenmesi, depolanması ve bertaraf vb. tesislerin yapı, sistem ve cihazların sökümü sırasında kaçak radyoaktif sıvıların yerüstü veya yeraltı suyuna karışması,
- Yakıt zenginleştirme, kullanılmış yakıtların işlenmesi, depolanması ve bertaraf vb. tesislerin yapı, sistem ve cihazların sökümü sırasında meydana gelen yağışlar (yağmur, kar, dolu vb.) ile radyoaktif yıkanma sonucunda radyoaktif kirleticilerin yerüstü veya yeraltı suyuna karışması,
- Yakıt zenginleştirme, kullanılmış yakıtların işlenmesi, depolanması ve bertaraf vb. tesislerin radyoaktif veya kirlenmiş durumdaki yapı, sistem ve cihazların sökümü sırasında kaçak radyoaktif toz emisyonunun çökmesi sonucunda radyoaktif kirleticilerin yerüstü veya yeraltı suyuna karışması,
- Yıkım ve söküm işlemlerinden çıkan radyoaktif olmayan tehlikeli sıvı (yağ, hidrolik sıvı, korozif vb.) atıkların yerüstü veya yeraltı suyuna karışması,
- NYT yıkım ve sökümü sırasında Trityum (H-3), Stronsiyum (Sr-90), Sezyum (Cs-137) ve diğer bazı gama ve beta yayan radyoizotopları içeren sıvı deşarjlarının kontrolsüz olarak çevreye verilmesi sonucunda oluşan radyoaktif kirlilik,
- NYT yıkım ve sökümü sırasında kullanılmış reçineler, çöktürme veya buharlaştırma çamurları ve filtrasyon malzemeleri gibi çok çeşitli sıvı/katı oranları değişen radyoaktif sıvı atıkların kontrolsüz olarak çevreye verilmesi sonucunda oluşan radyoaktif kirlilik,
- NYT yıkım ve sökümü sırasında beklenmedik olayların bir sonucu olarak fisyon ürünleri ile

yüzey ve yeraltı sularının kirlenmesi,

- Radyoaktif sıvıların vücuda alınmasıyla gelişen radyasyona maruz kalınması ve radyoaktif zehirlenme,
- Radyoaktif sıvıların bulunduğu ortamlardan kaynaklanan dış ışınlanma,
- Temizleme işlemlerinden çıkan çeşitli korozif ve organik bileşikler (oksalik asit, sitrik asit vb.),
- NYT yıkım ve sökümü sırasında kullanılmış yakıt depolarından kaynaklı su deşarjları nedeniyle, sulak alanlarda ve denizel ortamlarda oluşan sıcaklık artışı ve su kalitesinde bozulmalar,
- Kimyasal ve tehlikeli kirlleticilerin (SO₂, NO_x ve ağır metaller) yağışlarla yüzey ve yeraltı suyunu kirletmeleri.

Alınması Gereken Önlemler

- Radyoaktif madde içeren gaz, sıvı ve katı maddelerin NYT sahası dışına çıkmaması için önlemler alınması,
- NYT yıkım ve sökümü sırasında radyoaktif madde çıkaran iş ve işlemlerin sınırlandırılması,
- NYT yıkım ve sökümü sırasında radyoaktif madde çıkaran işlemlerin kapalı ortamlarda kontrollü olarak yürütülmesi,
- NYT yıkım ve sökümü sırasında gözlem kuyularından sürekli ölçüm alınarak yeraltı sularındaki radyasyon düzeyinin izlenmesi,
- NYT yıkım ve sökümü sırasında havadaki radyasyon düzeyinin sürekli olarak izlenmesi,
- NYT yıkım ve sökümü sırasında soğutma suyu deşarjlarında sıcaklık ve su kalite iyileştirmesi yapılması,
- Kişisel koruyucu ekipman kullanılması.

IX.3.6. Bitkiler ve hayvanlar, eko sistemler, peyzaj ve korunan alanlar üzerine etkiler

Oluşması Muhtemel Etkiler

- NYT yıkımı ve yapı, sistem ve cihazların sökümü sırasında bitki ve hayvanların dış radyasyona maruz kalması,
- NYT yıkımı ve yapı, sistem ve cihazların sökümü sırasında radyoaktif sıvıların yüzey ve yeraltı sularıyla taşınması sonucunda bitkilerde, hayvanlarda ve korunan alanlarda radyoaktif kirlilik,
- NYT yıkımı ve yapı, sistem ve cihazların sökümü sırasında hava ve toz yoluyla atmosfere salınan radyoaktif maddelerin taşınmasıyla bitki, hayvan ve korunan alanlarda radyoaktif kirlilik,
- NYT yıkımı ve yapı, sistem ve cihazların sökümü sırasında soğutma suyu deşarjları nedeniyle deniz, yerüstü ve yeraltı suyunda sıcaklık artışı,
- Soğutma suyu deşarjları nedeniyle deniz, yerüstü ve yeraltı suyunda sıcaklık artışının eko-sistem üzerindeki olumsuz etkileri,
- Radyoaktif, kimyasal ve tehlikeli atıkların kontrolsüz olarak çevreye verilmesi nedeniyle bitki örtüsünde ve peyzajda oluşan parçalanmalar,
- Yüzey ve yeraltı su kalitesinde radyoaktif veya kimyasal kirlilikten kaynaklanan değişimler.

Alınması Gereken Önlemler

- Sıvı radyoaktif atıkların ulusal düzenlemelere uygun olarak işletmede olan atık yönetim tesisinde biriktirilmesi, depolanması ve işlenmesi,
- Yüze ve yeraltı sularında düzenli radyoaktivite ve su kalite ölçümleri yapılması,
- NYT yıkımı ve yapı, sistem ve cihazların sökülmesi sırasında radyoaktif gaz ve toz filtrasyon sistemlerinin kullanılması,
- Radyoaktif gaz ve toz izleme sisteminin bulunması ve düzenli emisyon kontrolü yapılması,
- Soğutma suyu sıcaklık düzeyinin çevreye uyumlu hale getirilmesi ve kalitesinin iyileştirilmesi,
- NYT yıkımı ve yapı, sistem ve cihazların sökülmesi sırasında dış radyasyona neden olabilecek malzemelerin kontrollü alanlarda tutulması,
- NYT yıkımı ve yapı, sistem ve cihazların sökülmesi işlemlerinin kritik kara ve su yaşam alanlarına (örn; doğal yaşlı ormanlar, sulak alanlar ve balık yumurtlama habitatları) etkilerini önleyecek şekilde planlanması,
- Karasal türlerin korunması için yaban hayatı yeraltı geçitleri, üst geçit, köprü, viyadük, menfez ve çit yapılması,
- Sucul türlerin korunması için köprü, dere geçitleri ve menfezlerin yapılması,
- NYT yıkımı ve yapı, sistem ve cihazların sökülmesi sırasında üreme ve diğer hassas mevsimlerde etkileyici faaliyetlerin sınırlandırılması,
- Kıyı şeridinde bozulmalara ve erozyona karşı önlemler alınması

IX.3.7. Atıklar

Oluşması Muhtemel Etkiler

- Yakıt zenginleştirme, kullanılmış yakıtların işlenmesi, depolanması ve bertaraf vb. tesislerin radyoaktif veya kirlenmiş durumdaki yapı, sistem ve cihazların sökülmesinden ortaya çıkan büyük hacimli TENORM atıklar,
- Yakıt zenginleştirme, kullanılmış yakıtların işlenmesi, depolanması ve bertaraf vb. tesislerin radyoaktif veya kirlenmiş durumdaki yapı, sistem ve cihazların sökülmesi sırasında açığa çıkan katı atıklar,
- Yakıt zenginleştirme, kullanılmış yakıtların işlenmesi, depolanması ve bertaraf vb. tesislerin radyoaktif veya kirlenmiş durumdaki yapı, sistem ve cihazların sökülmesi sırasında açığa çıkan radyoaktif sıvılar,
- Yakıt zenginleştirme, kullanılmış yakıtların işlenmesi, depolanması ve bertaraf vb. tesislerin yapı ve sistemlerin sökülmesi sırasında açığa çıkan radyoaktif gazlar,
- Yıkım ve yapı, sistem ve cihazların sökülmesi işlemlerinden çıkan tehlikeli atıklar (yağ, hidrolik sıvı, korozif malzemeler vb.)
- NYT sahasındaki yıkım, sökülme ve toprak işlemlerinden çıkan tehlikeli olmayan atıklar,
- NYT sahasındaki yıkım ve sökülme şantiye tesislerinden çıkan atık su.

Alınması Gereken Önlemler

- Kullanılmış yakıtların bekletilmesinde ve depolanmasında kritiklik ölçümlerinin düzenli olarak yapılması,
- Radyoaktif Atık Yönetiminin ulusal düzenlemelere uygun olarak yürütülmesi,

- Radyoaktif Atık Yönetimi kalite kontrol sisteminin oluşturularak uygulanması,
- Radyoaktif Atık Yönetim Prensiplerinin uygulanması,
- Radyoaktif atık paketlerinin Bertaraf Tesisleri kabul kriterlerine uygun olarak hazırlanması,
- Kirletici yayan iş, işlem ve ekipmanların kontrollü kullanımı ve sınırlandırılması,
- Radyoaktif toz çıkışını önleyecek yapısal önlemler (zemin kaplama vb.) alınması,
- Düzenli radyasyon ölçümleri yapılması,
- Kişisel koruyucu ekipman kullanılması,

IX.4. İlgili Etki Hesaplama Yöntemleri

IX.4.1. Radyoaktivitenin Çevreye Yayılması Hesapları

NYT kaynaklı radyoaktif maddelerin çevreye yayılması için taşıyıcı bir mekanizmanın bulunması gerekir. Bu iki taşıyıcı mekanizmanın birlikte veya tek olarak varlığı durumunda radyoizotop çevreye yayılır. Bunlar; atmosfer hareketleri ve yüzey/yeraltı sularıdır. Bu nedenle, radyoaktif maddelerin çevre yayılması tahminleri hava veya su ile taşınma mekanizmaları esas alınarak yapılmaktadır. Taşıyıcı ortama bağlı olarak geliştirilen yaklaşımlarda aşağıdaki modeller kullanılmaktadır;

Atmosferik Dağılım Modelleri (Gauss Dağılım Modeli ve Pasquill Hava Sınıflandırması)

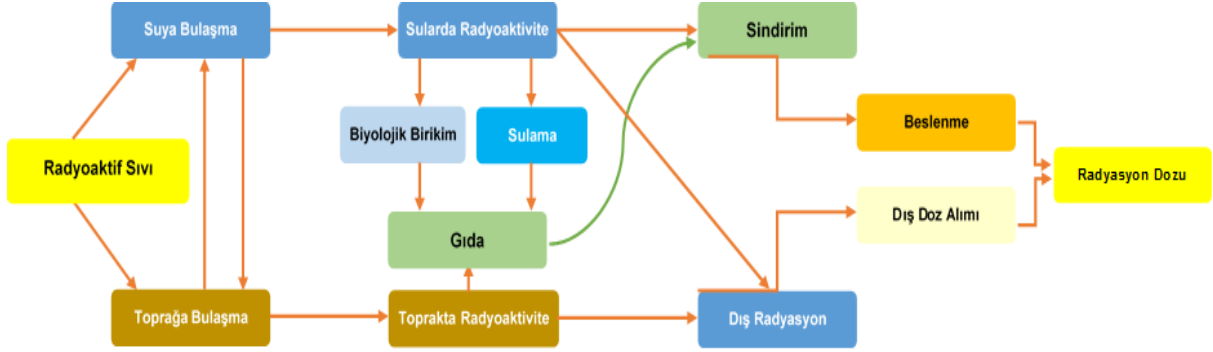
Yüzey ve Yeraltı Sularıyla Dağılım Modelleri (Darcy modelleri, Fick ve Gibbs yaklaşımları)

IX.4.2. Radyoaktif Kirleticinin Yüzey ve Yeraltı Sularıyla Çevreye Yayılması

Yüzey suları ile radyoaktif kirleticilerin dağılım modelleri dört kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar; Nehirler, Göller, Haliçler ve Deniz kıyılarıdır. Hesaplamalarda yüzey sularının tanımlanması önemlidir çünkü pratikte birisi diğerine geçer ve bazen ara yüzün tanımlanmasında da belirsizlikler yaşanabilir. Bir nehrin temel özelliği tek yönlü aksel akışın olmasıdır, basit bir şekilde açık uçlu bir boru gibi modellenir. Nehirler, göllere ve haliçlere akar; nehrin göl ile birleştiği yerde, re-sirkülasyona neden olan bir su kütlesinin varlığı değerlendirilmelidir. Bir gölün temel özelliği ise tank benzeri bir konfigürasyona sahip olmasıdır. Göllerin nehir giriş ve çıkışında ise gölde bir tabakalanma oluşumu beklenmelidir. Haliçlerin ise daha önemli bir özelliği gelgit etkisidir. Haliç ile nehir arasındaki sınır ise akışın en yüksek noktası olarak tanımlanır.

Tanımlanması en zor ara yüzey ise nehir ve deniz arasındadır. Genellikle belirli fiziksel özelliklerden ziyade coğrafi özelliklere göre değişir. Deniz tuzluluk oranının yüksek olduğu ve gelgit kuvvetlerinin güçlü olduğu yerlerin esas alınmasıyla bu ara yüzey tanımlanabilir. Kavramsal olarak, sulu ortamlara radyoaktif atık salıverilmelerinden kaynaklanan radyasyona maruziyeti tahmin etmek amacıyla su ortamında modelleme iki bölüm halinde gerçekleştirilir. Birincisi, radyoaktivitenin su ortamında taşınmasıdır. Diğer de, radyonüklidlerin suda seyrelerek dağıldığı ve dolayısıyla fiziksel ve biyolojik ortamlara su fazında radyoaktivitenin taşınması ile ilgilidir.

Bu tür modellerde son ürün suyun değişen yeni konsantrasyonudur ve sedimanlardaki konsantrasyonu içermemektedir. İkincisi ise, bu yeni konsantrasyona sahip olan sudaki radyoizotopların çeşitli yollarla insana geçişini içermektedir. Bu modelde; su, tortu ve biyota olarak üç ana unsurun her birindeki konsantrasyonlar yine her birisi ile ilişkili yollarla radyasyona maruz kalma açısından önemlidir.

Şekil 15. Radyoaktif sıvı deşarjının doza dönüşüm yolları

Suya karışan radyoizotoplar, doymuş bölgeye ulaşmadan önce doymamış bölge boyunca sularla birlikte hareket ederler. Bununla birlikte, radyoaktif kirliliğin özelliklerine bağlı olarak doğrudan doymuş bölgeye geçiş de mümkündür. Doymamış bölgede, akış yeraltı su tablasına ulaşınca kadar ağırlıklı olarak aşağı doğru hareket halindedir. Basit bir yaklaşım, doymamış bölge boyunca su akışının taşıma süresini tahmin etmek için kullanılır. Doymamış bölgede taşınan su hızı Vv (m/yıl), ortalama sızma hızı I (m/yıl) nın doygunluk katsayısına (θ) oranlayarak tahmin edilebilir:

$$Vv = I/\theta$$

Ortalama su sızma hızı I (m/yıl); kütle koruma yasasına dayanan su denge denklemi olup yağış hızı Pr (m/yıl), sulama hızı, Ir (m/yıl), su akışı (Cr) ve buharla taşınım (Ce) katsayılarına bağlı olarak aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

$$I = (1 - Ce) \cdot [(1 - Cr) \cdot Pr + Ir]$$

Doymuş koşullar altında ise; Darcy yasası, gözenekli bir zemin içerisindeki suyun hacimsel akışını tanımlamak için kullanılabilir. Radyonüklit taşınma hız tahminleri, su sızma hızına dayanır ve su ile akan kirlenimler için kirlenimin yayılma hızı, su hızıyla (dikey ve yatay) aynıdır. Yeraltı su sızıntı hızı (Vpw), Darcy hızını V (m/yıl), zeminin etkin gözenekliliğine (ε) oranlayarak hesaplanabilir.

$$Vpw = V/\varepsilon$$

Bir radyoizotopun çevreye yayılması durumundaki konsantrasyonu hem radyoizotopun hem de yayılmakta olduğu bölgenin özelliklerine bağlıdır. Radyoizotopların su veya su ile zeminde yayılması dağılım katsayısı (Kd) ile tanımlanır. Bu noktadan hareketle etkilenen sahanın jeolojik yapısına göre değişen hidrolik iletkenlik ve porozite, yeraltı suyu seviyeleri ve bunlara bağlı olarak hesaplanan yeraltı suyu tablası eğimleri gibi verilerin de hesaba alınması gerekir. Suda çözülmüş haldeki radyonüklidlerin yayılma hızları, topraktaki soğurma nedeniyle akiferin akış hızından daha düşük veya eşit olacaktır. Geciktirme faktörü, R , radyonüklidlerin taşınması için geçen zamanı tahmin etmek için kullanılır. Geciktirme faktöründe yapılabilecek iyileştirmeler, radyoizotopların aktivitelerinde düşüşe

neden olacağından ve bunun sonucunda da özellikle çevresel etkilerin azaltılması ve hatta önlenmesi sağlanabileceğinden önemlidir.

$$R = 1 + \left(\frac{\rho}{\varepsilon}\right) \cdot Kd$$

Burada; ρ (g/cm^3) yoğunluk, ε zemin gözenekliliği ve K_d (cm^3/g) dağılım katsayısıdır.

Doymun gözenekli ortamlardaki herhangi bir kirletici parçacığın taşınım hızını, başka bir ifadeyle yeraltı suyu sızma hızını, hesaplayabilmek için Darcy yasasından yararlanmak mümkündür:

$$v = -\frac{K}{n} \cdot \frac{dh}{dl}$$

Bu eşitlikte v yeraltı suyu sızma hızını (parçacık taşınım hızı), K akiferin hidrolik iletkenliğini, n akiferin etkin porozitesini ve (dh/dl) belirli bir yöndeki hidrolik yük gradyanını temsil etmektedir. Denklemdaki son terim bu çalışma için aynı zamanda yeraltı suyu tablasının eğimidir.

Diğer taraftan, Darcy yasası bu hali ile herhangi bir kirleticinin dağılımını veya bunlardaki kimyasal veya biyokimyasal bozunma sürecini hesaba dahil etmemiştir. Oysa kimyasal ve biyolojik kirleticilerin ortamdaki dağılım mekanizmalarının yanı sıra biyokimyasal bozunma süreci de etkili olacaktır. NYT kaynaklı radyoizotoplar için ise; ortamdaki yayılmanın yanı sıra radyoizotopun türüne göre bozunuma uğrayarak radyoaktivitelerindeki değişim etkili olmaktadır. Bu nedenle, sulardaki radyonüklidlerin taşınma ve dağılım tahminleri; difüzyon, dispersiyon ve adveksiyon eşitliklerinin üç boyutta temsil edildiği taşıma modelleri esas alınarak çeşitli bilgisayar kodları (CLRP, CROM, DOSAMED, DOSIS LIQUIDAS, SRS, IMPACT, PC-CREAM, ASSESSOR, POSEIDON, SYMBIOSE vb. kodlar) ile yapılmaktadır.

IX.4.3. Radyoaktif Kirleticinin Atmosferde Çevreye Yayılması

Şekil 16. Radyoaktif gaz emisyonunun doza dönüşüm yolları.

Radyoaktif kirleticilerin atmosfer ile havadaki dağılımlarının tahmin edilmesinde Gauss yaklaşımı yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yaklaşım atmosfere salınan bir radyoaktif maddenin rüzgârla

dağılım konsantrasyonlarını tahmin etmek amacıyla kullanılır. Sabit yükseklikteki bir kaynaktan düzenli olarak radyoizotop salıverildiğinde rüzgârın yönü ve hızının kararlı olduğu koşullarda bir noktadaki radyoaktivite değeri aşağıdaki eşitlik ile hesaplanabilir;

$$C(x, y, z) = \frac{Q}{2\pi \cdot \sigma_y \cdot \sigma_z \cdot u} \cdot \exp\left(-\frac{y^2}{2\sigma_y^2}\right) \cdot \left\{ \exp\left[-\frac{(z-h)^2}{2\sigma_z^2}\right] + \exp\left[-\frac{(z+h)^2}{2\sigma_z^2}\right] \right\}$$

Burada;

- C : x, y, z koordinatındaki radyoaktivite değeri (Bq/m^3)
 Q : Emisyon debisi (Bq/s)
 u : Ortalama rüzgâr hızı (m/s)
 h : Serbest bırakma yüksekliği (m)
 $\sigma_y \sigma_z$: Difüzyon parametreleri

Radyoaktif bir emisyonun belirli bir yerdeki yıllık ortalama konsantrasyonlarını elde etmek için, yıl boyunca salıverme noktasından itibaren sektörlerden elde edilen meteorolojik verilerin kullanılması gerekir. Herhangi bir atmosferik dağılım kategorisi için bir dizi farklı rüzgâr hızı etkili olabileceğinden, rüzgârları kategorilere ayırarak hesaplamak ve sonrasında bu değerlerin birleştirilmesiyle yapılacak olan tahmin daha gerçekçi olacaktır.

Atmosfere salıverilen bir radyoaktivite, kat ettiği yol boyunca yağışlarla veya atmosfer hareketleriyle karşılaşacağından yeryüzüne kuru veya yaş döküntüler bırakabilir. Bunun yanı sıra özellikle radyoaktif bozunum nedeniyle geçen süreye bağlı olarak radyoaktivite değerlerinde azalmalar oluşabilir. Bu süreçleri hesaba katmak için başlangıçtaki radyoaktif emisyon hız değeri (Q), katsayılar kullanılarak uyumlu hale getirilmiştir. Birkaç km ye kadar olan kısa mesafelerde kuru ve yaş döküntüler nedeniyle aktivite düzeltmeleri genellikle oldukça küçüktür ve ihmal edilebilir. Ancak, yaş ve kuru çökeltme süreçlerinin doğrudan çevre kirliliğine neden olacağı ve beslenme zinciri yoluyla canlılara ulaşabileceği değerlendirilmelidir.

Radyonüklit konsantrasyonu bozunum nedeniyle zamana bağlı olarak düşecektir. Bu değişimi mevcut eşitliklerde uygulayabilmek için kaynak kuvveti yerine modifiye edilmiş olan kaynak kuvveti (Q_{fi}) nin eşitliklerde kullanılması gerekir.

$$f_i = \exp(-\lambda_i \cdot x/u)$$

Burada; u ortalama rüzgâr hızı (m/s), x mesafe (m) ve λ_i radyonüklidin radyoaktif bozunum sabitidir.

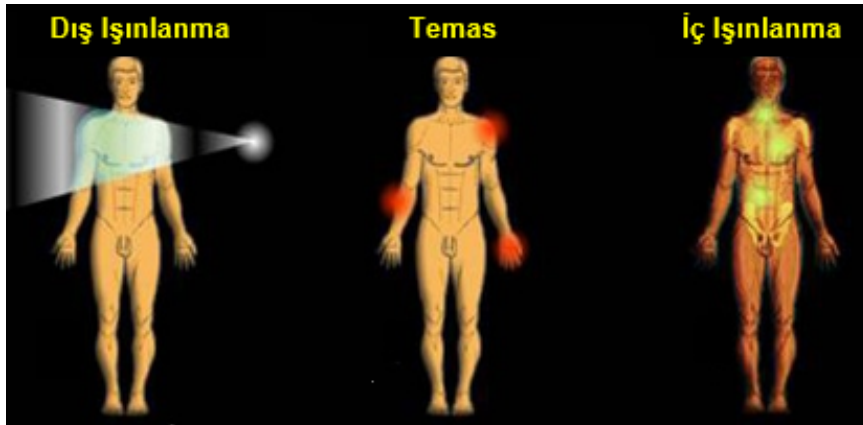
Bitki örtüsündeki kirliliğini hesaplarken, çöken malzemenin bitki örtüsü tarafından yakalanan kısmını dahil edebilmek için bir yıkama düzeltme R_w faktörü kullanılır. Genel olarak bu faktör kuru birikim için de kullanılan R_f faktörü ile aynı değer olup 0.5 olarak alınır. Radyoaktif kirlilik oluşturan tozlar kuru halde çökerek de azalabilir. Bu çökeltmenin hızı, havada asılı malzemenin yapısına ve alttaki yüzeyin doğasına bağlıdır. Kuru haldeki çökeltme hızı V_g terimi ile tanımlanmıştır. Çökeltme hızı (V_g), birim zamanda zemin yüzeyinde biriken radyoaktif madde miktarının zemindeki hava konsantrasyonuna oranı olarak tanımlanır. Radyoaktif malzeme zemin yüzeyine çöktükten sonra, rüzgâr veya insan faaliyetlerinden kaynaklanan fiziksel müdahalelerle yeniden havada asılı hale gelebilir. Yeniden süspanse hale gelen radyoaktif kirlilik solunarak, beslenme zinciri yoluyla kolaylıkla doza maruz

birakabilecek bir etkilenme yolu oluşturabilir. Yüzeydeki radyoaktivite ile yeniden havada süspansiyon olarak asılı duran kirlilik arasındaki ilişki; Re süspansiyon Faktörü olarak tanımlanmıştır. Gauss modelini kullanırken, σ_y ve σ_z dağılım parametrelerinin belirlenmesi gerekir. Literatürde rüzgârın mesafesi ve atmosferik kararlılığın bir fonksiyonu olarak deneysel olarak belirlenmiş σ_y ve σ_z grafikleri bulunmaktadır. Araştırma sahasına özgün σ_y ve σ_z ölçümleri genellikle mevcut olmadığından standart Pasquill-Gifford eğrileri bu amaçla kullanılabilir.

IX.4.4. Radyasyon

Radyasyon enerjisinin canlı hücre tarafından soğurulması biyolojik hasara yol açar. Bu soğurma sonucu canlıların hücrelerinde, DNA zincirlerinde kırılmalar vb. bir takım biyolojik hasarlar meydana gelir. Radyasyon canlılarda üç yolla etkilidir. İç ışınlanma, dış ışınlanma ve doğrudan temas yoluyla.

İç ışınlanma, radyoaktif bir maddenin solunum veya sindirim yoluyla canlının bünyesine girişiyle başlar ve radyoaktif maddenin bünyeden tamamen atılmasıyla da sona erer. Bu süre boyunca canlıda hasar oluşturduğu gibi bu süre içerisinde bu canlıyı tüketen diğer canlılar da beslenme zinciri boyunca benzer radyasyon etkilerine maruz kalırlar. Dış ışınlanma ise, canlının kendisi dışındaki bir radyoaktif kaynaktan gelen iyonizan ışınlarla maruz kalması ile oluşur. Işınlanmaya maruz kalınan süre boyunca hasar oluşumu artarak devam eder. Işınlanma sona erdikten sonra canlı hücreler ışınlanma nedeniyle hasar görmüştür ancak canlının kendisi radyoaktif olmadığından bir başka canlı tarafından tüketilmesi veya teması herhangi bir etki oluşturmaz. Diğer bir ifadeyle dolaylı bir ışınlamaya neden olmaz. Doğrudan temas ışınlanması, radyoaktif bir maddenin cilde temas etmesiyle meydana gelir ve temas ışınlanması etkisiyle ciltte zamanla derinleşerek artacak olan ani hasarlar oluşabilir. Bunun yanı sıra temas eden radyoaktif maddenin özelliklerine bağlı olarak deride temizleninceye kadar etkili olabilecek bir radyoaktif kirlilik meydana gelebilir. Bu tür radyoaktif kirliliğin benzer şekilde temas ile diğer madde ve canlılara bulaşma riski vardır.

Şekil 17. Radyasyona maruz kalma şekilleri.

Radyasyonun canlılara olan etkileri radyasyon türüne göre değişir. Beta ve gama radyasyon hasarları birbirine eşit iken alfa radyasyonun oluşturduğu hasar çok daha fazladır. Dolayısıyla, farklı radyasyon hasarlarının tek bir birimle ifade edebilmek için eşdeğer doz birimi geliştirilmiştir.

Canlı hücrede radyasyonun oluşturduğu biyolojik hasarın miktarı, radyasyonun türüne (alfa, beta, gama, nötron) bağlı olarak "Eşdeğer Doz" olarak tanımlanır. Eşdeğer Doz; canlı tarafından soğurulan doz (Gray) ile radyasyonun kalite faktörünün çarpımına eşittir. Birimi Sievert (Sv) dir.

Eşdeğer doz (Sv);

$$H = D \cdot Q$$

D : Soğurulan doz (Gray): 1 kg suya 1 joule enerji veren radyasyon miktarıdır (Gray=Joule/kg).

Q : Radyasyon türüne (alfa, beta, gamma) bağlı kalite faktörü,

Örneğin, 1 Gy (1J/kg) alfa soğurulan dozu, 1 Gy gama soğurulan dozdan 20 kat daha tehlikelidir. Böylece, gama radyasyonla absorbe edilen doz (1 J/kg) 1 Sv eşdeğer doza neden olurken, alfa soğurulan doz (1 J/kg) 20 Sv eşdeğer doza karşılık gelmektedir. Eşdeğer Doz, farklı radyasyon türlerinin oluşturacağı biyolojik etkileri tek bir terimle ifade etmek için kullanılır.

Diğer taraftan vücudun farklı dokuları radyasyona farklı duyarlılıktadır ve bir radyasyonun herhangi bir organa etkisi "Etkin Doz" terimi ile değerlendirilir. Etkin doz (Sv);

$$E = D \cdot Q \cdot T$$

D : Soğurulan doz (Gray): 1 kg suya 1 joule enerji veren radyasyon miktarıdır (Gray=Joule/kg).

Q : Radyasyon türüne (alfa, beta, gamma) bağlı kalite faktörü,

T : Doku faktörü (Her dokunun radyasyona duyarlılığı farklıdır).

Maruz kalındığında herhangi bir etki yaratması beklenmeyen eşdeğer doz sınırları radyasyon çalışanları ve halk için etkin doz sınırları olarak belirlenmiştir (ICRP).

Tablo 1. Yıllık Etkin Doz Sınırları (ICRP)

		Radyasyon Çalışanları	Halk
Etkin Doz Sınırı	Ardışık 5 yılın ortalaması	20 mSv	1 mSv
	Herhangi bir yılda	50 mSv	5 mSv

Atmosferde asılı halde bulunan radyoaktif tozların solunması veya radyoaktif olarak kirlenmiş su ve gıdaların tüketilmesi sonucunda canlılar iç ışınlanma yoluyla radyasyona maruz kalırlar. Sindirim veya solunum yoluyla yıllık radyasyon alım sınırları, ICRP tarafından ALI sınırları olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

Bu değerlerin altındaki radyoaktiviteye sahip maddelerin solunum veya sindirim yoluyla vücuda alınmasında herhangi bir hasar oluşması beklenmez. Bu değerlerin üzerinde alınan radyoizotopların oluşturacağı hasar ise aşağıdaki parametreler ile doğrudan etkilidir.

- Vücuda alınma şekli (yutma, soluma, açık yaradan vb.)
- Vücuttaki kimyasal formu, çözünürlüğü ve canlının metabolizması,
- Partikül boyutu, akciğerde kalış süresi,
- Radyasyon türü, enerjisi ve yarılanma süresi

Etkin doz, bir yıl boyunca değişik yollardan maruz kalınan iç ve dış radyasyon dozlarının tamamının hesaplanması sonucunda belirlenir. Temas ışınlanması, temas eden radyoaktif maddenin özelliklerine

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Alanında
Kapasitesinin Güçlendirilmesi İçin Teknik Yardım Projesi

göre iç ve dış dozlara dahil edilir. Belirlenen toplam değer, Tablo1 de verilen etkin doz sınır değerinin altında kaldığı sürece canlılarda hasar meydana gelmez.

$$Etkin\ Doz = D_{dış} + D_{iç}$$

$$Etkin\ Doz = D_{dış} + (D_{hava} + D_{su} + D_{toprak} + D_{gıda})$$

- Dhava* : Solunma yoluyla havadan gelen radyasyon
Dsu : İçilen su ile sudan gelen radyasyon
Dtoprak : Toprağın sindirim sistemine alınmasından gelen radyasyon
Dgıda : Beslenme ile vücuda giren radyasyon

İç ışınlanma dozları ($D_{hava} + D_{su} + D_{toprak} + D_{gıda}$); ışınlanmanın türüne bağlı olarak radyoizotop konsantrasyonu, solunum veya sindirim hız ve oranları, ışınlama faktörü, vücut ağırlığı ve dönüşüm faktörleri vb. parametreler kullanılarak bir dizi detay hesaplamalar sonucunda belirlenir.

Tablo 2. Bazı nükleer reaksiyon ürünlerinin yıllık vücuda radyoaktif madde alım sınırları (ICRP-61).

Radyoizotop	Yıllık Alım Sınırları ALI (Bq)
³ H	1 x 10 ⁹
¹⁴ C	4 x 10 ⁷
¹⁸ F	4x10 ⁸
²² Na	7x10 ⁸
²⁴ Na	5x10 ⁷
³² P	5x10 ⁸
³³ P	3x10 ⁷
³⁵ S	3x10 ⁷
³⁶ Cl	3x10 ⁶
⁴⁵ Ca	1x10 ⁷
⁵¹ Cr	2x10 ⁸
⁵⁵ Fe	3x10 ⁷
⁵⁹ Fe	5x10 ⁶
⁶⁰ Co	4x10 ⁵
⁶³ Ni	1x10 ⁷
⁶⁵ Zn	4x10 ⁶
⁷⁵ Se	9x10 ⁶
⁹⁰ Sr	6x10 ⁴
^{99m} Tc	1x10 ⁹
¹²⁵ I	1x10 ⁶
¹³¹ I	8x10 ⁵
¹³⁴ Cs	1x10 ⁶
¹³⁷ Cs	1x10 ⁶
²¹⁰ Pb	1x10 ⁴
²²⁶ Ra	9x10 ³
²³² Th	9x10 ¹
²³⁸ U	6x10 ²

^{239}Pu	3×10^2
^{241}Am	3×10^2

IX.4.4.1. Radyoaktif Zehirlilik

Radyoaktif zehirliliğe yol açan kirlilik etki kaynaklarının başlıcaları;

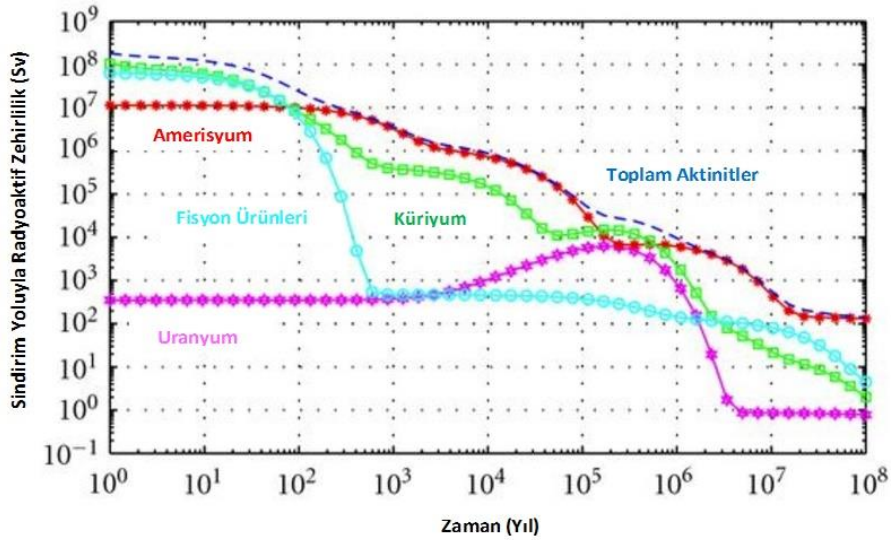
- Kullanılmış nükleer yakıtlarda reaksiyon sonrasındaki aktinitler,
- Kullanılmış nükleer yakıtlarının reaksiyonu sonrasındaki fisyon ürünü lantanitler,

Radyoaktif zehirlilik, her bir radyonüklit için solunum veya sindirim yoluyla vücuda alınmasına bağlı olarak değişen doz faktörü Fd (Sv/Bq) ile aktivitesinin A (Bq) çarpılmasıyla hesaplanabilir;

$$R (\text{Sv}) = Fd (\text{Sv/Bq}) \cdot A (\text{Bq})$$

Zehirliliğe yol açan her bir radyonüklitin solunum veya sindirim yoluyla vücuda alınmasına bağlı olarak belirlenen doz faktörleri çizelgeler halinde literatürde bulunmaktadır.

Radyoaktif zehirlilik radyoizotopların yarılanma sürelerine bağlı olarak azalır. Ancak radyoaktif zehirliliğe yol açan radyonüklitlerin uzun yarılanma süreli radyonüklitlerden kaynaklanması nedeniyle oldukça uzun süre zehirlilik etkileri devam etmektedir. Sindirim yoluyla oluşan radyoaktif zehirliliğin zaman bağlı olarak değişimleri başlıca radyonüklitler için Şekil 18'de verilmektedir.

Şekil 18. Radyoaktif zehirliliğin zamanla azalması.

IX.4.4.2. Genel Sosyoekonomik Etkiler

Dünya Sağlık Örgütü yaşam kalitesini, "hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi" olarak tanımlamaktadır. Yaşam kalitesi, kişinin içinde yaşadığı ortamın genelinde kendi sağlığını öznel olarak algılayış biçimiyle tanımlanmaktadır. Bu nedenle, radyasyon riskinin varlığının dahi insan ve sosyal yaşamı üzerinde önemli olumsuzluklara yol açması kaçınılmazdır. Bu etkiler psikolojik etkilerle başlayıp riskli olarak algılanan bölgedeki arazilerin değer kaybetmesi, bu alanlarda yetişen ürünlerin satılamaması ve sonunda yerel halkın göç etmesine kadar uzanabilmektedir. Radyasyonun, insan sağlığı ve çevre üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik bilimsel önlemlerin alınması ve bunların yeterli olduğunun anlatılması, kritik gruplar başta olmak üzere toplumun geneli üzerinde olumsuz algıları giderebilmektedir.

Kontrolsüz radyoaktif gaz emisyonları veya radyoaktif sıvı deşarjlarının yol açabileceği radyoaktif kirlenme sadece sağlık üzerinde zarar vermekle kalmayıp ekonomik olarak da büyük zararlara yol açabilmektedir. Özellikle hayvancılık ve tarım alanlarında ortaya çıkabilecek bir radyoaktif kirlilik, kirliliğin gerçekleştirebileceği etkilerden çok daha fazlasını ekonomi üzerinde yapmaktadır. Öncelikle üretici, ürünlerini iç pazarda satamamakta ve belirlenen radyoaktivite sınırlarının üzerinde olması durumunda da yurt dışına gönderememektedir. Yurtdışında herhangi bir üründe radyasyon tespit edilmesi durumundaki ise sonuçlar ülke ekonomisi açısından çok daha ağır olabilmektedir. Ürünlerin iadesi yapılması bir yana bu ürünlerin tekrar uluslararası pazara çıkması da uzun süre mümkün olmamaktadır.

Örneğin Çernobil nükleer kazası sonrasında, Avrupa Birliği, AB dışındaki ülkelerden gelen ve AB içerisinde ticareti yapılan gıda maddeleri için radyoaktif kirlenme sınırları uygulamaktadır. Bebek maması ve süt ürünleri için 370 Bq/kg, diğer gıda ürünleri için ise 600 Bq/ kg sınırı bulunmaktadır. Bu sınır değerleri ülkemiz için de geçerli olup yurtdışına gönderilmeden önce ölçümü yapılarak ürünün bu sınır değerlerinin altında olduğuna dair radyasyon sertifikası alma zorunluluğu bulunmaktadır. Fukushima nükleer kazası sonrasında ise; Avrupa Birliği, izin verilen sınırlarını Japonya'dan gelen gıdalarda bebek maması ve süt ürünleri için 50 Bq/kg, diğer gıdalar için ise 100 Bq/kg düzeyine düşürmüştür. Bu nedenle, NYT çevresel etkilerinin değerlendirilmesi sırasında tüm olması muhtemel etkilerin değerlendirilerek etki azaltıcı önlemlerin yeterli güvenlik faktörleri ile belirlenerek alınması önemlidir.

IX.5. Hammadde ve Kaynak Kullanımı

Proje, çevresel etki oluşturabilecek tüm bileşenleri ile birlikte tanımlanmalıdır. Proje uygulama çizelgesi ve kaynak ihtiyaçları ile birlikte projenin her aşamasında gerçekleştirilecek proje faaliyetlerinin de tanımlanması gerekmektedir. NYT projelerinde işletme sırasında projenin türüne bağlı olarak değişen düzeylerde yüksek radyasyon etkisi bulunmaktadır. Radyasyondan korunmak için özellikle kullanılmış yakıtların işlenmesi sırasında işlemlerin büyük bölümünün uzaktan kumandali ve zırhlanmış kabinler içerisinde yapılması gerekir. Radyasyon korunması malzemeleri NYT için başlıca kaynak ihtiyaçlarıdır. Bununla birlikte personel, enerji, bakım-onarım, denetim vb. ihtiyaçların da kaynaklar arasında belirtilmesi gereklidir.

X. İYİ ÖRNEKLERİ İÇEREN ULUSLARARASI TECRÜBELER VE YENİLİKÇİ TEKNOLOJİLER

Nükleer yakıtların teknolojik gelişiminde kullanılmış nükleer yakıttan uranyum ve plütonyumun birlikte ekstraksiyonu ve ayrılması sonrasında saflaştırarak yeniden geri kazanılması nükleer yakıt çevriminde kapalı yakıt çevrimi olarak adlandırılan önemli bir uluslararası tecrübe durumundadır. Plutonyumla uranyumun karıştırılmasıyla yapılan MOX tipi yakıtlar termal reaktörlerde kullanılmaktadır. Kullanılmış nükleer yakıttaki fisyon ürünleri ve diğer elementlerden aktinitlerin ekstraksiyonu için çeşitli yeniden işleme yöntemleri araştırılmaktadır. Alternatif yeniden işleme yöntemleri üzerine yapılan çok sayıda araştırmanın neticesinde bulunan PUREX işleme yöntemi, kullanılmış nükleer yakıtların dünya genelinde başlıca yeniden işleme yöntemi olarak kullanılmasını sağlamıştır. Nükleer reaktörlerin geliştirilmesiyle daha yüksek verimlere ulaşılırken, ileri PUREX teknolojisinin de gelişmesine yol açılmıştır.

Atık üretimini ve çevresel etkileri en aza indirgeyen güvenli, sürdürülebilir ve ekonomik olarak verimli nükleer yakıt çevrimi, nükleer enerjinin anahtarıdır. Yenilikçi yaklaşımlar ve teknolojiler, radyasyon ve radyoaktif maddelerin insanlara verdiği zararın yanı sıra üretilen atığı önemli ölçüde azaltabilmektedir. Atık hacmini, ısı yükünü ve atığın biyosferden izole edilmesi gereken sürenin azaltılması, atık bertarafını büyük ölçüde kolaylaştıracaktır. Nükleer Yakıt Çevriminde geri dönüşüm ve yeniden kullanım olanakları nükleer atık hacmini en aza indirmektedir. *'Kapalı Yakıt Çevrimi'* olarak da tanımlanan bu yaklaşım günümüzdeki araştırmaların temelini oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra, Transmutasyon yöntemi ile kullanılmış yakıtlar içerisindeki aktinitler ve uzun ömürlü fisyon ürünlerini yüksek seviyeli atıktan ayrılması yönünde araştırmalar sürdürülmektedir. Kullanılmış nükleer yakıt içerisindeki uzun yarılanma süreli radyoaktif elementleri daha kısa yarılanma süreli ve daha az tehlikeli formlara ayırmak/dönüştürmek transmutasyon yönteminin esasını oluşturur. P&T olarak da bilinen bu yöntem, daha az radyoaktif toksizite ve daha az miktarda atık demektir.

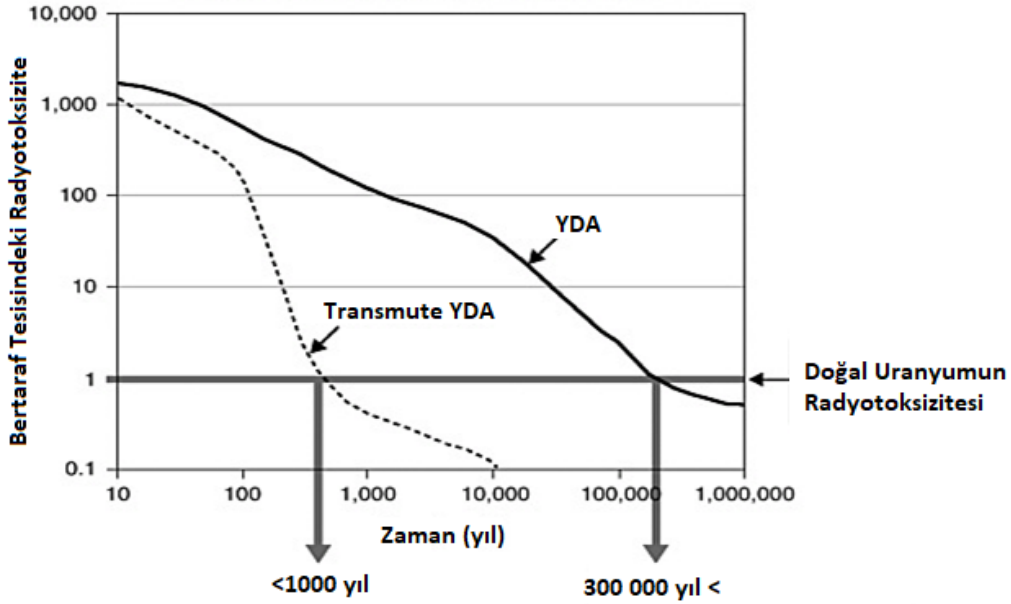
Transmutasyon, yüksek seviyeli radyoaktif atıklar için derin bertaraf işleminin kolaylığının yanı sıra başka bir alana da çözüm getirmektedir. Transmutasyon, atıktaki uzun ömürlü radyoaktif elementlerin fisyon yoluyla daha kısa sürede radyasyon üreten ve daha az radyotoksik olan kısa ömürlü parçacıklara dönüştürüldüğü bir süreçtir. Transmutasyon bu nedenle yüksek seviyeli radyoaktif atığın miktarını ve radyotoksizitesini önemli ölçüde azaltabilmektedir. Bunun sonucunda gereken bertaraf süresi birkaç yüz bin yıldan 1000 yılın altına düşürülebilecektir. Günümüzde, MYRRHA reaktörünün geliştirilmesi ile SCK-CEN hızlandırıcı temelli bir nükleer sistem kullanarak transmutasyon işlemine öncülük etmektedir.

Nükleer reaktörden çıkan nükleer yakıtlar içerdiği üç element grubundan ötürü oldukça radyotoksiktir. Bunlar; uranyum ve plütonyum gibi majör aktinitler; neptünyum gibi minör aktinitler ve fisyon ürünleridir. Uzun ömürlü aktinitler ve ısı üreten fisyon ürünleri nedeniyle kullanılmış yakıtlar YDA olarak kabul edilir ve binlerce yıl boyunca derin bir jeolojik tesiste biyosferden izole edilmelidir. Fisyon ürünleri ısı üretmelerine rağmen kısa yarılanma süreleri vardır. Bu nedenle sadece ilk 100 yılda radyotoksiziteye katkıda bulunurlar. P&T yönteminde plütonyum ve minör aktinitler kimyasal ayrıştırma

ile kullanılmış yakıttan alınır. Transuranik elementlerin (neptunyum, plütonyum, ameresyum vb.) transmutasyonu ancak özel olarak tasarlanmış bir nükleer reaktörde gerçekleştirilmektedir.

Hızlı nötron sistemleri, uzun ömürlü aktinid elementleri yok etmek için en çok araştırılan transmutasyon teknolojileridir. Fransa, Hindistan, Rusya ve Japonya'daki mevcut yeniden işleme tesislerindeki gibi hızlı bir reaktör yardımıyla yeni yakıt çevrimi teknolojileri ile birlikte yüksek saflaştırma şemalarına ihtiyaç duymadan büyük ve küçük aktinidlerin geri dönüştürülmesi mümkün görülmektedir. Aktinidlerin hızlı reaktörlerde geri dönüşümü, atık hacminde, ısı yükünde ve radyotoksizite seviyelerinin düşürülmesi için gereken süreyi önemli ölçüde azaltmaktadır. Mevcut araştırma ve geliştirme çalışmaları "*Doğala Eşdeğer Bertaraf*" kavramının uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, kullanılmış yakıtın doğrudan bertarafındaki 300000 yıllık süre yerine, 300-400 yılda doğal seviyelere kadar bozulan radyoaktif atıkların üretilmesi teknik olarak mümkün hale gelmiştir.

Bu teknoloji ile donatılan modern bir nükleer enerji santrali gelecek nesillerdeki atık yükünü önemli ölçüde azaltacaktır. Bununla birlikte, uranyumla birlikte toryum kullanılması ve erimiş tuz reaktörleri gibi yüksek yanma verimine sahip yakıtların reaktörlerde kullanımına yönelik Ar-Ge çalışmaları sürdürülmektedir. Bu çabaların amacı, nükleer reaktörlerde aynı miktarda elektrik üretirken transuranik elementlerin miktarlarını azaltmaktır.

Şekil 19. Bertaraf tesisindeki YDA radyotoksizitesi

Nükleer atıkların bertarafında atıkların uzun dönem stabilitesini sağlamak üzere çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Avustralya, 'Synroc' adı ile nükleer atıkların işlenmesi yenilikçi bir malzeme geliştirmiştir.

İsveç tarafından sunulan dört bariyerli bir sistemden oluşan YDA güvenli bertaraf teknolojisine benzer yaklaşımlar Finlandiya, Kanada ve İngiltere tarafından da çalışılmaktadır. Bu yöntemin maliyetinin,

nükleer enerjiden üretilen kilovat enerji harcamaları başına yaklaşık 0.0015 ABD doları olacağı ön görülmektedir.

Bu gelişmeler, nükleer atık miktarı ve uzun yarılanma süreleri nedeniyle toplumda yaygın olan endişelerin gelişmiş nükleer yakıt geri dönüşüm teknolojileri ile giderilebileceğini göstermektedir. Bu yenilikçi teknolojiler aynı zamanda doğal enerji kaynaklarının çok daha verimli kullanılmasını sağlayacaktır.

XI. İZLEME

Bu bölümde çevresel etkilere yol açacak olan kirliliklerin izlenebilmesi için NYT içerisindeki başlıca denetim yerleri ve örnek izleme programları sunulmaktadır. Hava, su ve topraktaki radyasyon düzeylerini izleyen ve sınır düzeyi üzerinde çıktığında alarm ile bildiren hava, su ve toprak radyasyon ölçerleri kullanılmalıdır. Alarm durumunda kirlenmeye yol açabilecek olan sistemleri otomatik olarak beklemeye ya da alternatif kontrol tanklarına yönlendirecek olan sistemler bulunmalıdır. NYT sistemlerinin normal çalışması dışında olası nükleer kazalar için acil durum eylem planı ile çevre yönetim planı geliştirilmelidir. Projenin tüm aşamalarında izlenmesi önerilen genel parametreler şunlardır;

- Personelin maruz kaldığı radyoaktivite miktarı (radyasyon ölçer kullanılarak ölçülür),
- Radyoaktivite kaçaklarını önleyecek fiziksel bariyerler,
- Güvenliği sağlayacak işlemler,
- Güvenlik ekipmanlarının ve diğer ekipmanların kontrolü,
- Kullanılmış yakıtların taşınması ve depolanması,
- Radyoaktif atıkların arıtılması, taşınması ve depolanması,
- Personelin güvenlik bilgisi ve eğitimi,
- Toprağın kimyasal karakteristikleri,
- Proje alanındaki su kalitesi ve su erişimi,
- Enerji ve su tüketimi,
- Havalandırma, yedek güç ünitelerinin deneme amacıyla çalıştırılması ve taşıma işlemlerinden kaynaklanan hava kirliliği (NO_x, CO₂, SO_x ve çözücüler),
- Yağ ve kimyasallar gibi maddeler,
- Suyun sıcaklığı ve fiziksel/kimyasal bileşimi,
- Alıcı sulardaki balık popülasyonunun, diğer hayvanların ve alglerin büyüklüğü, bileşimi ve sağlığı,
- Su, bitki ve hayvan örneklerinde ölçülen radyonüklit konsantrasyonları.

Yukarıda sayılan parametreleri denetleyebilecek bir izleme programında aşağıda bilgiler yer almalıdır:

- İzlenecek parametre
- İzlenecek parametrenin yeri
- Parametrenin nasıl izleneceği/ izleme ekipman tipi
- Parametrenin ne zaman izleneceği
- İzleme sıklığı ve toplam izleme süresi
- Parametrenin izlenme nedeni
- İzleme metodolojisi

**Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Alanında
Kapasitesinin Güçlendirilmesi İçin Teknik Yardım Projesi**

- İzleme maliyeti
- İzlemeden kimin sorumlu olduğu yer almalıdır.

İzleme çalışmalarının sıklığı ve izlenecek parametreler projenin karakteristiğine ve konumuna bağlı olacaktır. İzleme Programı doğrultusunda bir kontrol listesi hazırlanmalıdır. Benzer biçimde, ÇED çalışmalarından elde edilecek bulgular doğrultusunda çevresel etkilerin bir matris üzerinde kontrol edilebilmesini sağlamak üzere projeye özgün bir Etki İzleme çizelgesi hazırlanmalıdır. NYT projesi için hazırlanacak olan İzleme ve Etki Çizelgeleri sürecin sağlıklı olarak yürütülmesine yardımcı olacaktır.

Tablo 3. Örnek İzleme Programı.

ÇED Raporunu Hazırlayan Kurum/Kuruluş Adı:	
Yeterlik Belge No:	
ÇED Olumlu Karar Tarihi:	
Proje Adı:	
Proje Adresi:	
Proje Sahibi:	
Proje Sahibi Tel/ Faks:	
Proje sahibinin Adresi:	
Proje Sahibinin Yetkilendirdiği Kurum/Kuruluş Adı: Yeterlik Belge No:	
İzleme Raporu Sunum Periyodu:	☐ 3 ayda bir ☐ 6 ayda bir ☐ Yılda bir ☐ Diğer.....
İnşaat başlangıç tarihi:	
İnşaata Başlanmamış ise nedeni:	
Yatırımın işletmeye geçiş tarihi:	

İzleme-Kontrol Tarihleri: (açıklama 1)		
Koordinat (2)	TAAHHÜT EDİLEN	MEVCUT DURUM
Tesise ait koordinatlar (saat yönünde ve sıralı)	X:	X:
Tesise ait koordinatlar (saat yönünde sıralı)	Y:	Y:

	TAAHHÜT EDİLEN	MEVCUT DURUM
Çalışan Personel Sayısı		
Radyasyon Korunması nasıl sağlanacak ?		
Radyoaktif gazlar nasıl bertaraf ediliyor? Gaz ölçüm, depolama ve temizleme sistemleri ve Koordinatları		

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Alanında
Kapasitesinin Güçlendirilmesi İçin Teknik Yardım Projesi

Radyoaktif sıvılar nasıl bertaraf ediliyor? Sıvı atık işleme, bertaraf tesisleri ve Koordinatları		
Radyoaktif katı atıklar nasıl bertaraf ediliyor? Radyoaktif Atık İşleme Tesisi ve Koordinatları		
Kullanılmış yakıtların soğutma suyu deşarjı nasıl yapılıyor? Su Sıcaklığı, Kalitesi, Deşarj noktaları ve koordinatları		
Kullanılmış yakıt geçici depolama tesisleri ve koordinatları?		
NYT soğutma suyu nereden temin ediliyor (m ³ /gün)		
Yakıt hammaddeleri geçici depolama tesisleri ve koordinatları?		
Hafriyat atıkları nasıl bertaraf ediliyor? Bertaraf Alanları ve Koordinatları		
Bitkisel toprağın geçici depolanması ve koordinatları, koruma tedbirleri?		
NYT kullanılacak su miktarı (m ³ /gün) ve nereden temin ediliyor? Kullanım yerleri?		
Evsel atık su miktarı ve bertaraf yöntemi.		
Evsel katı atık miktarı ve bertaraf yöntemi.		
Kimyasal ve tehlikeli atıkların geçici depolanması ve bertaraf yöntemi		
Alanda oluşan tozuma nasıl gideriliyor? Toz ölçüm sistemleri?		
Projenin malzeme ihtiyacı nereden karşılanıyor? Kum-Çakıl, geçirimsiz kil-toprak ve kaya ocağı var mı? Varsa alınan önlemler		
Hazır Beton Tesisleri ve Kıрма-Element Tesisi var mı? Emisyon izin belgesi var mı?		
	TAAHHÜT EDİLEN	MEVCUT DURUM
Doğal ortamlarda(dere yatakları, sulak alanlar v.s) çalışma esnasında alınacak önlemler nelerdir?		
Radyoaktif atık kaynakları nelerdir, depolama ve bertaraf yöntemi		
Kullanılan iş makineleri ve diğer donanımdan kaynaklanan gürültüyü		

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Alanında
Kapasitesinin Güçlendirilmesi İçin Teknik Yardım Projesi

önleyici tedbirler		
Tesiste revir var mı, var ise oluşan tıbbi atıkların geçici depolanması ve bertaraf yöntemi		
Orman, tarım, mera alanları kullanılacaksa alanların genişliği ne? Alınacak izinler hakkında bilgi		
İşletmeden kaynaklı atık sular için arıtma tesisi inşaatı tamamlandı mı?		
Tesisin işletmesi aşamasında radyoaktif emisyon kaynaklarında alınacak tedbirler alındı mı?		
NYT işletmesi ve sökümü aşamasında oluşacak radyoaktif atıklar için geçici depolama tesisi yapıldı mı?		
Tesisin işletmesi ve sökümü aşamasında oluşacak kimyasal ve tehlikeli atıklar için geçici depolama yapıldı mı?		
NYT sökümü ve sonrasında yapılacak rehabilitasyon çalışmaları nelerdir?		
NYT sökümü sırasında radyasyon korunması nasıl sağlanacak		
NYT sökümü sırasında gaz, sıvı ve katı radyoaktif atıklar nasıl yönetilecek		
NYT sökümü sırasında TENORM atıkların ve diğer radyoaktif atık paketleri nasıl bertaraf edilecek		

XII. İLETİŞİM BİLGİLERİ

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Çevresel Etki Değerlendirmesi İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü

Mustafa Kemal Mahallesi Eskişehir Devlet Yolu (Dumlupınar Bulvarı) 9.km No:278
Çankaya/ANKARA
Telefon : (0-312) 410 10 00
Faks : (0-312) 419 21 92

XIII. UYGULAMADA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Radyasyon, radyotoksizite, çevreye radyoizotop yayılması, hava, su ve toprağın radyoaktif kontaminasyonu başlıca çevresel etkilerdir. Radyoaktif sistemlerin kapalı devre çalıştırılması esastır. NYT sahasından ve güvenlik zonundan düzenli olarak hava, su ve toprakta radyasyon ölçümlerinin yapılması ve erken uyarı sistemlerinin sürekli çalışır halde bulunması önemlidir. NYT projeleri arasında yakıt zenginleştirme ve kullanılmış yakıtların işlenmesi amaçlı projeler dışındaki NYT nin inşaat ve işletme aşamalarında koku ve elektromanyetik alanlardan kaynaklı etkilerin düşük boyutta ve önlenemez olacağı öngörülmüşken, zenginleştirme sırasında elektromanyetik etkiler ve işleme sırasında koku etkili olabilir. Kullanılmış yakıt depolama havuzlarının soğutma suyu sıcaklığının iklim üzerindeki etkilerinin hesaba katılarak deşarj sularında sıcaklık ve su kalite iyileştirmelerinin yapılmasının önemli olacağı değerlendirilmektedir.

NYT Proje Faaliyetleri ve Etki Bileşenleri	Fiziksel Çevre								Biyolojik Çevre					Sosyo-Ekonomik Çevre								
	Arazi kullanım olanakları	Yerüstü ve yeraltı su yapısı	Erozyon ve heyelan	İklim	Hava Kalitesi	Su kaynakları ve kalitesi	Deniz kıyı yapısı	Topoğrafya	Stratigrafik yapı	Bitki Örtüsü	Endemik Flora Türleri	Fauna	Özel Koruma Alanları	Fauna	Sucul Yaşam	Nüfus Yoğunluğu	Tarım, hayvancılık	Eğitim	Peyzaj	Kültür Varlıkları	Yerel ve Ulusal Ekonomi	
İNŞAAT AŞAMASI																						
Toprak Yapısının Bozulması																						
Katı atık oluşumu																						
Su kirliliği oluşumu																						
NYT proje alanı boyutları																						
Hava emisyonları																						
Gürültü																						
Toprak kirliliği																						
Görsel Etkiler																						
Arazi Kaybı																						
İŞLETME AŞAMASI																						
Radyoaktif gaz emisyonları																						
Radyoaktif sıvı deşarjları																						
Radyoaktif katı ve toz atıklar																						
Sıcak su deşarjları																						
Radyasyon																						
Radyoaktif zehirlilik																						
Toprak kirliliği																						
KAPANIŞ AŞAMASI																						
Su kirliliği																						
Radyoaktif gaz emisyonları																						

Osmanlıoğlu, A.E. (2014) Radyoaktif Atık Yönetimi. Nobel Akademik Yayıncılık, p.202, ISBN 978-605-133-890-3 1. Ankara.

USNRC (2007) Radioactive Effluents from Nuclear Power Plants, Annual Report 2007. Washington, DC: USNRC, Office of Nuclear Reactor Regulation.

UNSCEAR (2000) Report on Sources and Effects of Ionizing Radiation to the General Assembly (2 Volumes), United Nations, Vienna.

UNSCEAR (2001) Report on Hereditary Effects of Radiation to the General Assembly, United Nations, Vienna.